

TOINEN KIRJA.

Toinen ikäkausi, josta nyt tulee puhe, on se, jonka alkaessa varsinainen lapsuus päättyy; sanat *infans* ja *puer* eivät ole samaa merkitseviä. Edellinen sisältyy jälkimäiseen ja merkitsee *puhumatonta, puhumistaitoa kaipeavaa*, mistä johtuu, että *Valerius Maximus* käyttää muotoja *puerum infantem*. Mutta minä käytän edelleen sanaa *lapsuus* kieleemme käytännön mukaisesti, kunnes alan käsitellä sellaista ikää, jota varten kielessämme on toisia nimiä.

Alkaessaan puhua lapset itkevät vähemmän. Tämä edistys on luonnollinen; toinen kieli on tullut toisen sijaan. Niin pian kuin ne sanoin voivat ilmaista kärsivänsä, niin miksi ne ilmaisisivat sitä huudoilla, muulloin kuin tuskan ollessa liian ankara voidakseen sanoin saada täyden ilmauksensa? Jos ne silloin jatkavat itkemistään, on syy niitä ympäröivissä henkilöissä. Niin pian kuin Émile on sanonut: *voin pahoin*, täytyy hänen tuskiensa olla hyvin kovat jotta hänen olisi pakko itkeä.

Jos lapsi on heikko, herkkätuntoinen ja luonnostaan rupeaa parkumaan tyhjästä ja valittaa tar-

peettomasti, niin kuivatan pian näiden kyynelten lähteen. Niin kauvan kuin se itkee, en ollenkaan mene sen luo; riennän sinne heti kun se on vaiennut. Pian sen tapa kutsua minua on oleva vaikeneminen, tai enintään yhden ainoan huudon päästäminen. Ainoastaan silminnähtävän vaikutuksen mukaan lapset arvostelevat antamiensa merkkien arvoa; niillä ei ole muuta menettelytapaa. Satuttakoon lapsi itseään kuinka pahasti tahansa, niin on hyvin harvinaista, että se itkisi yksin ollessaan, ellei se toivo toisten sitä kuulevan.

Jos se kaatuu kumoon, jos se saa kuhmun päähänsä, jos sen nenästä vuotaa verta, jos se saa haavan sormeensa, en hääri levottoman näköisenä sen ympärillä, vaan pysyn alallani ainakin hetkisen. Vahinko on tapahtunut, on välttämätöntä, että lapsi sen kärsii; koko häärivä intoni vaan pelästyttäisi sitä enemmän ja lisääisi sen arkuutta. Pohjalta itse haava tuottaa vähemmän mielihapaa kuin pelko. Säästän lapselta ainakin tämän pelon; sillä aivan varmaan se on arvosteleva vammaansa samalla tavoin kuin huomaa minun sitä arvostelevan; jos se näkee minun rientävän luokseen levottomana sitä lohduttamaan ja surkuttelemaan, niin se luulee olevansa hukassa. Jos se näkee minun pysyvän kylmäverisenä, on se itse tekevä samoin ja luulee vamman parantuneeksi, kun se ei enää tunne kipua. Tässä iässä lapsi saa ensimmäisen opetuksen rohkeuteen, ja silloin opettamalla sitä pelotta kärsimään vähäisiä tuskia, se opetetaan asteittain kärsimään suuria.

Kaukana siitä että varoisin Émileä haavoittumasta, olisin hyvin pahoillani, jos ei hän koskaan

saisi haavaa ja jos hän kasvaisi suureksi tuntematta kipua. Kärsiminen on ensimmäinen seikka, joka hänen on oppiminen ja jota hänen enimmin tarvitsee osata. Näyttää siltä kuin lapset olisivat pieniä ja heikkoja ainoastaan sen vuoksi, että voisivat vaaratta saada tämän tärkeän opetuksen. Jos lapsi kaatuu maahan pitkälleen, se ei taita jalkaansa; jos se lyö itseään sauvalla, se ei taita käsivarttaan; jos se tarttuu terävään aseeseen, se ei purista sitä kovasti käteensä eikä saa syvää haavaa. Minä en tiedä että koskaan olisi nähty omiin hoteisiinsa jätetyn lapsen tuottavan itselleen surmaa, saattavan itseään rammaksi tai tuottavan itselleen huomattavaa vammaa, ellei sitä olla varomattomasti jätetty korkeaan paikkaan, yksin tulen ääreen, tai ellei ole unhotettu vaarallisia aseita sen saataviin.

Mitä onkaan sanottava tuosta suojeluskoneistosta, joka järjestetään lapsen ympärille, jotta se kaikin tavoin löytäisi suojaa tuskalta, kunnes se suureksi tultuaan jää sille alttiiksi, ollen vailla rohkeutta ja kokemusta ja luullen itseään kuolleeksi ensi naarmusta ja pyörtyen nähdessään ensi veripisaran?

Meidän opetusraivoinen ja turhantarkka intomme saattaa meidät aina opettamaan lapsille sellaista, minkä ne paljon paremmin itsestään oppisivat, ja unhottamaan sen, minkä ainoastaan me olisimme voineet niille opettaa. Onko mitään mielettömämpää kuin se vaiva, jota nähdään opettamalla niitä kävelemään, ikäänkuin oltaisiin nähty ketään, joka hoitajansa laiminlyömissen takia suurena ei osaisi kävellä? Kuinka usein päinvastoin näkee henkilöitä, jotka astuvat huonosti koko ikänsä sen tähden, että heitä on huonosti opetettu kävelemään?

Émilellä ei tule olemaan päätä suojelevia kiehkuroita, ei reikätuolia, ei lastenvaunuja eikä talutusnauhoja; siitä hetkestä alkaen, kun hän osaa asettaa toisen jalan toisen edelle, häntä tuetaan korkeintaan kivetyissä paikoissa, joiden poikki kuljetaan joutuin.¹ Sen sijaan että annetaan lapsen kuihtua huoneen ummehtuneessa ilmassa, vietäköön se joka päivä keskelle kenttää. Siellä se juoskoon ja keikahdelkoon ja pudotkoon sata kertaa päivässä; kahta pikemmin se on oppiva jälleen nousemaan pystyyn. Vapauden aiheuttama mielihyvätunne korvaa monet vammat. Minun oppilaallani on usein oleva ruhjevammoja, mutta siitä huolimatta hän on aina oleva iloinen. Jos teidän kasvateillanne niitä on vähempi, niin ne ovat alati tyytymättömiä, sidottuja ja surullisia. Epäilen, tokko etu olisi heidän puolellaan.

Toinenkin edistys saattaa lapsille valittamisen tarpeettommaksi, nimittäin voimien karttuminen. Saaden omin voimin enemmän aikaan niiden ei niin usein tarvitse turvautua muihin. Voimien mukana kehittyvät ne tiedot, jotka saattavat ne kykeneviksi niitä ohjaamaan. Tällä toisella kehitysasteella alkaa varsinaisesti yksilön elämä; silloin se tulee itsetietoiseksi. Muisti ulotuttaa identiteetti-tunteen kaikkiin sen olemassa-olon hetkiin; se muuttuu todella yhdeksi, samaksi olennoksi, ja kykenee siis jo tuntemaan on-

---

¹ Ei ole mitään naurettavampaa ja epävarmempaa kuin niiden henkilöiden astunta, joita lapsina on liiaksi pantu astumaan talutusnauhojen varassa. Tämäkin on noita huomauksia, jotka ovat jokapäiväisiä sen tähden, että ovat oikeat, ja oikeat useassa merkityksessä.

nea tai onnettomuutta. On siis tärkeätä nyt alkaa pitää sitä siveellisenä olentona.

Vaikka lasketaan ylimalkaisesti ihmisiän korkein määrä ja ne toiveet, jotka kussakin iässä olevalla on lähestyä tätä määrää, ei ole mitään epävarmempaa kuin kunkin yksityisen ihmisen elämän pituus; hyvin harvat saavuttavat tuon korkeimman määrän. Alku-iällä elämä on alttiina kaikkein suurimmille vaaroille; kuta lyhemmän aikaa on elänyt, sitä vähemmän voi toivoa vielä elävänsä. Kaikista lapsista, jotka syntyvät, enintään puolet saavuttaa nuorukaisiän, ja on todennäköistä, ettei oppilaanne elä miehuudenikään.

Mitä siis tulee ajatella tuosta raakalaisesta kasvatustavasta, joka uhraa nykyisyyden epävarmalle tulevaisuudelle, ja joka sitoo lapsen kaikenlaisiin kahleisiin ja alkaa tekemällä siitä kurjan olennon valmistukseksi sille kaukana tulevaisuudessa jonkunlaisen kuvitellun onnen, jota se luultavasti ei koskaan tule nauttimaan? Kuinka saattaisi siinäkään tapauksessa, että tämä kasvatustapa olisi järkevästi sovitettu tarkoitustaan varten, paheksumatta katsella, miten pienokaisparat on pakotettu kärsimättömään ikeeseen ja tuomittu alituisen työhön kaleerivankien tavoin ilman mitään varmuutta, että kaikki tämä vaiva koskaan on tuottava niille hyötyä? Iloisuuden ikä kuluu keskellä itkua, rangaistuksia, uhkauksia ja orjuutta. Kiusataan poloista muka sen omaksi hyväksi, eikä huomata, että kutsutaan surmaa saapumaan, jonka saaliiksi se joutuu keskellä tätä surkuteltavaa mellastamista. Kuka tietää kuinka monet lapset kuolevat isän tai kasvattajan hullunkurisen huolenpidon uhreina? Ne ovat onnellisia, jos pääsevät vapaiksi sen

julmuudesta, ja ainoa etu, jonka saavat kärsimyksistään, on se, että saavat kuolla kaihoamatta elämää, josta ovat tunteneet ainoastaan tuskia.

Ihmiset, olkaa inhimillisiä, se on ensimmäinen velvollisuutenne; olkaa inhimilliset kaikille säädyille, kaikenikäisille, kaikelle, mikä ei ole vierasta ihmiselle. Mitä muuta viisautta voittekaan löytää kuin sen, joka piilee inhimillisyydessä? Rakastakaa lapsia, edistäkää niiden leikkejä, huveja ja rakastettavia vaistoja. Kuka teistä ei olisi joskus kaihonnut tuota ikää, jolloin hymy alituisesti lepää huulilla ja rauha lakkaamatta täyttää sielun? Miksi tahtoisitte estää nämä viattomat pienokaiset nauttimasta niin lyhyestä ja eteenpäin rientävästä ajasta ja niin arvokkaasta hyvästä, jota ne eivät osaa väärinkäyttää? Miksi tahtoisitte täyttää katkeruudella ja tuskilla nämä niuu nopeasti kuluvat ensi vuodet, jotka eivät palaa enempää lapsille kuin teillekään? Isät, tiedättekö minä hetkenä kuolema odottaa lapsianne! Älkää tuottako itsellenne tunnonvaivoja riistämällä niiltä ne lyhyet hetket, jotka luonto niille lahjoitti. Niin pian kuin ne voivat tuntea olemassaolon tuottamaa mielihyvää, niin antakaa niiden nauttia siitä; tehkää niin etteivät ne kuole ilman että ovat nauttineet elämästä, minä hetkenä tahansa Jumala ne kutsuneeka.

Kuinka monet äänet tulevat kohoamaan minua vastaan! Kuulen kaukaa tuon väärän viisauden hälyhuudot, joka alati asettaa etemme meille vieraita päämääriä, joka ei koskaan pidä nykyisyyttä minkään arvoisena ja joka tavoitellen lakkaamatta etenemisemme edestä poistuvaa tulevaisuutta siirtää meidät meille

vallan vieraisiin oloihin ja tutustuttaa siis meidät olosuhteihin, joissa emme koskaan tule elämään.

Minulle vastataan, että juuri tämä ikä soveltuu ihmisen huonojen taipumusten korjaamiseen: lapsuuden iässä, jolloin kärsimys on vähimmin tuntuva, se muka tulee tehdä moninkertaiseksi, jotta se säästyisi järkevältä iältä. Mutta kuka takaa, että koko tämä suunnitelma on teidän toteutettavissanne ja etteivät kaikki nuo kauniit opetukset, joilla rasiatatte lapsen heikkoa henkeä, joskus tuota sille enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Kuka teille takaa, että kaikki tuo kärsimys, jouka sille tuotate, todella sille hankii huojennusta? Miksi annatte sen kärsiä enemmän kuin mitä sen tila sallii, olematta varma siitä, että nykyiset kärsimykset poistavat tulevia? Ja miten saatatte todistaa etteivät nuo huonot taipumukset, joista luulette voivanne parantaa lapsen, juurru siihen nurinkurisesta kasvatustavastanne pikemmin kuin luonnosta? Mikä onneton huolenpito, joka nykyisyydessä tekee ihmisolennon onnettomaksi siinä aiheellisessa tai aiheettomassa toivossa, että se kerran tulisi onnelliseksi! Mutta kun nuo pintapuoliset lavertelijat sekoittavat keskenään mielivallan ja vapauden, lapsen, jota koetetaan saattaa onnelliseksi, ja lapsen, jota hemmotellaan, tahdon opettaa heitä erottamaan ne toisistaan.

Älkäämme unhottako mikä sopii meille ihmisinä, jottemme tavoittelisi turhia harhakuvia. Ihmiskunnalla on paikkansa olioiden järjestyksessä; lapsuudella taas on paikkansa ihmiselämän järjestyksessä; tulee kohdella miestä miehenä ja lasta lapsena. Osottaa kullekin paikkansa ja pysyttää hänet siinä, johtaa in-

himillisiä viettejä suuntaan, joka on ihmisluonnon mukainen — siinä kaikki minkä voimme tehdä lapsen hyväksi. Muu riippuu tuntemattomista vaikutuksista, jotka eivät ole vallassamme.

Emme tiedä, mitä ehdoton onni tai onnettomuus on. Kaikki on sekoitettua tässä elämässä, emme saa nauttia yhdestäkään puhtaasta tunteesta, emme pysy kahta hetkeä vallan samassa tilassa. Sielumme ja ruumiimme tila on alituisen vaihtelun alaisena. Hyvä ja paha ovat yhteisiä meille kaikille, vaikka tosin erimäärin. Onnellisin on se, jolla on vähimmin vatsuksia ja suruja; onnettomin se, jolla on vähimmin iloja. Kaikilla on enemmän kärsimyksiä kuin iloja; siinä olemme kaikki yhtäläisiä. Onni tässä murheen laaksoissa on siis vaan negatiivinen tila, ja sen arvo on laskettava vähimmän kärsimysmäärän mukaan.

Jokainen mielipahantunne on erottamaton pyrkimyksestä päästä siitä vapaaksi; jokainen mielihyvätunne erottamaton pyrkimyksestä nauttia siitä. Jokainen pyrkimys edellyttää puutetta, ja kaikki kokemamme puutteet ovat tuskallisia; pyrkimyksiemme ja niiden tyydyttämiskyvyn välillä vallitsevassa epäsuhtaisuudessa piilee onnettomuutemme. Tunteva olento, joka kykenisi tyydyttämään kaikki pyrkimyksensä, olisi ehdottomasti onnellinen olento.

Missä siis piilee inhimillinen viisus eli oikean onnen tie? Se ei ole varsinaisesti siinä, että vähennämme pyrkimyksiämme, sillä jos niitä olisi vähemmän kuin meillä on voimia niitä tyydyttää, niin osa voimiamme jäisi käyttämättä, emmekä nauttisi olemuksestamme kokonaisena. Se ei ole myöskään siinä, että laajennamme kykyjämme, sillä jos pyrkimyksemme

lisääntyisivät samassa määrin, tulisimme siitä vielä onnettomammiksi; vaan se on siinä, että saatamme pyrkimyksemme, jos ne paisuvat ylenmääräisiksi, kykyjemme veroisiksi ja että saatamme voimamme ja tahtomme täydelliseen sopusointuun. Silloin ainoastaan, kun kaikki voimamme ovat toimivina, sielu pysyy levollisena ja ihminen on tunteva itsensä tyytyväiseksi.

Täten luonto, joka järjestää kaikki parhaiten, alkuperäisesti on säätänyt. Välittömästi se antaa ihmiselle ainoastaan tarpeelliset itsensäsuojelemisvaistot ja tarpeellisen kyvyn niitä tyydyttää. Se on istuttanut kaikki muut kyvyt ikäänkuin varastoon sielun pohjalle, jotta ne siellä tarvittaessa kehittyisivät. Ainoastaan tässä alkuperäisessä tilassa voiman ja pyrkimyksen tasapaino on olemassa ja siinä ihminen ei ole onneton. Niin pian kuin ihmisen synnynnäiset kyvyt puhkeavat toimintaan, mielikuvitus, tuo kaikista henkisistä kyvyistä vilkkain ja toimekkain, herää ja rientää kaikista muista edelle. Mielikuvitus laajentaa mahdollisuuden rajat, sekä mitä hyvään että pahaan tulee, ja kiihottaa ja ravitsee pyrkimyksiä toteutumisen toivolla. Mutta pyrkimyksen esine, joka alussa näytti olevan vallan käsissä, pakenee nopeammin kuin sitä voi seurata; kun luulemme saavuttavamme sen, se muuttuu toiseksi ja näyttäytyy kaukaa. Kun emme enää näe jo kulkemaamme matkaa, emme ollenkaan ota sitä huomioon; se tie mikä vielä on jäljellä, pitenee pitenemistään. Näin uuvumme voimatta saavuttaa päämäärää, ja kuta enemmän antaudumme nautintoon, sitä enemmän onni meitä pakenee.

Päinvastoin, kuta lähempänä ihminen on pysy-

nyt luonnollista tilaansa, sitä vähempi on erotus hänen pyrkimystensä ja niitä toteuttavan kykynsä välillä, ja siitä seuraa, että hän on lähempänä onnea. Hän ei koskaan ole vähemmän onneton kuin silloin, kun näyttää olevan kaiken puutteessa. Onnettomuus näet ei piile itse puutteessa, vaan siinä, että sen itse kipeästi tuntee.

Todellisuusmaailmalla on rajansa, mielikuvituksen maailma on rajaton. Kun emme voi laajentaa edellistä, niin supistakaamme jälkimäistä, sillä niiden välisestä ristiriitaisesta erosta johtuvat kaikki ne kärsimykset, jotka saattavat meidät todella onnettomiksi. Paitsi voimaa, terveyttä ja hyvää omaatuntoa kaikki tämän elämän hyvä johtuu arvostelevasta mielipiteestämme; paitsi ruumiillista kipua ja omantunnonvaivoja, kaikki kärsimyksemme johtuvat mielikuvituksesta. Tämä on yleisesti tunnettu totuus, niin kaikei sanotaan; se myönnän. Mutta käytännössä se ei ole yleisesti tunnettu; ja tässä on yksinomaan kysymys käytännöstä.

Mitä tarkotetaan sillä, kun sanotaan, että ihminen on heikko? Sana heikkous ilmaisee suhdeominaisuutta siinä olennossa, josta sitä mainitaan. Olento, jonka voimat ovat suuremmat kuin sen tarpeet, olkoonpa se sitten hyönteinen tai mato, on vahva; se taas, jonka tarpeet ovat voimia suuremmat, olkoonpa se sitten norsu, jalopeura, valloittaja, sankari tai jumala, on heikko olento. Kapinallinen enkeli, joka ylvästeli luonnostaan, oli heikompi kuin se onnellinen kuolevainen, joka elää rauhallisena noudattaen omaa luontoaan. Ihminen on hyvin vahva, kun hän tyytyy olemaan se, mikä hän on: hän on hyvin heikko,

kun hän tahtoo kohota yläpuolelle ihmiskuntaa. Älkää siis kuvitelko että laajentamalla kykyjänne myöskin laajennatte voimianne. Päinvastoin niitä supistatte, jos ylpeytenne saattaa teitä tavoittelemaan päämääriä, joihin voimanne eivät riitä. Mitatkaamme ympyrämme säde ja pysykäämme sen keskipisteessä kuten hämähäkki verkkonsa keskustassa; silloin saatamme aina tyydyttää itseämme, eikä meidän tarvitse valittaa heikkouttamme, sillä emme koskaan ole sitä tuntevat.

Kaikilla eläimillä on juuri sen verta kykyjä, kuin mitä tarvitsevat pysyäksään yllä. Ihmisellä yksin on lisäkykyjä. Onpa omituista, että juuri nämä lisäkyvyt ovat syynä hänen onnettomuuteensa. Kaikissa maissa ihminen kättensä työllä ansaitsee enemmän kuin mitä tarvitsee välttämättömään toimeentuloonsa. Jos hän olisi kyllin järkevä pitämään tuota toimeentulon lisämäärää turhana, hänellä aina olisi välttämättömät toimeentuloneuvot, sillä hänellä ei koskaan olisi liikaa. »Suuret tarpeet», sanoi Favorinus,¹ »syntyvät suurista omaisuuksista, ja usein paras keino hankkia itselleen semmoista, jota kaipaa, on se, että luopuu semmoisesta, jonka omistaa». Sen kautta, että aina ponnistelemme lisätäksemme onneamme, muutamme sen onnettomuudeksi. Jokainen ihminen, joka ainoastaan tahtois *elää*, eläisi onnellisena; siitä seuraisi, että hän olisi hyvä, sillä mitä etua hänellä olisi siitä, että olisi häijy?

Jos olisimme kuolemattomat, olisimme hyvin onnettomia olentoja. On epäilemättä raskasta kuolla; mutta on suloista toivoa, ettei tätä elämää kestä iäti

¹ Noct. Attic. Lib. IX, cap. 8.

ja että parempi elämä on tekevä lopun tämän elämän kärsimyksistä. Jos meille tarjottaisiin kuolemattoisuus maan päällä, niin kukapa tahtois vastaanottaa tämän synkeän lahjan?¹ Mikä apukeino, mikä toivo, mikä lohdutus meillä olisi kohtalon kovuutta ja ihmisten vääryyttä vastaan? Typerä ihminen, joka ei katso kauemmaksi eteensä ajassa, ei pane suurta arvoa elämäänsä eikä suuresti pelkää sitä menettävänsä; valistunut ihminen huomaa paljon arvokkaampaa hyvää, jota pitää tätä elämää parempana. Ainoastaan puolinaistieto ja väärä viisaus laajentavat näköpiirimme kuolemaan asti, mutta eivät sitä kauemmaksi, ja panevat kuvittelemaan kuolemaa pahimmaksi onnettomuudeksi. Kuoleman välttämättömyys ei viisaalle ole muuta kuin aihe kestää elämän kärsimyksiä. Ellei olisi varmuutta siitä, että se kerta on menetettävä, ei se todellakaan ansaitsisi sitä hintaa, joka sen ylläpitämisestä maksetaan.

Henkiset kärsimykset — paitsi yhtä ainoaa, nimittäin rikoksen aiheuttamaa omantunnonvaivaa, joka riippuu itsestämme — johtuvat mielikuvituksesta; ruumiilliset kärsimyksemme tekevät lopun joko itsestään tai meistä. Aika tai kuolema ovat lääkkeitämme; mutta me kärsimme sitä enemmän, kuin vähemmän osaamme kärsimystä kantaa ja kiusaamme itseämme enemmän koettamalla parantaa tautejamme kuin mikä olisi laita, jos kärsien niitä kestäisimme. Elä luonnon mukaisesti, ole kärsivällinen ja karkota lääkärit; et tosin välttä kuolemaa, mutta olet tunteva sen iskun

---

¹ On luonnollista, että puhun tässä järkeivistä ihmisistä enkä yleensä kaikista.

vaan yhden ainoan kerran, kun sitävastoin lääkärit joka päivä panevat sen kummittelemaan arassa mielikuvituksessasi, ja heidän valheellinen taitonsa riistää sinulta elämännautinnon, sen sijaan että pidentäisi ikääsi. Aina minun tulee uudelleen ihmetellen kysyä, mitä todellista hyvää tämä taito on tuottanut ihmisille? Muutamat niistä, jotka se parantaa, tosin ilman sitä kuolisivat; mutta miljoonat, jotka se tappaa, jäisivät eloon. Jos olet järkevä, niin älä ollenkaan ota osaa näihin arpajaisiin, missä sinulla on niin vähän voiton toiveita. Kärssi, kuole tai parane; mutta ennen kaikkea, elä viime hetkeen asti.

Kaikki on mieletöntä ja ristiriitaista inhimillisissä laitoksissa. Käymme yhä levottomammiksi elämämme suhteen, kuta enemmän se menettää arvoaan. Vanhukset valittavat sen haihtuvaisuutta enemmän kuin nuorukaiset; he eivät tahdo menettää niiden valmistuksien hedelmiä, jotka he ovat tehneet elämästä nauttiakseen; on hyvin raskasta kuolla kuudenkymmenen vuotiaana ennenkuin on alkanut elää. Luullaan ihmisellä olevan hyvin suuren rakkauden elämään, ja tämä on totta; mutta ei huomata, että tämä rakkaus, sellaisena kuin sitä tunnemme, on suureksi osaksi ihmisten tekoa. Luonnostaan ihminen on huolissaan itsensä suojelemisen suhteen ainoastaan siinä määrin kuin hänellä siihen on voimia; niin pian kuin hän ne menettää, hän tyyntyy ja kuolee turhaan kiusaamatta itseään. Ensimmäinen luonnon julistama laki on kohtaloomme alistuminen. Villit ihmiset ja eläimet vastustavat sangen vähäisessä määrin kuolemaa ja antautuvat sen alaisiksi melkein valittamatta. Kun tämä laki häviää, siitä muodostuu toinen järjen väli-

tyksellä. Mutta harvat osaavat tehdä siitä oikeita johtopäätöksiä, eikä tämä keinotekoinen kohtaloon alistuminen koskaan ole niin eheä kuin ensimmäinen.

Huolehtiminen tulevaisuudesta! se se aina vie meidät vieraille aloille ja saattaa meidät usein tavoittelemaan päämäärää, jota emme voi saavuttaa; siinä on kaikkien kärsimyksiemme varsinainen lähde. Kuinka mieletön onkaan niin katoavaisella olennolla kuin ihminen tuo kiihko aina luoda katseensa tulevaisuuteen, jonka hän niin harvoin saavuttaa, ja laiminlyödä nykyisyys, joka on varma! Tuo kiihko on kahta turmiollisempi sen tähden, että se lakkaamatta kiihtyy iän karttuessa ja että vanhukset, ollen aina epäluuloisia, varovaisia ja saitoja, kernaammin kieltävät itseltään tänään välttämättömän, peläten että se heiltä sadan vuoden iässä puuttuisi. Sentähden panemme arvoa kaikkeen, takerrumme kiinni kaikkeen; aika, paikka, ihmiset, asiat, sanalla sanoen kaikki, mikä on olemassa nykyisyydessä ja tulevaisuudessa, on meistä jokaisesta tärkeätä; siitä seuraa, ettei oma minämme ole muuta kuin vähäpätöinen osa itseämme. Jokainen leviää, niin sanoakseni, yli maanpinnan ja tulee herkkätuntoiseksi koko tämän suuren pinnan suhteen. Onko ihmeellistä että kärsimyksemme monistuvat joka pisteessä, mistä meitä voi haavoittaa? Kuinka moni ruhtinas on epätoivoissaan maan menettämisestä, jota ei koskaan ole nähnyt! Kuinka monet ovat ne kauppiaat, joiden etuihin vaan tarvitsee koskea Intiassa, saadakseen heidät päästämään kauhunhuudon Pariisissa!

Luontoko täten vierottaa ihmiset kauas pois heistä itsestään? Luontoko tahtoo, että kukin toi-

silta kokee millainen kohtalonsa on ja että hän joskus kokee sen liian myöhään, niin että moni on kuollut onnellisena tai onnettomana koskaan sitä tietämättä? Näen edessäni pirteän, iloisen, reippaan ja terveen miehen; hänen läsnäolonsa herättää iloa; hänen silmänsä ilmaisevat tyytyväisyyttä, hyvinvointia; häneen on painunut onnellisuuden kuva. Postista saapuu kirje; tuo onnellinen mies katselee sitä; se on osotettu hänelle, hän avaa ja lukee sen. Heti paikalla hänen kasvojensa ilme muuttuu; hän kalpenee ja pyörtyy. Tultuaan taas tajuihinsa, hän itkee, raivoaa, huokailee, raastaa tukkaansa, kaiuttaa ilmoille huutojaan ja näyttää saaneen kauhean kouristuskohtauksen. Mieleton mies, mitä pahaa onkaan tuo paperi sinulle tehnyt? Minkä raajan se sinulta on temmannut irti? Minkä rikoksen se on saattanut sinut tekemään? Sanalla sanoen, mitä se on sinussa muuttanut, jotta olet joutunut tuohon tilaan, jossa sinut näen?

Jos kirje olisi mennyt hukkaan, jos armahtava käsi olisi viskannut sen tuleen, niin tuon samalla onnellisen ja onnettoman kuolevaisen kohtalo olisi mielestäni ollut omituinen probleemi. Hänen onnettomuutensa, niin sanottaisiin, oli todellinen. Aivan oikein; mutta hän ei siitä tietänyt mitään; mitä se siis merkitsi? Hänen onnensa muka oli kuviteltua, näin huomautetaan. Mutta eivätkö siis terveys, iloisuus, hyvinvointi ja mielentyytyväisyys ole muuta kuin harhaluuloja? Emmekö siis enää elä todellisuudessa, vaan harhakuvien maailmassa! Kannattaako siis niin suuresti pelätä kuolemaa, kun edellyttää että kaikki se pysyy, mikä on elinkeskuksenamme.

Oi ihminen! etsi oikeata olemustasi omasta itsestäsi, niin et enää ole tunteva itseäsi onnettomaksi. Pysy siinä paikassa, minkä luonto sinulle olentojen sarjassa on määrännyt, eikä mikään voi saada sinua sitä hylkäämään. Älä kapinoi välttämättömyyden kovaa lakia vastaan: äläkä uuvuta, koettamalla sitä vastustaa, voimiasi, joita taivas ei ole antanut sinulle laajentaaksesi tai pidentääksesi olemassaoloasi, vaan yksinomaan sitä ylläpitääksesi siten kuin se tahtoo ja niin kauvan kuin se tahtoo. Vapautesi ja valtasi ei ulotu kauemmaksi kuin luonnolliset voimasi; kaikki muu on orjuutta, harhaluuloa ja häikäisevää korua. Hallitseminenkin on orjamaista, kun se on riippuvainen yleisestä mielipiteestä; sillä olet riippuvainen niiden ennakkoluuloista, joita ennakkoluulojen avulla hallitset. Voidaksesi heitä ohjata mielesi mukaan, täytyy sinun itsesi käyttäytyä heidän mielensä mukaan. Jos he vaan muuttavat ajatuskantaansa, on sinun pakko muuttaa toimintatapasi. Niiden, jotka ympäröivät sinua, tarvitsee vaan hallita kansan mielipiteitä, joita sinä luulet hallitsevasi, suosikkein mielipiteitä, jotka sinua hallitsevat, tai perheesi mielipiteitä tai sinun omia mielipiteitäsi; kaikki nuo visiirit, hovimiehet, papit, soturit, palvelijat ja juoruämmät, jopa lapsetkin tulevat sinua johtamaan kuin lasta, huolimatta ympäröivistä legionistasi ja vaikka olisit nero kas kuin Themistokles¹. Vaikka kuinka ponnistaisit,

¹ Tuo pieni poika, jonka näette tuossa — sanoi Themistokles ystävilleen — on Kreikan valtiass; sillä hän hallitsee äitiänsä, hänen äitinsä hallitsee minua, minä hallitsen atenalaisia ja atenalaiset hallitsevat kreikkalaisia. Mitkä pienet johtajat tapaisikaan usein mitä suurimmissa valtioissa, jos ruhti-

ei mahtiarvosi pääse todellista valtaasi etemmäksi. Niin pian kuin sinun täytyy nähdä toisten silmillä, täytyy tahtosikin mukautua heidän tahtonsa mukaan. Kansani ovat alamaisiani, näin sanot ylpeänä. Olkoon menneeksi. Mutta mikä sinä itse olet? Ministeriesi alamainen; ja mitä ministerisi vuorostaan ovat? Virkamiestensä ja rakastajattariensa almaisina, palvelijainsa palvelijoita. Valloittakaa kaikki, anastakaa kaikki, ja jaelkaa sitten rahoja täysin käsin, pystyttäkää kannunapattereita, hirsipuita, pitäkää teiliä ja pyöriä varalla, julistakaa lakeja ja säädöksiä, lisätäkää urkkijoita, sotureita, telottajia, vankiloita ja kahleita; te kurjat ihmislapsset, mitä tämä kaikki teitä hyödyttää? Ei teitä siltä paremmin palvella, ei teiltä vähemmin varasteta, ei teitä vähemmin petetä eikä jätetä vapaamiksi. Sanotte aina: me tahdomme, mutta teette aina niinkuin muut tahtovat.

Se yksinään on tahtonsa herra, jonka ei tarvitse sitä käytäntöön pannakseen turvautua toisten käsivarsiin. Siitä seuraa, ettei mahtivalta ole paras hyvä, vaan vapaus. Todella vapaa ihminen tahtoo vaan sitä, minkä voi toteuttaa ja tekee oman mielensä mukaan. Se on ensimmäinen periaatteeni. Se tulee vaan toteuttaa lapsiin nähden, ja silloin voi helposti johtaa siitä kaikki kasvatusta koskevat säännöt.

Yhteiskunta on tehnyt ihmisen heikommaksi ei ainoastaan riistämällä häneltä hänen käyttämisoikeutensa omiin voimiinsa, vaan etupäässä saattamalla nämät riittämättömiksi. Tämän tähden hänen pyrkimyksensä

---

naasta asteittain astuttaisiin alas etsimään sitä ensimmäistä kättä, joka panee valtiokoneiston liikkeelle!

lisääntyvät heikkouden mukana, ja sen vuoksi lapsuuden heikkous niin suuresti pistää silmään verrattuna varttuneeseen ikään. Se, että mies on vahva olento ja lapsi heikko, ei johdu siitä, että edellisellä olisi enempi itsenäisesti vaikuttavaa eli ehdotonta voimaa kuin jälkimäisellä, vaan siitä, että edellinen luonnostaan tulee omin neuvoin toimeen, jälkimäinen ei. Miehellä tulee siis olla enempi tahtoa ja lapsella enempi mielikuvitusta, jolla sanalla tarkotan kaikkia mielihaluja, jotka eivät ole todellisia tarpeita ja jotka ainoastaan toisten avulla voi tyydyttää.

Olen jo maininnut tämän heikkoudentilan syyn. Luonto koettaa sitä parantaa vanhempien kiintymyksellä; mutta tämä kiintymys saattaa olla liioiteltu, puutteellinen, nurinkurinen. Vanhemmat, jotka elävät järjestetyn yhteiskunnan oloissa, siirtävät niihin lapsensa, ennenkuin sen ikä sitä sallii. Tuottamalla sille tarpeita, jotka eivät sille ole välttämättömiä, he eivät huojenna sen heikkoutta vaan lisäävät sitä. He lisäävät sitä vielä vaatimalla siltä, mitä luonto ei vaadi, saattamalla tahtonsa alaiseksi sen vähäisen voiman, jonka lapsi omistaa omaa tahtoansa käyttäkseen, muuttamalla joko omaksi tai lapsen orjuudentilaksi sen molemminpuolisen riippuvaisuussuhteen, jota ylläpitää toiselta puolen lapsen heikkous ja toiselta heidän kiintymyksensä.

Ymmärtäväinen mies osaa pysyä oikeassa asemassaan; mutta lapsi, joka ei omaa asemaansa tunne, ei osaa siinä pysyä. On olemassa tuhansia teitä, joita myöten lapsi voi siitä poistua; sen kasvattajien tehtävä on pysyttää sitä alallaan, ja tämä tehtävä ei ole helppo. Lapsi ei saa olla eläin eikä mies; sen

tulee olla lapsi; sen tulee tuntea heikkoutensa, mutta sen ei tule siitä kärsiä; sen tulee olla riippuvainen, mutta ei orjallisesti kuuliainen; sen tulee pyytää eikä käskä. Se on toisten tahdon alaisena ainoastaan tarpeidensa vuoksi ja koska toiset paremmin kuin se huomaavat mikä sille on hyödyllistä, mikä edistää tai vahingoittaa sen kehitystä. Ei kennelläkään, ei edes isällä, ole oikeutta vaatia lapselta sellaista, mikä sitä ei ollenkaan hyödytä.

Ennenkuin inhimilliset ennakkoluulot ja laitokset ovat turmelleet luonnolliset taipumuksemme, on lasten ja aikaihmissen onni vapauden oikeassa käyttämisessä; mutta lasten vapautta rajoittaa niiden heikkous. Jokainen, joka tekee minkä tahtoo, on onnellinen, jos hän riittää itselleen; näin on laita luonnon-tilassa elävän ihmisen. Jokainen, joka tekee minkä tahtoo on onneton, jos hänen tarpeensa ovat hänen voimiansa suuremmat; näin on lapsen laita, silloinkin, kun se elää luonnon-tilassa. Lapsi näet tässäkin tilassa eläen nauttii ainoastaan puutteellisesti tahdostaan, ollen siinä yhteiskunnassa elävien aikaihmissen kaltainen. Jokainen meistä, kun ei enää voi olla riippumaton toisista, tässä suhteessa muuttuu jälleen heikoksi ja onnettomaksi. Meidät oli luotu kehittymään miehiksi; lait ja yhteiskunta ovat syösseet meidät takaisin lapsuuteen. Rikkaat, ylhäiset, kuninkaat ovat kaikki lapsia, jotka nähdessään että hääritään heidän ympärillään karkottaen heidän ikävyyksiään, siitä muuttuvat lapsellisen itserakkaiksi ja ovat ylpeitä huolenpidosta, jota heille ei omistettaisi, jos olisivat miehiä.

Nämä mietteet ovat tärkeät ja niiden avulla käy

päinsä ratkaista kaikki yhteiskuntajärjestelmän risti-riittäisyydet. On kahdenlaista riippuvaisuutta, nimittäin olojen aiheuttamaa, eli luonnosta johtuvaa ja ihmisten aiheuttamaa, eli yhteiskunnasta johtuvaa. Riippuvaisuus oloista, se kun ei koske siveelliseen luonteeseen, ei vahingoita vapautta eikä synnytä paheita; riippuvaisuus ihmisistä ollen järjestystä ja suhtaa vailla¹, synnyttää kaikki paheet, ja sen vaikutuksesta isäntä ja palvelija molemminpuolisesti turmeltuvat. Ainoa mahdollinen keino tämän yhteiskunnallisen epäkohdan poistamiseksi on se, että lukuunottamatta yksilön yksityistä tahtoa annetaan lain vallita, ja että yleistahdolle annetaan todellinen vaikutusvoima, joka on ylempänä ja vahvempi jokaista yksityistahtoa. Jos kansojen lait voisivat olla yhtä järkähtämättömät kuin luonnonlait ja ellei koskaan mikään ihmisvoima voisi niitä voittaa, niin riippuvaisuus ihmisistä muuttuisi samaksi kuin riippuvaisuus oloista; tasavallassa yhdistettäisiin kaikki luonnontilan edut yhteiskuntatilan etuihin; liitettäisiin vapautteen, joka suojelee ihmistä paheista, siveellisyys, joka kohottaa hänet hyveeseen.

Pysyttäkää lasta yksinomaan riippuvaisuudessa oloista; täten sen kasvatuksessa tulette seuranneeksi luonnon järjestystä. Pankaa sen oikullisille mielijoh-teille ainoastaan fyysillisiä esteitä tai ehkäiskää ne rangaistuksilla, jotka johtuvat itse sen teoista ja jotka se uuden tilaisuuden sattuessa taas on muistava. Ei tarvitse kieltää lasta pahoin tekemästä, riittää, että se

---

¹ »Valtio-oikeuden periaatteissani» olen todistanut, ettei mikään yksityistahto pääse oikeuksiinsa yhteiskuntajärjestelmässä.

siitä estetään. Kokemus tai heikkous olkoot lapsen ainoat lait. Älkää täyttäkö sen pyyntöjä sen vuoksi että se pyytää, vaan sen vuoksi että sillä on joku todellinen tarve. Älköön lapsi tietäkö mitä totteleminen on, kun se täyttää toisen tahdon, älköönkä mitä käskeminen on, kun muut sille jotakin tekevät. Tuntekoon se vapautta niin hyvin omissa kuin muiden teoissa. Jos siltä puuttuu voimia, niin auttaa sitä juuri niin paljon kuin se tarvitsee ollakseen vapaa, mutta ilman että se muuttuu vallanhimoiseksi. Osottakoon se vastaanottamalla palveluksenne jonkunmoisella nöyryydellä miten se ikävoi sitä hetkeä, jolloin se voi olla apuanne vailla ja jolloin sillä on kunnia tulla omin neuvoin toimeen.

Luonnolla on ruumiin vahvistamista ja varttumista varten keinonsa, joita ei koskaan saa ehkäistä. Ei pidä pakottaa lasta pysymään paikallaan, kun se tahtoo liikkua, eikä liikkumaan, kun se tahtoo pysyä paikallaan. Kun me emme ole pilanneet lasten tahtoa, se ei koskaan pyri turhaan vaikuttamaan. Niiden tulee saada hyppiä, juosta ja huutaa silloin kun niitä haikuttaa. Kaikki niiden liikkeet ovat niiden ruumiinrakennuksen tarpeita, se kun näet pyrkii vahvistumaan. Mutta sen suhteen, mitä ne haluavat tehdä niiden omien voimien siihen riittämättä ja mikä toisten on toimitettava niiden asemesta, tulee olla varuillaan. Silloin tulee huolellisesti erottaa todellinen, luonnollinen tarve oikullisuuden synnyttämästä tarpeesta, joka alkaa näyttäytyä, tai siitä, joka johtuu mainitsemastani kuohahtavasta elontunteesta.

Olen jo sanonut mitä tulee tehdä kun lapsi itkee saadakseen jotakin. Lisään vaan, että niin pian

kuin lapsi puhuen osaa pyytää mitä haluaa ja kun se saadakseen pyytämänsä seikan nopeammin tai välttääkseen kieltoa tukee pyyntönsä kyyneleillä, on tuo seikka järkähtämättä siltä kiellettävä. Jos todellinen tarve on saattanut sen pyytämään, tulee teidän se tietää ja heti tehdä mitä se pyytää. Mutta tekemällä myönnytyksiä sen itkun johdosta sitä vaan kiihottaa runsaampia kyyneleitä vuodattamaan ja opettaa sitä epäilemään teidän hyvää tahtoanne ja luulemaan että vaatvaisuus teihin, vaikuttaa enemmän kuin sävyisyys. Jos lapsi ei luule teitä hyväksi, niin se pian muuttuu häijyksi; jos se luulee teitä heikoksi, se muuttuu itsepäiseksi. On tärkeätä heti paikalla myöntää sille se, mitä ei voi siltä kieltää. Kieltäkää niin harvoin kuin suinkin mahdollista, mutta älkää koskaan palauttako kerran lausumaanne kieltoa.

Varokaa, ettette lapselle opeta turhanpäiväisiä kohteliaisuuslauseita, joita se tarvitessaan voi käyttää taikasanoina saattaakseen tahtonsa alaiseksi koko ympäristönsä ja saavuttaakseen heti paikalla kaiken sen mikä sitä miellyttää. Rikkaiden kursaileva kasvatustapa välttämättömästi aina saattaa lapset kohteliaan komenteleviksi, se kun terottaa niihin ne puhetavat, joita niiden tulee käyttää, jotta ei kukaan voisi niitä vastustaa. Heidän lapsensa eivät pane mitään nöyrää äänenpainoa eikä puheenkäännettä pyyntönsä, vaan ovat pyytäessään yhtä vaatvaiset jopa vaatvaisemmatkin kuin käskiessään, ne kun ovat vallan varmat siitä, että niiden tahtoa noudatetaan. Huomaa heti että *jos suvaitsette* niiden suussa merkitsee *jos minä suvaitsen*, ja *minä pyydän* merkitsee *minä käsken*. Ihmeellistä kohteliaisuutta, joka vaan saattaa lapset

muuttamaan sanojen merkityksen ja opettaa heitä aina esiintymään komentavina! Minä, joka vähemmin pelkään sitä, että Émile tulisi epäkohteliaaksi, kuin että hän muuttuisi röyhkeän vaativaksi, tahdon paljoa kernaammin että hän pyytäessään sanoo *tehkää tämä*, kuin että hän käskiessään sanoisi *minä pyydän*. Hänen käyttämällään lausetavalla ei ole pääpaino, vaan merkityksellä, jonka hän siihen yhdistää.

Sekä ankaruus että lempeys saattaa mennä liiallisuuteen, ja tätä on vältettävä. Jos annetaan lasten kärsiä, pannaan alttiiksi niiden terveys ja henki ja saatetaan ne todella onnettomiksi; jos niiltä liian huolellisesti säästetään kaikennäköinen vastus ja ikävä, niin lasketaan perustus suuriin onnettomuuksiin, lapset tehdään herkiksi ja hemmotelluiksi, ne karkotetaan pois inhimillisistä elinehdoista, joihin ne kaikesta huolimatta kerran palaavat takasin. Poistaaksenne niistä muutamat luonnon tuottamat kärsimykset, hankitte niille toisia, jotka ovat luonnolle vieraat. Huomautatte minulle kenties että joudun samaan erehdykseen kuin ne huonot isät, joita moitin siitä että uhraavat lastensa nykyisen onnen jonkun kaukaisen tulevan onnen hyväksi, joka ehkä ei koskaan tule.

Niin ei ole laita, Se vapaus, jonka myönnän oppilaalleni, näet yllin kyllin korvaa hänelle sen vähäisen epämukavuuden, jolle jätän hänet alttiiksi. Näen pienokaisten leikkivän lumessa, kasvot sinervinä, jäsenet kylmästä värisevinä ja voiden tuskin liikuttaa sormiaan. Heidän tarvitsisi vaan mennä sisälle lämmittelemään, mutta eivätpä sitä tee. Jos heidät siihen pakotettaisiin, he kärsisivät monta kertaa enemmän pakon ankaruudesta kuin kylmästä. Miksi

siis valitatte? Teenkö minä lapsenne onnettomaksi kun annan sen kärsiä pieniä haittoja ja vastuksia, joita se itse tahtoo kärsiä? Edistän sen menestystä nykyhetkellä myöntämällä sille sen vapauden ja edistän sen tulevaa onnelliisuutta varustamalla sitä välttämättömiä kärsimyksiä kestäämään. Jos se saisi valita, ruvetako minun vai teidän oppilaaksenne, luuletteko että se ollenkaan epäröitsisi?

Luuletteko että yksikään olento voisi olla onnellinen poistumalla luonnollisista elinehdoistaan? Tällainen poistuminen kuitenkin tapahtuu kun ihmiseltä säästetään kaikki ihmissuvulle olennaiset kärsimykset. Minä ainakin olen varma siitä; tunteakseen mitä elämässä on todella arvokasta ja hyvää, tulee ihmisen oppia tuntemaan pieniä kärsimyksiä; sellainen on hänen luontonsa. Jos ruumis voi liian hyvin, siveelliset ominaisuudet turmeltuvat. Ihminen, joka ei koskaan olisi kokenut tuskaa, ei voisi tuntea hellää ihmisrakkautta eikä säälin viehkeyttä; hänen sydämensä ei voisi heltyä mistään, hän olisi yhteiskunnan vihollinen ja hirviö vertaistensa joukossa.

Tiedättekö mikä on varmin keino saattaa lapsenne onnettomaksi? Se on, jos totutatte sen saamaan kaikki, mitä se tahtoo. Sen mielihalut kasvavat lakkaamatta jos ne helposti löytävät tyydytyksensä; viimein huomaatte olevanne kykenemätön niitä täyttämään, teidän on pakko kieltää, ja tämä odottamaton kieltö tuottaa lapselle enemmän mielipahaa kuin jos sen kokonaan pitäisi olla haluamaansa esinettä vailla. Ensin se tahtoo saada kepin, jota pidätte kädessänne; pian se tahtoo saada kellonne, sitten linnun lennosta, sitten taivaalla tuikkivan tähden; se

tahtoo saada kaiken minkä näkee. Jollette ole jumala, miten luulette voivanne sitä tyydyttää?

Ihmisellä on luontainen taipumus pitää omaan kaikki, mikä on hänen vallassaan. Tässä suhteessa Hobbesin lause: »Lisätkää mielihalujemme ohella niiden tyydyttämiskeinoja, ja kukin on kohoova kaikkeuden valtiaaksi», on jossakin määrin tosi. Lapsi, jonka vaan tarvitsee tahtoa saadakseen haluamansa seikan, luulee olevansa maailman kaikkeuden herra. Se pitää kaikkia ihmisiä orjinaan; ja kun lopulta on pakko kieltää lapselta jotakin, se, ollen totunut pitämään kaikkea mahdollisena, kun se vaan káskee, katsoo tätä kieltä kapinallisuuden merkiksi. Kaikki järkisyyt, jotka sille tuodaan esiin iässä, joka ei kykene järkevästi ajattelemaan, ovat sen mielestä pelkkiä verukkeita. Se näkee kaikkialla vastahakisuutta; luulotellun vääryyden tunne katkeroittaa sen luonnetta, se rupeaa vihaamaan kaikkia ihmisiä, se ei koskaan ole kiittollinen sille tehdystä ystävällisestä teosta, ollen karvasmielinen vähimmästäkin vastustuksesta.

Miten voisinkaan kuvitella että tällainen lapsi, jota hallitsee viha ja raatelevat mitä ärtyisimmät mielenliikutukset, koskaan voisi olla onnellinen! Onnellinen, sellainen lapsi! Se on hirmuvalti, se on samalla halpamielisin orja ja mitä kurjin luontokappale. Olen nähnyt tällä tavoin kasvatettuja lapsia, jotka vaativat että muudan talo oli syöstävä kumoon olkapään nykäyksellä, että niille oli annettava kellotapulin huipussa sijaitseva kukko, että oli pysäytettävä marssiva rykmentti, jotta ne olisivat kuulleet kauemman rummun pärinää; nämä lapset päästivät ilmoille

korvia viilteleviä huutoja, kuuntelematta kenenkään järkeviä huomautuksia, niin pian kuin huomasi ettei niiden tahtoa noudatettu. Kaikki panivat turhaan parastaan tehdäkseen niille mieliksi; koska ne siihen asti helposti olivat saaneet mielihalunsa tyydytetyiksi, nämä kiihtymistään kiihtyivät niin että ne itsepäisesti tahtoivat saada vallan mahdottomia seikkoja ja luulivat kaikkialla löytävänsä ristiriitaisuutta, esteitä, tuskaa ja surua. Ollen aina toraisia, itsepäisiä ja täynnä kiukkua ne päivät pitkät parkuivat ja valittivat Olivatko nämä onnellisia olentoja? Heikkous yhtyneenä vallanhimoon tuottaa vaan mielettömyyttä ja kurjuutta. Kahdesta hemmotellusta lapsesta toinen piiskaa pöytää, toinen ruoskittaa merta; ne saavat kyllä kauan piiskata ja ruoskittaa ennenkuin elävät tyytyväisinä.

Kun tällaiset vallanhimoiset ja hirmuvaltaiset taipumukset saattavat ne jo lapsuudesta alkaen onnettomiksi, niin miten onkaan laita, kun ne varttuvat ja kun niiden suhteet toisiin ihmisiin alkavat laajeta ja lisääntyä? Miten suuri tuleekaan olemaan niiden hämmästyks kun ne, tottuneina näkemään kaiken taipuvan niiden tahdon edessä, astuessaan elämään huomaavat että kaikki heitä vastustaa ja että heidät mursertaa tuon maailman paino, jota luulivat voivansa mielin määrin panna liikkumaan! Heidän röyhkeä tapansa ja poikamainen itserakkautensa tuottavat heille pelkkiä nöyryytyksiä, ylenkatsetta ja ivaa; solvauksia satelee kaikkialla heidän ylitsensä; säälimättömät kokemukset opettavat heille pian, etteivät tunne tilaansa eivätkä voimiansa; kun eivät voi kaikkea, eivät luule voivansa mitään aikaansaada: niin monet odottamat-

tomat esteet lamauttavat heidät, niin runsas ylenkatse riistää heiltä itseluottamuksen; he tulevat pelkureiksi, arkamielisiksi, mateleviksi ja vajoovat sitä syvemmälle, kuta korkeammalle luulivat kohoavansa.

Palatkaamme perussääntöömme. Luonnon tarkoitus lasten suhteen on se, että niitä rakastettaisiin ja autettaisiin, eikä suinkaan, että niitä toteltaisiin ja pelättäisiin. Onko luonto antanut niille kunnioitusta herättävän ulkonäön, ankaran katseen, karkean ja uhkaavan äänen, joiden pitäisi meissä herättää pelkoa? Käsitän, että jalopeuran kiljunta pelästyttää eläimiä ja että ne vapisevat nähdessään sen hirvittävän pään. Mutta jos tahtoo nähdä inhottavan, vastenmielisen ja naurettavan näyn, niin tulee katsella virkamiesjoukkoa, joka johtaja etunenässä, juhlapukuisena kumartuu kapaloidun pienokaisen edessä, pitäen sille mitä koreimpia ja korkealentoisimpia puheita, joihin se osaa vastata ainoastaan parkumalla ja kuolaamalla.

Jos tarkastaa lapsuutta sellaisenaan, onko maailmassa heikompaa, onnettomampaa ja ympäristönsä mielivallalle alttiimpaa, sääliä, hoitoa ja suojelusta tarvitsevampaa olentoa kuin lapsi? Näyttäähän siltä kuin sen kasvot olisivat niin lempeät ja sen ulkonäkö niin liikuttava vaan sen vuoksi, että kaikki jotka sitä lähestyvät säälisivät sen heikkoutta ja rientäisivät sitä auttamaan. Onko siis mitään vastenmielisempää ja luonnottomampaa kuin nähdä omavaltaisen ja itsepäisen lapsen komentelevan koko ympäristöänsä ja häpeämättä puhuttelevan kuin herra ainakin niitä henkilöitä, joiden vaan tarvitsisi hylätä se, jotta se menehtyisi?

Toiselta puolen taas ei voi olla huomaamatta

että alkuiän heikkous kietoo lapsia niin monella tavalla, että olisi raakamaista enentää tätä pakkotilaa oikkujemme kautta, riistämällä niiltä suuresti rajoitettua vapautta, jota voivat niin vähän väärinkäyttää ja jonka riistäminen niin vähän hyödyttää niitä ja meitä. Vaikka ei ole mitään naurettavampaa kuin ylpeä lapsi, ei myöskään ole mitään, joka ansaitsisi enempää sääliä, kuin arka ja pelokas lapsi. Alkaahan järkisyyden iästä yhteiskunnallinen orjuus, miksi siis tahdottaisiin että ennen sitä vallitsisi yksityiselämän orjuus? Antakaamme ainakin yhden elämän kohdan olla vapaa tästä ikeestä, joka ei ole luonnon tuottama ja myöntäkäämme lapsuudelle luonnollisen vapauden harjottaminen, joka ainakin joksikin ajaksi poistaa orjuudesta aiheutuvat paheet. Tulkoot siis nuo ankarat kasvattajat sekä lastensa orjuuttamat isät ja tuokoot esiin erikantaiset ajattelemattomat mielipiteensä, mutta oppikoot, ennenkuin ylistävät omaa kasvatustapaansa, ensin tuntemaan luonnon kasvatustavan.

Palaan käytäntöön. Olen jo sanonut, ettei lapsellenne saa antaa mitään sen tähden, että se sitä pyytää, vaan sen vuoksi, että se sitä tarvitsee¹, ja

---

¹ Tulee huomata, että kuten mielipaha samoin joskus mielihyväkin usein on välttämätön. On siis oikeastaan yksi ainoa lasten haluama seikka, jota ei koskaan pidä tyydyttää, nimittäin se, että ne saavat toiset tottelemaan itseään. Siitä seuraa, että joka kerta kun ne jotakin pyytävät tulee etupäässä kiinnittää huomiotaan niiden pyynnön vaikuttimeen. Myöntäkää niille, mikäli mahdollista, kaikki, mikä voi tuottaa niille todellista mielihyvää, kieltäkää niiltä aina se, mitä ne pyytävät pelkästä oikullisuudesta tai halusta harjottaa itsevaltaisuutta.

ettei saa tehdä sille mitään tottelevaisuudesta, vaan välttämättömyyden vaatimuksesta. Siis sanat *totella* ja *käskeä* karkotetaan sen sanakirjasta, ja vielä suuremmalla syyllä sanat *velvollisuus* ja *sitouminen*; mutta sanat *voima*, *välttämättömyys*, *heikkous* ja *pakko* ovat saavat siinä huomattavan paikan. Ennen järkisyyden ikää emme saata muodostaa itsellemme mitään oikeata käsitystä »siveellisistä olennoista» ja »yhteiskunnallisista suhteista». Tulee siis niin paljon kuin mahdollista välttää sellaisten sanojen käyttämistä, jotka ilmaisevat näitä käsitteitä, jotta ei lapsi ensin yhdistäisi noihin sanoihin väärää käsitystä, josta ei osata tai ei voida sitä myöhemmin vapauttaa. Ensimmäinen väärä käsitys, joka juurtuu lapsen päähän, on siinä erehdyksen ja paheen siemen; tätä ensi askelta tulee ennen kaikkea pitää silmällä. Menetelkää niin että kaikkien käsitteet, niin kauvan kuin ainoastaan havainnolliset esineet sen huomiota kiinnittävät, pysähtyvät aistimukseen; menetelkää niin, että se näkee joka taholta itseään ympäröivän ainoastaan fyysillisen maailman. Muuten voitte olla varma siitä, ettei se teitä ollenkaan kuuntele tai että se on muodostava itselleen sen siveellisen maailman suhteen, josta sille puhutte, sekavia käsitteitä, joita ette koskaan saa poistetuksi.

Järkisyiden esilletuominen lapsille oli Locken pääohje; sitä meidän päivinämmen enimmäkseen kannatetaan. Sen tuottamat tulokset kuitenkin mielestäni sängen vähän ovat omiaan sitä puolustamaan, enkä puolestani tunne mitään typerämpää kuin ne lapset, joille on liiaksi puhuttu järkeä. Kaikista inhimillisistä kyvyistä järki, joka niin sanoakseni on kaikkien

muiden sielunkykyjen yhteinen tulos, kehittyy vaikeimmin ja hitaimmin ja sitä tahdotaan käyttää niiden muiden kykyjen kehittämiseksi! Hyvän kasvatuksen pääpyrkimys on luoda järjellinen ihminen; ja nyt väitetään, että järjen avulla lapsi on kasvatettava! Tämä on lopusta alkamista, tämä on työn käyttämistä välikappaleena. Jos lapset ymmärtäisivät sitä, mikä on järkevää, eivät ne kaipaisi kasvatusta. Mutta jos niille alkaen niiden hennosta iästä puhutaan kieltä, jota ne eivät ymmärrä, ne oppivat tyytymään tyhjiin sanoihin, arvostelemaan kaikkea, mitä niille sanotaan, luulemaan itseään yhtä viisaiksi kuin opettajansa, tulemaan väitteleviksi ja itsepäisiksi; ja kaiken, minkä luulee saavansa ne tekemään järkevien vaikuttimien nojalla, saakin ne tekemään ainoastaan herättämällä niissä mielihalua, pelkoa tai itserakkautta, mitkä keinot käyvät vallan välttämättömiksi.

Seuraavaan kaavaan saattaa supistua melkein jokainen siveellinen opetus, jota annetaan ja jota voidaan antaa lapsille:

Opettaja.

Ei saa tehdä tätä.

Lapsi.

Ja miksi ei saa tätä tehdä?

Opettaja.

Sillä se olisi väärin tehty.

Lapsi.

Väärin tehty! Mitä se merkitsee?

Opettaja.

Se on väärin tehty, mikä sinulta on kielletty.

Lapsi.

Mitä pahaa on siinä, että tekee sen, mikä on kielletty?

Opettaja.

Sinua rangaistaan, koska olet ollut tottelematon.

Lapsi.

Teen niin, ettei siitä tiedetä mitään.

Opettaja.

Sinua pidetään silmällä.

Lapsi.

Aionpa piilottaautua.

Opettaja.

Sinua kuulustellaan.

Lapsi.

Aionpa valhetella.

Opettaja.

Ei saa valhetella.

Lapsi.

Miksi ei saa valhetella?

Opettaja.

Sillä se on väärin tehty, j. n. e.

Tällainen kehä on välttämätön. Jos siitä poistutte, ei lapsi teitä enää ymmärrä. Siinä sangen hyödyllisiä opetuksia. Olisin hyvin utelias tietämään, mitä voisi panna tämän vuoropuhelun sijaan. Locke itse varmaankin olisi siitä saanut paljon päänvaivaa.

Hyvän ja pahan tunteminen, inhimillisten velvollisuuksien perustuksen käyttäminen käy yli lapsenvoimien.

Luonto tahtoo, että lapset ovat lapsia ennenkuin niistä tulee miehiä. Jos tahdomme muuttaa tämän järjestyksen päinvastaiseksi, kasvatamme hedelmiä, jotka eivät ole tarpeeksi tuuleentuneita eivätkä mehukkaita ja jotka ennen pitkää mätänevät; kasvateistamme tulee nuoria oppineita ja vanhoja lapsia. Lapsilla on oma omituinen tapansa käsittää, ajatella ja tuntea; ei mikään ole mielettömämpää kuin koettaa niiden sijalle tyrkyttää meidän käsitys-, ajatus- ja tuntemistapaamme. Minä puolestani yhtä suurella syyllä voisin vaatia, että kymmenvuotias lapsi olisi viiden jalan pituinen, kuin että sillä olisi arvostelukykyä. Ja todella, mitä se tekisi järjellä tässä iässä? Se on voiman hillike, eikä lapsi tällaista hillikettä tarvitse.

Koettaessanne juurruttaa oppilaihinne, että kuuliaisuus on velvollisuus, turvaudutte sen ohella voimaanne ja uhkauksiin tai vielä pahempaan: imarteluun ja lupauksiin. Joskohta siis itse teossa lasten oma etu niitä houkuttelee tai väkivalta niitä pakottaa, ne teeskentelevät saaneensa järjen avulla vakauksen. Ne käsittävät varsin hyvin että kuuliaisuus niitä hyödyttää ja tottelemattomuus vahingottaa, niin pian kuin jompikumpi tulee teidän tietoonne. Mutta kun vaadimme niiltä yksinomaan sellaista, mikä niille on epämieluisia, ja kun niille aina on vastenmielisiä täyttää toisen tahto, tekevät ne salassa oman tahonsa, ollen varmat siitä, että menettelevät hyvin, jos niiden tottelemattomuus jää toisilta huomaamatta, mutta ollen valmiit tunnustamaan tehneensä väärin, jos niiden teko tulee ilmi pelosta, että niitä voi kohdata

kovempi rangaistus. Koska velvollisuuden järkisyy tässä iässä ei ole niiden tajuttavissa, ei ole ainoatakaan ihmistä maailmassa, joka voisi saada sen niille todella käsitettäväksi. Sitävastoin rangaistuksen pelko, anteeksiannon toivo, hellittämätön kuulusteleminen ja vastausta estävä ujous on saattava ne tekemään mitä tunnustuksia tahansa, ja luullaan niiden saaneen vakaumuksen asian oikeudesta, vaikka ne onkin vaan väsytetty tai pelästytetty.

Mitä tästä seuraa? Ensiksi, tyrkyttämällä niille velvollisuutta, jonka merkitystä ne eivät käsitä, saatatte ankaruutenne niille vastenmieliseksi ja vierotatte ne pois teitä rakastamasta; sitten opetatte ne teesken-televiksi, valheellisiksi ja petollisiksi, ne kun koettavat kiristää teiltä palkintoja tai välttää rangaistusta; lopuksi totuttamalla niitä aina peittämään näennäisellä vaikuttimella salaista vaikutintaan, annatte itse niille keinon alati toimia selkänne takana, riistää teiltä niiden oikean luonteen tuntemuksen ja tilaisuuden tarjoutuessa tylyillä verukkeilla toimittaa luotaan sekä teidät että muut. Lait, näin sanotte kenties, vaikka ovatkin sitovia omantunnon suhteen, harjottavat samanlaista pakkoa aikaihmissiin nähden. Sen myönnän. Mutta mitä muuta nämä ihmiset ovat kuin kasvatuksen hemmottlemia lapsia? Juuri tämä on vällettävä. Kohdelkaa lapsia pakkoa ja miehiä järkeä käyttäen. Sellainen on luonnon järjestys. Viisas ei tarvitse lakeja.

Kohdelkaa oppilastanne hänen ikänsä mukaisesti. Osottakaa sille alustapitäen sen paikka ja pysyttäkää sitä siinä, niin ettei sen enää tee mieli sitä jättää. Silloin se, ennenkuin tietää, mitä viisaus on, on noudat-

tava sen ensimmäistä sääntöä. Älkää antako lapselle koskaan mitään käskyä, älkää edes mitään käskyntaipaistakaan. Älkää antako sen edes aavistaa, että tädotte harjottaa jotakin vaikutusvaltaa sen suhteen. Tietäköön se vaan, että se on heikko ja että te olette vahva, että sen tilasta ja teidän tilastanne välttämättömästi seuraa sen riippuvaisuus teistä; sen lapsi tietäköön, oppikoon ja tuntekoon; tuntekoon se jo aikaisin ylpeää päätänsä painavan sen raskaan ikeen, jonka luonto ihmisen kannettavaksi laskee, tuon välttämättömyyden painavan ikeen, jonka alle jokaisen kuolevaisen täytyy alistua. Huomatkoon lapsi tätä välttämättömyyttä oloissa älköönkä koskaan ihmisten oikuissa¹; olkoon se hillike, joka sitä rajoittaa, voima eikä ihmistahto. Älkää kieltäkö lasta tekemästä sitä mistä sen tulee pidättäytyä, vaan estäkää se siitä, antamatta selityksiä ja perusteluja; minkä taas sille myönnätte, antakaa se sille heti sen pyydettyä, sen sitä anomatta ja rukoilematta, ennen kaikkea myöntymykseen liittämättä ehtoja. Myöntäkää iloisesti, kieltäkää vastenmielisesti; mutta olkoon jokainen kieltonne järkähtämätön, älköön lapsen väsymätön kiusaaminen saattako teitä horjumaan. Olkoon lausumanne kiello vaskinen muuri, jota vastaan lapsen vaan tarvitsee viisi tai kuusi kertaa uuvurttaa voimiaan menettääkseen halun yrittää sitä kumota.

Siten saatatte lapsen kärsivälliseksi, tasaiseksi,

¹ Voi olla varma siitä, että lapsi pitää oikkuna jokaista tahdonilmausta, joka on vastainen sen tahdolle, ja jonka järkevää syytä se ei käsitä. Eikä se huomaa mitään järkevää vaikutinta yhdelläkään seikalla, joka vastustaa sen omia oikkuja.

kohtaloonsa alistuvaksi ja rauhalliseksi silloinkin, kun se ei saa haluamaansa seikkaa. Sillä on ihmisen luonnon mukaista kärsivällisesti kestää olojen välttämättömyyttä, mutta vastustaa toisen pahaa tahtoa. Lause: *ei ole enää jäljellä mitään* on vastaus, jota ei yksikään lapsi ole itsepäisesti vastustanut, ellei ole luullut sitä valheeksi. Muuten tässä suhteessa ei ole keskitietä; tulee joko olla lapselta mitään vaatimatta tai heti alusta taivuttaa se täydelliseen kuuliaisuuteen. Pahin kasvatus on jättää lapsi häälymään oman tahtonsa ja teidän tahtonne välillä ja alati kiistellä siitä kumpi teistä on oleva hallitseva; sata kertaa enemmän soisin että lapsi sinä pysyisi alati.

On sangen omituista, että siitä perin kuin on ryhdytty lapsia kasvattamaan, ei ole keksitty muuta keinoa niiden ohjaamiseksi kuin kilpailu, kateus, itse-rakkaus, ahneus, halpamielinen pelko ja kaikki mitä vaarallisimmat intohimot, jotka helpoimmiten joutuvat kuohuksiin ja jotka ovat enimmin omiaan turmelemaan sielun, ennenkuin ruumis edes on täysin kehittynyt. Jokainen ennenaikainen opetus, joka tahdotaan painaa niiden päähän, istuttaa paheen niiden sydämeen. Typerät kasvattajat luulevat tekevänsä ihmeitä, kun itse asiassa saattavat lapset häijyiksi, yrittäessään niille opettaa mitä hyvyys on. Ja sitten he sanovat juhlallisesti: sellainen on ihminen. Aivan oikein, sellainen on ihminen, jonka te olette kehittäneet.

On koeteltu kaikkia keinoja, paitsi yhtä ja juuri ainoata, joka voi tuottaa hyviä tuloksia, nimittäin oikein järjestettyä vapautta. Ei pidä ollenkaan ryhtyä lapsen kasvatukseen, jollei osaa ohjata sitä yksino-

maan mahdollisuuden ja mahdottomuuden lakien avulla. Koska näiden molempien lakien piiri lapselle on yhtä tuntematon, voidaan sitä mielin määrin laajentaa ja supistaa lapsen ympärillä. Lapsi ehkäistään, pannaan liikkeelle ja pidätetään yksinomaan välttämättömyyden siteillä, ilman että se napisee. Se saatetaan taipuisaksi ja oppivaiseksi ainoastaan olojen pakosta, ilman että mikään pahe on päässyt siinä itämään; paheet näet eivät koskaan pääse syttymään, jos ne jäävät vaikutuksiltaan tehottomiksi.

Älkää antako kasvatillenne mitään suusanallista opetusohjetta; tämän hän saakoon vaan kokeemuksesta; älkää millään tavoin sitä rangaisko, sillä se ei ymmärrä mitä syyllisyys merkitsee. Älkää koskaan käskekö sen pyytää anteeksi, sillä se ei osaa teitä loukata. Ollen vailla kaikkea siveellistä toimintaa, se ei voi tehdä mitään siveellisesti pahaa eikä siis ansaitse rangaistusta eikä soimausta.

Näen jo lukijan pelästyvän ja arvostelevan tätä lasta meidän lastemme mukaan; mutta hän erehtyy. Se alituinen pakollisuus, jossa pidätte lapsia, kiihottaa kahta enemmän niiden vilkkautta. Kuta suuremman pakon alaisia ne ovat teidän silmienne edessä, sitä rajummat ne ovat päästessään vapaiksi; täytyyhän niiden tilaisuuden tarjoutuessa korvata siitä kovasta pakkotilasta kärsimänsä vahinko, jossa niitä pidätte. Kaksi kaupunkilais-koulupoikaa tekee enemmän vahinkoa maalle tultuaan kuin koko kylän nuorisio. Jos samaan huoneeseen suljetaan pieni herraslapsi ja maalaispoika, edellinen on ehtinyt panna kaikki mullin mallin ja pirstaleiksi, ennenkuin jälkimäinen on liikahtanut paikaltaan. Minkätähden? Yksinker-

taisesti sentähden, että toisella on kiire väärinkäyttää hetken hillitöntä vapautta, kun sitävastoin toisella, joka aina on varma vapaudesta, ei ole mitään kiirettä sitä käyttääkseen. Kuitenkin maalaislapset, joita usein vuoroon lellitellään tai kovuudella kohdellaan, vielä ovat kaukana siitä tilasta, jossa minä toivoisin niiden olevan.

Asettakaamme kumoamattomaksi periaatteeksi, että luonnon ensimmäiset vaistot aina ovat hyvät; ihmissydämessä ei ole mitään synnynäistä häijyyttä. Siinä ei ole yhtään pahetta, josta ei voisi sanoa miten ja mistä se siihen on tullut. Ainoa luonnon ihmiseen istuttama intohimo on rakkaus itseensä, tai itserakkaus laajassa merkityksessä käsitettynä. Tämä itserakkaus itsessään tai suhteessaan meihin on hyvä ja hyödyllinen, ja kun se ei välttämättömästi suhtaudu muihin, on se tässä suhteessa luonnostaan välinpitämätön. Se muuttuu hyväksi tai pahaksi ainoastaan tavasta, jolla sitä käytetään ja niistä olosuhteista, joissa se kehittyy. Ennenkuin itserakkauden opas, joka on järki, saattaa herätä, on tärkeätä ettei lapsi tee mitään sentähden, että se nähdään ja kuullaan, sanalla sanoen ei mitään, joka tarkoittaa toisia, vaan että se tekee ainoastaan sen, minkä luonto siltä vaatii, ja silloin se tekee ainoastaan hyvää.

En väitä, ettei se koskaan tekisi mitään vahinkoa, ettei se haavoittaisi itseään ja ettei se rikkoisi jotakin kallisarvoista huonekalua, jos se pääsee siihen käsiksi. Se voisi tehdä paljon vahinkoa tarkoittamatta mitään pahaa, sillä teko muuttuu pahaksi vasta *tarkotuksesta*, joka tähtää vahinkoon, ja sellaista tarkotusta lapsella ei koskaan ole. Jos se sillä olisi

vaan yksi ainoa kerta, kaikki olisi hukassa; lapsi olisi silloin auttamattomasti häijy.

Seikka, joka sairurin silmissä on paha, ei ole paha järkevän ihmisen mielestä. Jos antaa lasten täysin vapaasti antautua leikintemmellykseen, on sopivaa, että poistetaan niiden läheisyydestä kaikki, mikä voisi saattaa sen kalliiksi ja ettei jätetä niiden saataviin mitään helposti särkyvää ja kallisarvoista. Olkoon niiden huone sisustettu jykevillä ja vahvoilla huonekaluilla; älköön siellä olko mitään peilejä, porsliineja ja ylellisyydesineitä. Mitä tulee Émileeni, jota kasvatetaan maalla, ei hänen huoneensa ollenkaan eroa talonpoikaistuvasta. Mitä hyödyttäisi sitä koristella niin huolellisesti, kun hän kuitenkin oleskelee siinä niin vähän? Mutta erehdyn; hän on itse koristava sitä, ja pian saamme nähdä millä tavoin.

Jos lapsi huolimatta varokeinoistanne kuitenkin sattuisi tekemään epäjärjestystä ja särkemään jonkun hyödyllisen esineen, niin älkää ollenkaan rangaisko sitä oman huolimattomuutenne tähden, älkääkään sitä toruko; älköön se kuulko ainoatakaan moitesanaa, älkää antako sen edes aavistaa, että se on tuottanut teille mielipahaa ja menetelkää vallan kuin tuo huonekalu olisi särkynyt itsestään; sanalla sanoen, uskokaa, että olette tehnyt paljon, jos olette voinut hilitä itsenne niin, ettette ole mitään sanonut.

Rohkenenko tässä esittää suurimman, tärkeimman ja hyödyllisimmän kaikista kasvatussäännöistä? Se määrää: älä koeta voittaa, vaan koeta hukata aikaa. Pintapuoliset lukijat antakoot minulle anteeksi paradoksini; kun rupeaa järkevästi ajattelemaan, pakostakin niitä tulee tehneeksi. Ja mitä tahansa sa-

nottaneenkin, tahdon kernaammin esittää paradokseja kuin olla ennakkoluuloihin takertunut. Vaarallisin aika ihmiselämässä on se, jota kestää syntymästä kahdenteentoista ikävuoteen. Se on aika, jolloin erehdykset ja paheet itävät, ilman että olisi keinoja niitä kitkeä pois; ja kun keino on saatavissa, ovat juuret jo niin syvässä, ettei niitä enää voi nyhtää irti. Jos lapset äkkiä äidin rinnoilta hypähtäisivät järjen ikään, nykyinen kasvatustapa voisi niille soveltua. Mutta luonnollista kehityskulkua seuraten ne tarvitsevat valvan vastaista kasvatustapaa. Vasta silloin kun niiden sielu on saanut kaikki kykynsä, niiden pitäisi ruveta sen kykyjä käyttämään. On näet mahdotonta, että sielu, niin kauan kuin se on sokea, havaitsisi osottamaanne soihtua ja että se seuraisi poikki aatteiden ääretöntä kenttää kulkevaa tietä, jolle järki opastaa niin epämääräisesti, että tarkimmatkin silmät sen vaivoin löytävät.

Ensimmäisen kasvatuksen tulee siis olla puhtaasti negatiivista laatua. Se ei ole siinä, että opetetaan hyvettä tai totuutta, vaan siinä, että sydäntä suojellaan paheesta ja ymmärrystä erehdyttävistä käsitteistä. Jos tässä alkukasvatuksessa ette itse tekisi mitään ettekä antaisi toisten tehdä, jos voisitte saattaa kasvattinne terveenä ja rotevana kahdentoista vuoden ikään, ilman että hän osaisi erottaa oikeaa kättänsä vasemmasta, niin hänen ymmärryksensä silmät aukesivat järkevyyteen heti ensi opetuksen annettuanne. Koska hän olisi vailla ennakkoluuloja ja tottumusta, ei hänessä olisi mitään, joka vastustaisi huolenpionne vaikutuksia. Pian hänestä tulisi teidän käsissänne mitä viisain ihminen, ja vaikka aluksi ette olisi

tehnyt mitään hänen kasvatuksensa suhteen, olisitte kuitenkin tehnyt kasvatustieteellisen ihmeen.

Jos menettelemme vallan päinvastoin kuin mikä on tavallista, osumme melkein aina oikeaan. Kun lapsesta ei tahdota tehdä lasta vaan oppinutta, eivät isät ja kasvattajat luule koskaan alkavansa tarpeeksi aikaisin sitä soimata, korjata, moittia, hemmotella, uhata, houkutella lupauksilla, opettaa ja sille puhua järkeä. Menetelkää paremmin, olkaa järkevät älkääkä vedotko oppilaanne järkeen; ennen kaikkea älkää koetako saada lasta mieltymään sellaiseen, mikä sille on vastenmielistä, sillä alituinen vetoaminen järkeen, kun on kysymys epämieluisista seikoista, saattaa nämä sille vaan kahta vastenmielisemmiksi ja heikontaa jo aikaisin niiden arvon mielessä, joka ei vielä kykene niitä ymmärtämään. Harjottakaa sen ruumista, sen elimiä, sen aistimia, sen voimia, mutta pitäkää sen henkeä joutilaana niin kauan kuin suinkin on mahdollista. Pelätkää kaikkia tunteita, jotka ovat aikaisemmat kuin niitä punnitseva ymmärrys. Ehkäiskää ja poistakaa vieraat vaikutelmat, ja välttääksenne pahan syntymistä älkää ollenkaan kiirehtikö hyvän harjottamista. Sillä hyvä on hyvä vasta järjen valaisevana. Pitäkää jokaista lykkäystä etuna; siinä on suuri voitto, jos kompastumatta voi lähestyä päämääräänsä; antakaa lapsuuden kypsyä lapsissa. Sanalla sanoen, jos jonkun opetuksen antaminen niille käy välttämättömäksi, niin älkää suinkaan antako sitä tänään, jos sen vaaratta voi lykätä huomiseen.

Toinen seikka, joka todistaa tämän metodin hyödyllisyyttä, on se, että lapsilla on erilaiset henkiset lahjat, jotka tulee hyvin tuntea, jotta voisi tietää mikä

siveellinen johto kullekin niistä sopii. Kukin luonne vaatii että se on erityisellä tavalla ohjattava; ja jos kasvatuksesta toivoo hyviä tuloksia, on kukin luonne kasvatettava juuri tuolla omalla omituisella tavalla. Jos siis tahdotte olla varovainen, tarkastakaa ensin kauan luontoa ja pitäkää kauan oppilastanne huomionne esi-
neenä, ennenkuin sanotte sille ensimmäisen sanan. Antakaa ensin sen luonteen iduille täysi vapaus näyt-
täytyä, älkää saattako niitä missään suhteessa pakon-
alaisiksi, oppiaksenne tuntemaan ne perinpohjin. Lu-
letteko että tämä vapauden aika on lapselta hukkaan
mennyt? Eipä suinkaan; päinvastoin se on mitä
parhaiten käytettyä; siitä näet saatte sen opetuksen,
ettette hukkaa ainoatakaan hetkeä kasvatusaikana, joka
on merkitykseltään paljon tärkeämpi. Jos taas alatte
kasvatustoimenne ennenkuin tiedätte miten on me-
neteltävä, toimitte umpimähkään; ollen alttiina ereh-
dyksille on teidän alkaminen alusta ja olette kauem-
pana päämäärästä kuin jos olisitte koettanut saavuttaa
sen vähemmin hätäisesti. Älkää siis menetelkö kuten
saituri, joka menettää paljon valvoessaan sitä, ettei
mitään menettäisi. Uhratkaa lapsen alaikäisyydestä
aika, jonka korkoineen voitatte takaisin sen varttu-
neemmassa iässä. Viisas lääkäri ei anna umpimäh-
kään määräyksiään niin pian kuin vaan on nähnyt
sairaana, vaan tutkii ensin sairaan ruumiin tilaa, en-
nenkuin määrää mitään lääkkeitä; hän lykkää itse
parantamisen tuonemmaksi, mutta hän parantaa to-
della potilaansa; liian hätäinen lääkäri sitävastoin hä-
net tappaa.

Mutta minne asetamme tämän lapsen kasvat-
taaksemme sitä tunteettomana olentona, koneena? Siir-

rämmekö sen kuuhun tai autioon saareen? Poistameko sen kaikkien ihmisten parista? Eikö se kohtaa kaikkialla maailmassa toisten intohimojen näkyä ja esimerkkiä? Eikö se koskaan ole näkevä ikäisiään lapsia? Eikö se ole näkevä vanhempiaan, naapureitaan, imettäjäänsä, kotiopettajatartaan, palvelijataan ja itse kasvattajataan, joka ei missään tapauksessa ole mikään enkeli?

Tämä vastahuomautus on varsin painava. Mutta olenko sitten väittänyt että luonnollinen kasvatus on jotakin helppoa? Oi ihmiset, onko minun syyni, että te olette tehneet vaikeaksi kaiken, mikä on hyvää? Myönnän että huomaan nämä vaikeudet; ne ovat kenties voittamattomat. Mutta joka tapauksessa on varmaa että, jos alati koettaa niitä syrjäyttää, ne saa josakin määrin syrjäytetyiksi. Minä näytän sen päämäärän, johon on pyrittävä; en väitä että se todella olisi saavutettavissa. Sanon vaan että se, joka on päässyt sitä lähimmäksi, on saavuttanut parhaan tuloksen.

Muistakaa että ennenkuin rohkenee ryhtyä kehittämään lapsesta ihmistä, on välttämätöntä että itse on kehittynyt ihmiseksi; tulee omasta itsestään löytää esikuva, joka kelpaa lapselle malliksi. Niin kauan kuin lapsi vielä on vailla itsetietoisuutta, on aika valmistaa kaikki, minkä kanssa se tulee kosketuksiin ja pitää huolta siitä että sen ensi katseet kohtaavat ainoastaan sellaisia esineitä, jotka ovat soveliaat sen nähdä. Hankkikaa itsellenne kaikkien silmissä kunnioitusta ja koettakaa aluksi saavuttaa kaikkien rakkaus, niin että kukin koettaa tehdä teille mieliksi. Ette koskaan saata hallita lasta, ellette hallitse kaik-

kea mikä sitä ympäröi, eikä tämä vaikutusvalta koskaan ole tehoisa, ellei se perustu kunnioitukseen hyvettä kohtaan. Tässä ei ole kysymys kukkaron tyhjentyemisestä eikä rahojen tuhlailemisesta täysin käsin. En ole koskaan nähnyt rahan saattavan ketään rakastetuksi. Ei myöskään sovi olla saita eikä kovasydäminen eikä tyytyä vaan valittamaan kärsimystä, jota voi lieventää. Mutta turhaan avaatte rahakirstunne, ellette samalla avaa sydäntänne, sillä muutoin toistenkin sydämet pysyvät suljettuina.

Teidän tulee uhrata aikanne, huolenpitonne, kiintymyksenne, koko olentonne; sillä mitä tahansa voitettekin rahallanne aikaansaada, huomataan kuitenkin aina, ettei lahjanne lähde sydäimestä. On olemassa todisteita sellaisesta osanotosta ja hyväntahtoisuudesta, joka vaikuttaa paljon enemmän ja todella on paljon hyödyllisempi kuin kaikki lahjat. Kuinka moni onneton ja sairas on enemmän lohdutuksen kuin almujen tarpeessa! Kuinka monta sorrettua suojeleminen hyödyttää enemmän kuin raha! Sovittakaa keskenään eripuraisia, ehkäiskää riitajuttuja, terottakaa lasten mieliin velvollisuuden täyttämistä, kehottakaa isiä lempeyteen, edistäkää onnellisten avioiden solmimista, estäkää vainoa, käyttäkää runsaasti oppilaiden vanhempien tykönä saavuttamaanne suosiota auttaaksenne sitä heikkoa lähimmäistä, jolta kielletään oikeus ja jota mahtava sortaa. Ilmottakaa julkisesti olevanne onnettomien suojelijoita. Olkaa oikeamieliset, inhimilliset, hyväntekevät. Älkää yksistään antako almuja, vaan tehkää myös rakkaudentekoja; armeliaisuudenteot lieventävät enemmän kärsimyksiä kuin raha. Rakastakaa toisia, ja hekin ovat teitä ra-

kastavat; palvelkaa heitä, ja hekin ovat teitä palvelevat; olkaa heidän veljiään, ja he tulevat olemaan lapsianne.

Mainitsen tässä vielä yhden syyn, miksi tahdon kasvattaa Émileä maalla, kaukana noista palvelijakonnista, jotka isäntiensä jälkeen ovat maailman kurjimpia ihmisiä, kaukana kaupungin synkistä tavoista, joita peittävä kiille saattaa ne lapsille houkutteleviksi ja tarttuviksi, jotavastoin talonpoikien paheet, ollen raakoja ja vailla ulkonaista korua, ovat enemmän omiaan herättämään inhoa kuin houkutusta, kun ei niiden matkiminen tuota mitään etua.

Maaseudulla kasvattaja paljon enemmän voi hallita niitä oloja, joissa soisi lapsen liikkuvan; hänen maineensa, hänen puheensa, hänen esimerkkinsä hankkivat hänelle muiden silmissä arvon, jota hän ei kaupungissa voisi saada. Koska hän on kaikille hyödyllinen, on kukin koettava tehdä hänelle mieliksi, saavuttaa hänen kunnioituksensa ja näyttäytyä hänen oppilaalleen sellaisena, kuin hän tahtoo, että todella oltaisiin. Ja elleivät ihmiset maalla luovukaan vioistaan, he ainakin välttävät julkista häväistystä; ja tämä on pääasia meidän tehtävämme suhteen.

Lakatkaa syyttämästä toisia omista vioistanne; se paha, minkä lapset näkevät, niitä turmelee vähemmän kuin se paha, jonka itse niihin istutatte. Jos aina saarnaatte, jos aina terotatte siveellisyyttä ja olette turhantarkka istuttaaksenne niihin hyväksi luulemaanne aatetta, annatte niille samalla kaksikymmentä muuta aatetta, jotka eivät ole minkäänarvoisia. Ollen kokonaan niiden ajatusten valloissa, jotka pyöriivät omassa päässä, ette ollenkaan ajattele, minkä vai-

kutuksen aikaansaatte lapsen päässä. Ettekö luule, että siinä sanatulvassa, jolla lapsia lakkaamatta rasi-tatte, ei ole ainoatakaan sanaa, jota ne eivät väärin-käsittäisi? Ettekö luule että lapset omalla tavallaan tulkitsevat pitkävetisiä selityksiänne ja etteivät muka niistä muodosta oman käsityskantansa mukaista jär-jestelmää, jonka nojalla sopivan tilaisuuden tarjou- tuessa tulevat teitä vastustamaan?

Kuunnelkaapa pienokaista, jolle täten on syö- tetty opetuksia; antakaa sen lörpötellä, kysellä ja mie- linmäärin laverrella; hämmästytte sitä outoa sekamels- kaa, joksi järkevä puheenne on muuttunut sen ai- voissa; se näet sekoittaa kaikki, muuttaa kaikki nu- rinkuriseksi, saattaa teidät kärsimättömäksi jopa jos- kus epätoivoiseksikin odottamattomilla huomautuk- sillaan. Se pakottaa joko teidät vaikenemaan tai käs- kemään sitä itseään vaikenemaan, ja mitähän se ajatte- leekaan siitä, että henkilö, joka muuten on ollut niin puhelias, äkkiä näin on ääneti! Jos lapsi vaan ker- rankin saa teistä tällaisen voiton ja huomaa sen, hy- västi silloin kasvatusta: tästä hetkestä kaikki on hu- kassa; lapsi ei enää ahkeroi oppimista, vaan koettaa teitä vastustella.

Te liian innokkaat opettajat, olkaa yksinkertai- set, maltilliset ja varovaiset; älkää koskaan muulloin toimiko kiireisesti, kuin milloin tahdotte estää toisia kasvatukseen väärällä tavalla sekaantumasta. Toistan yhä vielä: lykätäkää, jos suinkin on mahdollista, hy- vän opetuksen antaminen, peläten, että voisittekin sen asemasta antaa huonon. Varokaa ettette täällä maan päällä, jonne luonto on sijoittanut ihmisten ensi para- tiisiin, harjota viettelijän ammattia antamalla viatto-

muudelle tiedon hyvästä ja pahasta. Kun ette voi estää lasta saamasta ulkoa opetusta esimerkeistä, niin rajoittakaa koko valppautenne siihen, että johdatte nämä esimerkit lapsen mieleen sille sopivassa muodossa.

Rajut mielenliikutukset tekevät suuren vaikutuksen lapseen, joka niitä havaitsee, niillä kun on hyvin selvät tuntomerkit, jotka ovat silmään pistävät ja pakkottavat lapsen niihin kääntämään huomionsa. Varsinkin vihankuohahdus on niin raju, että on mahdotonta olla sitä huomaamatta, jos vaan on lähellä. Turhaa on kysyä, tarjoutuuko tässä kasvattajalle tilaisuus pitää kauniita puheita. Minä sanon: ei mitään puheita, ei yhtään mitään, ei ainoatakaan sanaa! Antakaa lapsen lähestyä; se hämmästyä näkemäänsä ja tekee aivan varmaan teille sen johdosta kysymyksiä. Vastaus on yksinkertainen; se johtuu lapsen tekemistä havainnoista. Se näkee punottavat kasvot, säihkyvät silmät, uhkaavat kädenliikkeet ja kuulee huutoa; nämä kaikki ovat merkkejä siitä, ettei ihmisruumis ole tasapainotilassa. Sanokaa lapselle yksinkertaisesti, sievistelemättä ja ilman salamyhkäilyä: tuo miesparka on sairas, hänellä on kuumekohtaus. Tätä tilaisuutta voitte käyttää hyväksenne antaaksenne, tosin muutamain sanoin, sille käsityksen taudeista ja niiden vaikutuksista; sillä ovathan ne luonnon aiheuttamia ja ovat niitä välttämättömyyden kahleita, joiden sitomaksi lapsen tulee tuntea itsensä.

On luultavaa että lapsi tämän käsityksen nojalla, joka ei ole väärä, on aikaisin oppiva tuntemaan jonkunmoista vastenmielisyyttä kiihkeitä mielenliikutuksia kohtaan, joita se pitää tauteina. On myöskin hy-

vin luultavaa että sellainen sopivassa tilaisuudessa herätetty käsitys on oleva ainakin yhtä terveellinen kuin mitä ikävyyttävin siveellisyysaarna. Ajatelkaa mikä tästä käsityksestä voi seurata tulevaisuudessa. Teillä tulee olemaan oikeus, jos asianhaarat joskus niin vaativat, kohdella itsepäistä lasta sairaana, sulkea se huoneeseen, jopa vuoteeseenkin, vaatia sitä erityiseen ruokajärjestykseen, pelottaa sitä sen kasvavista huonoista taipumuksista ja saattaa ne sille vihatuiksi ja kammottaviksi, sen voimatta koskaan pitää rangaistuksena sitä ankaruutta, johon teidän ehkä täytyy turvautua sitä oikaistaksenne. Ja jos itse kiivastuksen hetkenä satutte unhottamaan tyyneyttenne ja malttinne, jota teidän tulee pyrkiä noudattamaan, ei teidän ollenkaan pidä peittää erehdystänne; sanokaa lapselle suoraan hellä moitteenväre äänessä: ystäväni, olet tehnyt minut kipeäksi.

Muuten on tärkeätä ettei sitä lapsellisuutta, jonka lapsen omistamat yksinkertaiset käsitteet saattavat synnyttää, koskaan paljasteta sen läsnäollessa eikä mainita tavalla, joka kääntäisi sen huomion siihen. Sopimaton naurunhohotus saattaa tärvellä puolen vuoden työn ja tuottaa elinajaksi korvaamattoman vahingon. En saata tarpeeksi usein toistaa että sen, joka tahtoo hallita lasta, tulee osata hallita itseään. Kuvittelen mielessäni miten pikku Émileni, nähdessään kahden naapurivaimon pahimmassa riidankahakassa, lähestyy raivokkaampaa heistä ja sanoo hänelle säälien: »Vaimo hyvä, olette sairas, se minua suuresti pahoittaa.» Varmaankin tämä sutkaus on vaikuttava katselijoihin, ehkäpä itse riitelijöihinkin. Nauoramatta, torumatta ja kiittämättä vien hänet sitten

joko hänen tahtoen tai tahtomattaan pois tästä paikasta, ennenkuin hän on havainnut minkä vaikutuksen tuo huomautus on tehnyt, tai ainakin ennenkuin hän sitä ajattelee ja koetan heti johtaa hänen huomionsa toisiin seikkoihin, jotka saattavat hänet sen hyvin pian unhottamaan.

Tarkotukseni ei ole kosketella kaikkia yksityiskohtia, vaan ainoastaan esittää yleiset periaatteet ja antaa vaikeiden tapausten varalle esimerkkejä. Pidän mahdollisena keskellä nykyistä yhteiskuntaa ohjata lasta kahdentoista vuoden ikään, antamatta sille jotakin käsitystä ihmisten välisistä suhteista ja inhimillisten tekojen siveellisyydestä. Riittää että nämä käsitteet sille opetetaan niin myöhään kuin suinkin, ja että silloin, kun ne käyvät välttämättömiksi, ne supistetaan nykyisen hyödyllisyyden vaatimukseen, ainoastaan sentähden, ettei lapsi pidä itseään kaikkien valtiaana ja ettei se tee muille pahaa tunnottomasti ja tietämättänsä. On olemassa lempeitä ja rauhallisia luonteita, joita kauan vaaratta voi pysyttää lapsellisessa viattomuuden tilassa; mutta on myöskin rajuja luonteita, joiden hurjuus jo aikaisin kehittyy ja joiden varttuvaa kehitystä tulee jouduttaa, jotta ei täytyisi niitä pitää pakonalaisina.

Ensimmäiset velvollisuutemme ovat velvollisuuksia itseämme kohtaan; alkuperäiset tunteemme keskittyvät meihin itseemme, kaikki luonnolliset vaimotemme tarkoittavat alussa itsesuojelustamme ja hyvinvointiamme. Niinpä ensimmäinen oikeuskäsitys meissä herää velvollisuuksistamme toisia kohtaan vaan oikeuksistamme, ja siis on sekin tavallisen kasvatuksen erehdyksiä, että lapsille ensin puhutaan niiden

velvollisuuksista, eikä koskaan niiden oikeuksista ja että täten niille ensin sanotaan vallan vastaista kuin mitä pitäisi, sellaista mitä ne eivät voi ymmärtää ja mikä ei herätä niiden mielenkiintoa.

Jos minulla siis olisi kasvatettavana sellainen lapsi, josta äsken puhuin, ajattelisin: lapsi ei ahdistu ihmisiä¹, vaan esineitä; ja pian se on oppiva kokemuksesta kunnioittamaan jokaista, joka on sitä vauhempi ja voimakkaampi, mutta esineet eivät itse voi puolustaa itseään. Sille ei siis ensiksi ole annettava vapaus-käsitettä vaan pikemmin omistus-käsite; ja jotta tämä käsite siinä voisi herätä, tulee sen omistaa jotakin. Jos lapselle sanoo että sen vaatteet, huonekalut ja lelut ovat *sen* omia, on tämä vallan vailla merkitystä, koska se, vaikka käyttääkin mielensä mukaan näitä seikkoja, ei tiedä miksi ja miten se on ne saanut. Jos sille taas sanoo että se omistaa ne sentähden, että ne on sille annettu, ei tämä ollenkaan paremmin selitä asiaa, sillä sen, joka antaa, täytyy itse omistaa jotakin. On siis olemassa omistusoikeutta, joka on lapsen omistamista aikaisempi ja kuitenkin tahdotaan sille selittää omistusoikeuden syntyä ja perustaa. Tähän tulee lisäksi se seikka että lahjoittami-

---

¹ Ei pidä koskaan kärsiä sitä, että lapsi loukkaa aika-ihmisiä, palkollisia tai vertaisiaankaan. Jos se rohkenisi todenteolla lyödä palvelijaansa tai edes telottajaa, niin antakaa sen saada nämä iskut korkoineen takaisin ja tavalla, joka riittää siltä halun toiste tehdä samoin. Olen nähnyt varomattomien lastenhoitajattarien kiihottavan lapsen itsepäisyyttä, yllyttävän sitä lyömään, antavan sen lyödä heitä itseään ja sitten nauravan sen heikoille iskuille, ajattelematta että raivostunut pienokainen luuli antavansa murhaiskuja ja että se, joka lapsena tahtoo lyödä, suureksi vartuttuaan tahtoo tappaa.

nen on sopimusta ja ettei lapsi vielä voi ymmärtää mitä sopimus on¹. Huomatkaa siis, arvoisat lukijani, tästä ja lukemattomista muista esimerkeistä, miten sullomalla lasten päähän sanoja, joiden merkitystä ne eivät kykene ymmärtämään, luullaan niitä kasvate-
tun oivallisesti.

Tulee siis palata omistusoikeuden alkuperään; sillä tästä on ensi käsitys noudettava. Lapsi, joka elää maalla, on varmaankin saanut jonkun käsityksen maatöistä; sitä varten tarvitaan ainoastaan silmiä ja joutoaikaa, joita kumpiakaan siltä ei puutu. Joka iässä, etenkin lapsuudessa, tahdomme luoda, jäljitellä, tuottaa, antaa voiman- ja toiminnanmerkkejä. Tuskin lapsi on pari kertaa nähnyt muokattavan, kylvettävän puutarhaa ja sen vihannesten itävän ja kasvavan, kun se itse tahtoo ryhtyä puutarhanviljelykseen.

Yllä esittämiäni periaatteiden mukaisesti en suinkaan vastusta tätä sen pyrkimystä, päinvastoin sitä kannatan, otan osaa sen harrastukseen, työskentelen sen kanssa, en sen huviksi, vaan omaksi huvikseni; niin se ainakin luulee. Minusta tulee sen puutarharinki; kunnes sen käsivarret vahvistuvat, minä itse muokkaan maata sen asemesta. Se ryhtyy sitä omistamaan istuttaessaan siihen pavun; ja varmaankin tämä haltuunsaattaminen on pyhempi ja kunnioitettavampi kuin se, jonka Nuñez Balbao toimeenpani julistaessaan Etelä-Amerikan Espanjan kuninkaan

---

¹ Senpä tähden useimmat lapset tahtovat ottaa takaisin antamansa esineen ja itkevät, jos ei sitä niille tahdota antaa. Näin ne eivät enää menettele, kun hyvin käsittävät mitä lahja merkitsee; mutta silloin ne eivät enää ole yhtä valmiita lahjaa antamaan.

omaksi ja pystyttäessään hänen lippunsa Etelä-Jäämeren rannalle.

Käymme joka päivä katselemassa papuja ja näemme ihastuneina niiden kohoavan maasta. Lisään tätä iloa sanomalla Émilelle: tämä on sinun omaasi; selitän hänelle siten omaisuuskäsitteen merkityksen ja huomautan, että hän siihen on pannut aikaansa, työtänsä, vaivaansa, sanalla sanoen omaa itseään, että tuossa mullassa on osa häntä itseään, ja että hän kenen edessä tahansa voi väittää omistavansa sen, samoin kuin voisi vetää pois käsivartensa toisen kädestä, joka tahtois i häntä siitä vasten hänen tahtonsa pidättää.

Eräänä päivänä Émile tulee saapuville kiireisin askelin ja ruiskukannu kädessä. Oi, mikä näky, mikä suru häntä kohtaa! Kaikki pavut on nyhdetty pois, koko multalava on ylösalaisin pengattu, itse paikkaa ei enää tunne entiseksi. »Voi, mitä on tullut työstäni, teostani, vaivojeni ja hikiäni suloisista hedelmistä? Kuka on ryöstänyt minulta omaisuuteni, kuka on riistänyt minulta papuni?» Näin tämä nuori sydän purkaa paheksumistaan; ensimmäinen vääryyden tietoisuus on siihen vuodattanut surullista katkeruuttaan. Hänen kyöneleensä vuotavat tulvinaan; epätoivoinen lapsi täyttää ilman huokauksillaan ja valitshuudoillaan. Otetaan osaa sen suruun, sen paheksumiseen; tiedustellaan syyllistä, kuulustellaan ja pannaan toimeen tarkastus. Lopulla huomataan, että puutarhuri on tämän pahan toimeenpanija; hän kutsutaan saapuville.

Mutta asia ei suinkaan selviä tähän. Kun puutarhuri saa kuulla mistä valitetaan, hän alkaa valittaa

vielä kovemmin kuin me. Mitä, hyvät herrat! Tekö olettekin turmelleet minun työni hedelmät? Olin kylvänyt siihen Maltan melooneja, joiden siemenet oli annettu minulle kallisarvoisena lahjana, ja joilla toivoin kestitseväni teitä, kun ne olisivat kypsyneet. Mutta nyt te kylvitte siihen kurjat papunne ja hävititte jo idulla olevat meloonini, joita en koskaan saa korvatuiksi. Olette tehneet minulle korvaamattoman vahingon ja olette itse riistäneet itseltänne huvin syödä oivallisia melooneja.

Jean-Jacques.

Antakaa meille anteeksi, Robert parka. Olitte pannut siihen työtänne ja vaivaanne. Myönnän kyllä, että olemme tehneet väärin, kun olemme turmelleet työnne. Mutta tilaamme teille Maltasta toisia siemeniä, emmekä enää viljele maapalstaa tietämättä, onko joku toinen siihen kajonnut ennen meitä.

Robert.

Hyvä, herraseni! Voitte siis asettua lepoon; sillä ei enää ole ollenkaan viljelemätöntä maata. Minä viljelen maata, jonka isäni on muokannut; kukin tekee samoin omalla tahollaan, ja kaikki maapalstat, jotka näette, ovat aikoja sitten saaneet viljelijänsä.

Émile.

Herra Robert, meneekö teiltä usein meloonin siemeniä hukkaan?

Robert.

Anteeksi, nuori herra; luoksemme ei usein

tule niin ajattelemattomia pikku herroja kuin te. Ei kukaan kajoa naapurinsa puutarhaan; jokainen kunnioittaa toisten työtä, jotta hänen oma työnsä turvassa menestyisi.

Émile.

Mutta minulla ei ole mitään puutarhaa.

Robert.

Mitä se minua liikuttaa? Jos te turmelette puutarhani, en enää anna teidän siinä kävellä; sillä nähkääs, minä en tahdo nähdä turhaa vaivaa.

Jean-Jacques.

Emmeköhän voisi Robert ystävämme kanssa tehdä sopimusta? Suostukoon hän antamaan pienelle ystävälleni ja minulle kulman puutarhaansa viljeltäväksemme sillä ehdolla, että saa puolet sadosta.

Robert.

Annan sen teille ilman ehtoja. Mutta muistakaa että kuokin pois papunne, jos koskette melooneihini.

Tästä kokeesta, jonka tarkoitus on näyttää, miten lapsille on opetettava ensi käsitteet, huomaa, että omistuskäsite luonnollisesti johtuu sen oikeudesta, joka ensimmäisenä kiinnittää työnsä omistettavaan seikkaan. Tämä on selvää, tarkoin määrättyä, yksinkertaista ja aina lapsen käsityskyvyn mukaista. Tästä on vaan yksi askel omistusoikeuteen ja sen vaihtamiseen, ja siihen tulee pysähtyä.

Tämän lisäksi tullaan huomaamaan, että selitys, jonka tässä annan parilla sivulla, on käytännössä toteutettaessa ehkä vievä kokonaisen vuoden ajan; si-veellisten käsitteiden kehitysalalla ei saata edistyä liian hitaasti eikä tuntea liiaksi vankkaa pohjaa jal-kojensa alla joka askeleella, jonka astuu eteenpäin. Nuoret opettajat, ajatelkaapa tätä esimerkkiä ja muis-takaa, että mitä tahansa opetatte, opetuksenne tapah-tukoon enemmän tekojen kuin suullisten neuvojen muodossa. Sillä lapset helposti unhottavat, mitä ovat sanoneet ja mitä niille on sanottu, mutta eivät un-hota sitä, minkä ovat tehneet tai mikä niille on tehty.

Tällaisia opetuksia tulee antaa, kuten olen sa-nonut, aikaisemmin tai myöhemmin, riippuen siitä, vaatiiko lapsen tyyni tai rajunvilkas luonne niiden viivyttämistä tai kiirehtimistä. Niiden hyöty on il-meisen selvä ja silmäänpistävä. Mutta jotta emme näin vaikeissa kysymyksissä jättäisi mitään huomioon ottamatta, antakaamme vielä yksi esimerkki.

Itsepäinen lapsenne turmelee kaikki, mihin se koskee; älkää siitä suuttuko, vaan poistakaa sen lä-heisyydestä kaikki esineet, jotka se voisi särkeä. Jos se rikkoo ne talousesineet, joita se joka päivä tar-vitsee, älkää pitäkö kiirettä hankkiaksenne sille uusia; kärsiköön se puutteen tuottamia hankaluuksia. Jos se särkee huoneensa ikkunat, antakaa tuulen puhaltaa sen päälle öin ja päivin, älkääkää huoliko siitä, että se saa nuhaa. On parempi, että se saa nuhaa, kuin että siitä tulee houkkio. Älkää koskaan valittako sitä epä mukavuutta, jonka se teille tuottaa, vaan tehkää niin, että se ensiksi saa siitä kärsiä.

Lopuksi korjaatte ikkunalasit, yhä vaan mitään

sanomatta; jos lapsi ne rikkoo vielä kerran, muuttakaa silloin menettelytapanne. Sanokaa sille kuivasti, mutta ilman vihaa: ikkunalasit ovat minun, minä olen toimittanut ne siihen ja tahdon suojella niitä vahingolta. Sitten suljette lapsen ikkunattomaan pimeään huoneeseen. Tätä uutta menettelytapaa kokiessaan se rupeaa parkumaan ja pauhaamaan; ei kukaan sitä kuuntele. Pian se väsyä ja muuttaa äänilajia, se valittaa ja huokailee. Palvelija lähestyy, ja itsepäinen pienokainen pyytää tätä häntä vapauttamaan. Hake-matta muuta tekosyytä palvelija vastaa: »minullakin on ikkunaruutuja suojeltavana», ja menee tiehensä. Viimein, kun lapsi on ollut siinä monta tuntia, tarpeeksi kauvan ikävystyäkseen ja sitä muistaakseen, joku ehdottaa sille, että se sopisi kanssanne ehdoista, joiden nojalla te vapauttaisitte sen ja se lupautuisi vastedes olemaan ikkunoita rikkomatta; lapsi ei toivo mitään parempaa. Se pyytää teitä tulemaan luokseen, te tulette, se tekee teille ehdotuksensa, ja te suositte siihen heti paikalla sanoen: »se on hyvin ajateltu, hyödyimme siitä kumpikin; miksi tämä hyvä tuuma ei aikaisemmin johtunut mieleesi?» Ja sitten, pyytämättä siltä lupauksensa toistamista tai vahvistamista, syleilette sitä iloisena ja viette sen heti sen huoneeseen, pitäen tätä sopimusta pyhänä ja loukkaamattomana, aivan kuin se olisi valalla vahvistettu. Pahoin erehtyisin, jos maan päällä olisi ainoatakaan lasta, lukuunottamatta huonon kasvatuksen turmelemia, joka tällä tavoin kohdeltuna olisi halukas tahallaan särkemään ikkunoita¹. Seuratkaa hyvin tarkoin kai-

¹ Jos ei tämä lupauksiensa pitämisen velvollisuus olisi juurtunut lapsen sydämeen hyödyllisyyden pakosta, sisäinen

ken tämän yhtenäisyyttä. Pahanilkinen pienokainen ei ollenkaan ajatellut, tehdessään maahan reiän istuttaakseen siihen papunsa, että se samalla kaivoi itselleen vankikuopan, johon sen saavuttama tieto pian oli sen sulkeva.

Täten olemme astuneet siveelliseen maailmaan, ja samalla on ovi avoinna paheelle. Sopimusten ja velvollisuuksien ohella herää petollisuus ja valhe. Niin pian kuin voi tehdä, mitä ei pitäisi tehdä, tahtoo salata tämän velvollisuuden vastaisen teon. Niin pian kuin joku etu aiheuttaa lupauksen, saattaa vielä suurempi etu aiheuttaa tämän lupauksen rikkomisen; kysymys on vaan siitä, miten se rankaisematta voi käydä päinsä. Tähän soveltuva keino on luonnollinen; toimitaan salassa ja valhetellaan. Sentähden, ettemme ole voineet ehkäistä pahetta, olemme jo joutuneet siihen tilaan, että meidän tulee sitä rangaista. Näin alkavat ihmiselämän kärsimykset samaan aikaan kuin sen hairahdukset.

tunne, joka alkaa herätä, tekisi sen sille välttämättömäksi oman tunnon lakina, kuten synnynnäinen taipumus ainakin, joka kehittyäkseen ainoastaan odottaa tarpeellisia tietoja. Tämä ensi piirre ei ole ihmiskäden painama, vaan sen on sydämiimme piirtänyt kaiken oikeuden Luoja. Lakkauttakaa alkupeiräinen sopimusten laki ja sen synnyttämä velvollisuus, ja kaikki inhimillisessä yhteiskunnassa muuttuu horjuvaksi ja turhaksi. Ken pitää lupauksensa ainoastaan hyötynsä vuoksi, ei ole sen enempi sidottu, kuin jos ei olisi luvannut ollenkaan; tai enintään sen rikkomismahdollisuuden laita olisi sama kuin pelaajilla, jotka antavat vastapelaajalleen hiukan etumatkaa, salaten alussa taitonsa ainoastaan saavuttaakseen sopivana hetkenä sen käyttämisestä suuremman edun. Tämä näkökohta on erittäin tärkeä ja ansaitsee perinpohjaista tutkistelua. Sillä juuri tässä suhteessa ihminen alkaa muuttua itselleen ristiriitaiseksi.

Olen jo tarpeeksi ymmärrettävästi huomauttanut, ettei koskaan pidä antaa lasten tuntea rangaistusta rangaistuksena, vaan aina pahan tekonsa luonnollisena kurituksena. Älkää siis pitäkö tuomitsemispuheita valhetta vastaan älkääkään rangaisko lapsia yksinomaan itse valheen vuoksi. Mutta asettakaa niin, että kaikki valheen pahat seuraukset, kuten esim. se, ettei valhettelijaa uskota silloinkaan, kun hän puhuu totta, että häntä syytetään pahasta teosta, vaikka ei ole sitä tehnyt ja vaikka puolustautuu syytökseltä, kokoontuvat hänen ylitseen, kun hän on valhetellut. Mutta selittäkäämme, mitä valhe on lapsiin nähden.

On kahdenlaisia valheita: tosiseikkoja koskeva valhe, joka viittaa menneisyyteen, ja lupauksia koskeva, joka tarkoittaa tulevaisuutta. Edellinen syntyy silloin, kun kieltää tehneensä sen, minkä on tehnyt, tai kun väittää tehneensä sellaista, mitä ei ole tehnyt, ja yleensä kun tahallaan puhuu väärin tosiseikoista. Jälkimäinen taas syntyy kun lupaa, mitä ei aio täyttää ja yleensä kun teeskentelee tarkoituksia, joita ei todella ole. Nämä molemmat valheet saattavat joskus yhtyä samaksi¹, mutta tarkastan niitä tässä niiden erilaisuuden kannalta.

Sillä, joka tuntee tarvitsevansa toisten apua ja joka lakkaamatta kokee heidän hyväntahtoisuuttaan, ei ole mitään hyötyä siitä, että heitä pettäisi; päinvastoin hänellä on tuntuva hyöty siitä, että he näkevät asiat ja olot niiden oikeassa valossa, sillä jos he

¹ Tämä sattuu, kun syyllinen, jota syytetään pahasta teosta, kieltää sen tehaensa, sanoen itseänsä kunnialliseksi mieheksi. Silloin hän valhettelee sekä tosiseikkoihin että tarkoitukseen nähden.

erehtyisivät, tämä voisi häntä vahingoittaa. On siis selvää, ettei tosiseikkojen suhteen valhetteleminen ole lapsille luonnollista. Tottelemisen laki niissä herättää valhettelemisen tarpeen, totteleminen näet kun on tuskallista; lapsi vapautuu siitä salassa niin paljon kuin voi, sillä läheisempi pyrkimys välttää rangaistus tai moite voittaa etäisemmän pyrkimyksen sanoa totuus. Minkä tähden siis lapsi luonnollisesti ja vapaasti kasvatettuna valhettelisi? Mitä sillä olisi salatavaa? Ettehän sitä moiti mistään, ette rankaise mistään, ettekä vaadi siltä mitään. Miksi se siis ei sanoisi teille kaikkea, minkä on tehnyt, yhtä lapsellisen peittelemättömästi kuin pienelle toverilleen? Se ei huomaa tällaisesta tunnustuksesta voivan syntyä suurempaa vaaraa toisella kuin toisellakaan taholla.

Lupausta koskeva valhe on lapselle vielä luonnottomampi, koska lupaus tehdä tai jättää tekemättä jotakin on sovinnainen teko, joka on vieras luonnon tilalle ja joka rajoittaa vapautta. Lisäksi kaikki lasten sopimukset ovat itsessään kaikkea arvoa vailla, niiden rajoitettu käsityskyky kun ei voi ulottua nykyhetkeä kauemmaksi ja ne kun lupauksen tehdessään eivät tiedä mitä tekevät. Tuskin voi sanoa lapsen valhettelevan, kun se rikkoo lupauksensa; sillä se ajattelee ainoastaan, miten se suoriutuisi nykyhetkellä, joten jokainen keino, jonka vaikutus ei ole nykyhetkinen, on sille yhdentekevä. Tehden siis lupauksen tulevaa aikaa varten se itse asiassa ei lupaa mitään; sen vielä uinaileva mielikuvitus ei voi ulottua sen olemmasta kahteen eri aikaan. Jos se voisi välttää vitsaa tai saisi makeistötterön lupaamalla huomispäivänä heittäytyä alas ikkunasta, se tekisi heti pai-

kalla tämän lupauksen. Tämän vuoksi lait eivät ollekaan ota huomioon lasten sitoumuksia; ja jos tavallista ankarammat isät ja opettajat vaativat niitä lapsilta, eivät he saa vaatia tässä suhteessa muuta kuin sellaista, mikä lapsen tulisi täyttää lupauksittakin.

Lapsi, joka ei tiedä, mitä se tekee, antaessaan lupauksensa, ei siis sitä antaessaan voi valhetella. Toisin on laita, kun se rikkoo lupauksensa, mikä on sekin valheen laji, joka vaikuttaa takaisinpäin; lapsi näet varsin hyvin muistaa antaneensa tämän lupauksen, mutta seikka, jota se ei käsitä, on, että lupauksen pitäminen on jotakin tärkeätä. Ollen kykenemätön laskemaan tulevia asioita se ei voi arvata tekojen seurauksia eikä rikkoessaan lupaustaan menettele ikänsä ymmärtämiskykyä vastaan.

Tästä seuraa, että kaikki lasten valheet ovat niiden kasvattajien aiheuttamia ja että opettamalla niitä puhumaan totta niitä päinvastoin opetetaan valhettelemaan. Kun pidetään niin suurta kiirettä niiden ohjaamisen, hallitsemisen ja opettamisen suhteen, ei koskaan löydetä tarpeeksi keinoja päämäärän saavuttamista varten. Tahdotaan yhä enemmän hallita niiden henkeä tyrkyttämällä perusteettomia ohjeita ja järjetömiä määräyksiä, ja nähdään kernaammin, että ne osaavat läksynsä ja valhettelevat, kuin että pysyisivät tietämättöminä ja puhuisivat totta.

Me taaskin, jotka opetamme oppilaitamme ainoastaan hyvällä käytännöllisellä tavalla ja jotka pidämme parempana, että he ovat hyviä kuin oppineita, emme nimenomaan vaadi heiltä totuutta, peläten että he voisivat sitä peitellä, emmekä saata heitä mitään

lupausta antamaan, jota heidän voisi tehdä mieli rikkoa. Jos poissaollessani on tehty jotakin pahaa, jonka aikaansaajaa en tunne, en suinkaan syytä Émileä, enkä sano: »Sinäkö tämän teit?»¹ Sillä mitäpä muuta tällä aikaansaisin, kuin että opettaisin hänet kieltämään tekonsa. Jos hänen itsepäinen luonteensa pakottaa minut tekemään hänen kanssaan joukun sopimuksen, menettelen aina niin varovasti, että tuo ehdotus aina lähtee hänestä eikä koskaan minusta, ja että hänellä aina, kun on jotakin luvannut, on nykyinen ja tuntuva etu lupauksensa täyttämistä ja että, jos hän kerrankin rikkoo sen, tämä valhe tuottaa hänelle ikävyyksiä, joiden hän näkee johtuvan asioiden luonnollisesta kulusta eikä kasvattajansa kostonhimestä. En kuitenkaan ollenkaan luule tarvitsevani turvautua niin ankaroihin keinoihin, vaan olen melkein varma siitä, että Émile oppii varsin myöhään, mitä valhe merkitsee, ja että hän sen oppiessaan on oleva suuresti ihmeissään siitä, mitä hyötyä valheesta voi olla. On selvää, että kuta riippumattomammaksi saatan hänen menestymisensä toisten ihmisten sekä tahdosta että arvosteluista, sitä enemmän ehkäisen hänessä kaiken halun valehtelemiseen.

Kun ei pidä kiirettä opettamisella, ei myöskään kiirehdi vaatimistaan, ja odottaa sopivaa aikaa, jotta

---

¹ Ei mikään ole sopimattomampaa kuin tuollainen kysymys, etenkin jos lapsi on syyllinen. Jos se näet silloin luulee teidän tietävänne mitä on tehnyt, se arvelee teidän viritävän sille ansan, ja tämä luulo ehdottomasti saattaa sen katkeraksi teitä kohtaan. Jos ei se niin luule, se ajattelee: miksi ilmaisinsikaan vikani! Siten syntyy ensimmäinen kiusaus valheeseen varomattoman kysymyksen johdosta.

ei tarvitse vaatia mitään kohtuutonta. Silloin lapsen kehitys edistyy sen turmeltumatta. Mutta kun ajattelematon opettaja, joka ei tunne oikeata menetelytapaa, joka hetki pakottaa oppilaansa lupaamaan sitä tai tätä, vallan ilman erotusta, valitsemusta ja arvostelukykyä, niin ikävystynyt lapsi, lupaustaakansa rasittamana laiminlyö, unhottaa lupauksiaan ja lopulta ylenkatsoo niitä; ja kun se pitää niitä turhina kaavalauseina, se ivaten lupaa ja rikkoo lupauksensa. Jos siis tahdotte, että se uskollisesti pitäisi lupauksensa, niin vaatikaa niitä siltä säästäväisesti.

Ne yksityiskohtaiset seikat, joita olen tarkastanut valheesta puhuessani, soveltuvat monessa suhteessa kaikkiin muihin velvollisuuksiin, jotka määrätään lasten täytettäväksi siten, ettei niitä tehdä ainoastaan vihattaviksi, vaan myöskin mahdottomiksi käytännössä toteuttaa. Vaikka näennäisesti saarnataankin niille hyvettä, niihin itse teossa juurrutetaan kaikenlaisia paheita. Näitä istutetaan lapsiin juuri siten, että kielletään niitä harjottamasta. Tahdotaan tehdä lapset hurskaiksi ja viedään ne kirkkoon haukottelemaan; panemalla ne lakkaamatta mutisemaan rukouksia saatetaan ne toivomaan sitä onnetilaa, ettei ollenkaan tarvitsisi rukoilla Jumalaa. Jotta lapsissa herätettäisiin lähimäisen rakkautta, annetaan niiden jakaa almuja, ikäänkuin itse halveksittaisiin niiden jakamista. Eikä lapsen tule niitä antaa vaan kasvattajan; kuinka suuresti tämä lieneekään kiintynyt oppilaaseensa, hänen tulee vaatia itselleen tämä kunnia ja antaa oppilaansa ymmärtää, ettei hänen iänsään vielä olla almunannon arvoisia. Almunanto on aikaihmissen tehtäviä, hän kun tuntee antamansa almun

arvon ja missä määrin lähimäisensä sitä tarvitsee. Lapsi, joka ei näistä seikoista ymmärrä mitään, ei ole ollenkaan ansiokas antamaan, se kun antaa ilman hyväntekeväisyyden tarkotusta; se melkein itse häpeää antaessaan, jos se nojaten omaansa ja teidän esimerkkiinne luulee että yksistään lapset antavat ja etteivät aikaihmiset annakaan almuja.

Huomatkaa, että aina paunaan lapsi antamaan yksinomaan sellaista, jonka arvoa se ei tunne, nimittäin metallikolikoita, joita se kantaa taskustaan ja joita se käyttää ainoastaan tuohon tarkotukseen. Lapsi antaisi ennemmin pois sata kultarahaa kuin soikerileivoksen. Käskekääpä tämän anteliaan pienen almujenjakajan antaa jotain, josta se itse pitää, kuten leluja, makeisia, välipalansa, ja pian saamme nähdä, oletteko todella tehnyt sen anteliaaksi.

Tässä suhteessa turvaudutaan vielä toiseenkin keinoon; annetaan nimittäin hyvin pian lapselle takaisin se, minkä se on antanut, niin että se tottuu antamaan kaiken, minkä varmaan tietää saavansa takaisin. En ole ollenkaan nähnyt lapsissa muuta kuin tätä kahdenlaista anteliaisuutta, nimittäin että ne antavat sellaista, millä niiden mielestä ei ole mitään arvoa, tai sellaista, minkä varmasti tietävät saavansa takaisin. Menetelkää siten, sanoo Locke, että lapset kokemuksesta saavat sen vakaumuksen, että anteliaan ihminen aina saa parhaan palkan. Täten saatettaisiin lapsi anteliaaksi ainoastaan näennäisesti, mutta saidaksi itse asiassa. Hän lisää, että anteliaisuus täten muuttuisi lapsissa toiseksi luonnoksi; epäilemättä, mutta se olisi tuota koronkiskurin anteliaisuutta, joka lahjoittaa murusen saadakseen takaisin leivän. Mutta

kun sitten tulee kysymys rehellisestä, epäitsekkäästä antamisesta, silloin antamisen tottumus äkkiä on unhotettu. Niin pian kuin lakataan lapsille antamasta lahjastaan korvausta, ne pian herkeävät antamasta. On otettava huomioon, että anteliaisuus enemmän perustuu sielun kuin käsien tottumuksen. Samoin kuin tämän hyveen, on kaikkien muidenkin hyveiden laita, joita lapsille saarnataan. Juuri näitä vankkoja hyveitä saarnaamalla katkeroitetaan lasten nuori ikä. Onko tämä viisasta kasvatusta!

Opettajat, jättäkää nämä ilveet, olkaa itse hyveiset ja hyvät; painukoot antamanne esimerkit oppilaidenne muistiin, kunnes ne voivat tunkea heidän sydämiinsä. Sen sijaan, että minun olisi kiire vaatia oppilaaltani anteliaisuuden tekoja, harjotan niitä hänen läsnäollessaan ja estän hänet vielä lisäksi minua matkimasta, jotta hän ei omaksuisi kunniaa, joka ei ole hänen ikäiselleen tuleva. On näet tärkeätä, ettei lapsi opi pitämään aikaihmissen velvollisuuksia pelkkinä lapsen velvollisuuksina. Jos oppilaani, nähdessään minun auttavan köyhää, kysyy sen johdosta, ja jos hän jo on tarpeeksi kehittynyt¹, vastaan minä: »Ystäväni, kun köyhät suostuivat siihen, että olisi rikkaita, nämä lupautuivat elättämään kaikkia niitä, jotka eivät voisi elää varoistaan eivätkä työstään.» »Oletteko tekin tehnyt tämän lupauksen?» kysyy oppilaani. »Epäilemättä; minä omistan kaiken, mikä kulkee kätteni kautta, ai-

¹ On luonnollista etten ratkaise näitä kysymyksiä silloin kun sitä miellyttää, vaan silloin kuin itse haluan. Muuten tekisin itseni riippuvaiseksi sen tahdosta ja saattaisin siis itseni vaarallisimpaan riippuvaisuuteen, johon kasvattaja voisi joutua oppilaaseensa nähden.

noastaan tällä yhdellä ehdolla, joka liittyy jokaiseen omistusoikeuteen.»

Jokaisen toisen lapsen, paitsi Émilien, tekisi mieli tämän puheeni ymmärrettyään — ja olen osottanut, miten voi saada lapsen ymmärtämään — minua matkia ja menetellä rikkaan miehen tavoin. Tässä tapauksessa koettaisin ainakin estää sitä tapahtumasta kerskaavalla tavalla. Näkisin mieluummin, että hän anastaisi tämän oikeuteni ja salaa antaisi almuja. Se olisi hänen ikänsä mukaista petosta, ja samalla ainoa, jonka hänelle antaisin anteeksi.

Tiedän, että kaikki nämä hyveen matkimiset ovat apinanhyveitä ja ettei mikään hyvä teko ole siveellisesti hyvä, ellei sitä tehdä itse hyvän teon vuoksi, eikä sentähden, että toiset sen tekevät. Mutta lasten ollessa iässä, jolloin sydän vielä kokonaan uinailee, kuitenkin täytyy antaa niiden matkia tekoja, joihin tahdotaan niitä totuttaa, kunnes ne voivat harjottaa niitä arvostelukykyisesti ja rakkaudesta hyvään. Ihmisellä on taipumus matkimiseen, samoin eläimellä. Luonnostaan on matkimishalu järkevä, mutta se huononee yhteiskunnassa paheeksi. Apina matkii ihmisiä, joita se pelkää, vaan ei matki eläimiä, joita se halveksii; se pitää hyvänä sellaista, minkä sitä parempi olento tekee. Ihmisistä puhuen taas kaikennäköiset ilveilijät matkivat kaunista sitä alentaakseen ja saattaakseen sen naurettavaksi; tuntien halpamielisyytensä he koettavat vetää alas omaan viheliäisyyteensä sen, mikä on heitä parempaa, tai jos koettavat matkia sellaista, mitä ihailevat, huomaa matkimisen esineen valinnasta matkijan huonon maun; heidän silmämääräänään on pikemmin tehdä vaikutusta muihin tai saattaa taitonsa ihailtavaksi, kuin itse tulla paremmiksi

ja viisaammiksi. Syvempi syy ihmisten matkimishaluun piilee aina pyrkimyksessä päästä huomiota herättämään. Jos minun kasvatusyritykseni onnistuu, Émilellä ei suinkaan tule olemaan tätä pyrkimystä. Kernaasti siis luovumme siitä näennäisestä hyvästä, minkä se mahdollisesti voi matkaansaattaa.

Jos lähemmin tarkastatte kaikkia kasvatussääntöjänne, huomaatte, että ne kaikki ovat nurinkuriset, etenkin mitä hyveiden ja tapojen opettamiseen tulee. Ainoa siveellisyyden ohje, joka soveltuu lapselle ja joka on tärkein joka iälle, on se, ettei koskaan saa tehdä pahaa kenellekään. Itse käsky: tee hyvää, on vaarallinen, väärä ja ristiriitainen, ellei se alistu edelliseen ohjeeseen. Kukapa ei tekisi edes jotakin hyvää? Kaikki sitä tekevät, häijy kuten muutkin; mutta hän saattaa vain yhden ihmisen onnelliseksi sadan onnettoman kustannuksella, ja siitä johtuvat kaikki onnettomuutemme. Ylevimmät hyveet ovat negatiivista laatua; ne ovat myöskin vaikeimmat toteuttaa, ollen julkisuutta karttavia ja yläpuolella tuota ihmis sydämelle niin suloista mielihyvää, jota tunnemme nähdessämme lähimmäisemme menevän tyytyväisenä luotamme. Kuinka suurta siunausta tuottaisi välttämättömästi lähimäisilleen se ihmisistä, joka ei koskaan tekisi toiselle pahaa, jos sellaista ihmistä yleensä olisi olemassa! Kuinka suurta pelottomuutta, kuinka suurta luonteen jänteveyttä hän sitä varten tarvitsisi! Ei oppineesti pohtimalla tätä periaatetta, vaan koettamalla sitä toteuttaa, huomataan, kuinka vaikeata on siinä onnistua. ¹

¹ Käsky: älä koskaan vahingota lähimmäistäsi, sisältää toisenkin, nimittäin: kiinnny yhteiskuntaan niin vähä kuin suin-

Siinä muutamia vähäisiä viittauksia niihin varokeinoihin, joita noudattamalla soisin lapsille annettavan ne opetukset, joita välistä ei voi laiminlyödä panematta niitä alttiiksi vaaralle vahingoittaa itseään ja muita ja ennen kaikkea saada pahoja tapoja, joista niitä myöhemmin ainoastaan suurella vaivalla saa luopumaan. Mutta olkaamme varmat siitä, että tämä välttämättömyys esiintyy harvoin lapsiin nähden, jotka on kasvatettu niinkuin pitää! On näet mahdotonta että ne tulisivat jäykkäoppisiksi, häijyiksi, valheellisiksi, ahneiksi, kun ei olla kylvetty niiden sydämiin paheita, jotka tekisivät ne sellaisiksi. Siis se, minkä tässä suhteessa olen sanonut, koskee enemmän poikkeuksia kuin sääntöjä; mutta nämä poikkeukset käyvät sitä lukuisammiksi, kuta enemmän lapsilla on tilaisuutta poiketa ikänsä oloista ja omaksua aikaihmissen paheita. Välttämättömästi lapset, joita kasvatetaan keskellä suurta maailmaa, tarvitsevat aikaisemmin laajempaa opetusta, kuin ne lapset, joita kasvate-

---

kin; yhteiskuntaoloissa näet se, mikä toiselle tuottaa etua, välttämättömästi toiselle tuottaa vahinkoa. Tämä johtuu olojen luonnosta, eikä sitä missään suhteessa voi muuttaa. Koe-tettakoon tämän periaatteen mukaan ratkaista kumpi on parempi ihminen, yhteiskunnallisessa elämässä liikkuva vai yksinäisyyteen antautuva. Muuan kuuluisa kirjailija sanoo, että ainoastaan häijy ihminen elää yksin; minä puolestani sanon, että ainoastaan hyvä ihminen on yksinänsä. Jos tämä väite kuuluukin vähemmin syvämietteiseltä, on se kuitenkin todempi ja järkevämpi kuin edellinen. Jos häijy olisi yksin, mitä pahaa hän silloin voisi tehdä? Yhteiskunnassa hän virittää ansansa, jolla vahingoittaa toisia ihmisiä. Jos tahdotaan kohdistaa tämä todistusperuste hyvään ihmiseen, vastaan selityksellä, johon tämä muistutus liittyy.

taan yksinäisyydessä. Tämä jälkimäinen kasvatustapa olisi siis etusijaan asetettava, vaikkei se tuottaisi muuta etua, kuin että antaisi lapsuudelle tarpeeksi aikaa kypsyneeseen varttumiseen.

Esiintyy vielä toisenlaisia ja päinvastaisia poikkeuksia, nimittäin ne lapset, jotka erinomaisilta luonnonlahjoiltaan kohoavat yläpuolelle ikäänsä. Samoin kuin on ihmisiä, jotka eivät koskaan pääse lapsellisuudestaan, on toisia, jotka niin sanoakseni eivät koskaan ole lapsia, vaan jotka heti syntymästään ovat aikaihmissen tapaisia. Valitettavasti viimeainittu poikkeus on hyvin harvinainen ja vaikea tuntea, ja kaikki äidit, ajatellen että on olemassa ihmelapsia, kuvittelevat omaa lastaan sellaiseksi. He menevät vielä pitemmälle, pitäen erinomaisina merkkeinä vallan tavalisia ilmiöitä, kuten vilkkautta, äkillisiä mielihohteita, ajattelemattomuutta, silmäänpistävää lapsellisuutta — jotka kaikki vaan ovat tämän iän olennaisia ominaisuuksia ja jotka parhaiten osottavat, että lapsi ei ole muuta kuin lapsi. Onko mitään hämmästyttävää siinä että olento, jonka annetaan paljo puhua ja jonka sallitaan sanoa mitä tahansa, jota ei mikään huomioonottavaisuus eikä sopivaisuusarvelu ehkäise, joskus umpimähkään lausuu sattuvan mielihohteen? Olisi paljon ihmeellisempää, jos ei niin olisi laita, samoin kuin jos tähdistäennustaja tuhansien valheellisten ennustuksiensa ohella ei koskaan lausuisi ainoatakaan oikeata. »He valhettelevat niin paljon», sanoi Henrik IV, »että lopulta puhuvat totta.» Ken tahtoo löytää jonkun sukkeluuden, hänen tarvitsee vaan puhua paljon tyhmyksiä. Jumala varjelkoon niitä muotiin tulleita

ihmisiä, jotka eivät muunlaisten ansioiden nojalla ole saavuttaneet ihmisten ihailua.

Mitä loistavimmat ajatukset saattavat sattumalta herätä lasten aivoissa tai oikeammin mitä sattuvimmat sanat tulla niiden kielelle, samoin kuin mitä kalleimmat timantit voivat joutua niiden käsiin, ilman että nämä ajatukset tai timantit todella ovat niiden omia; lapseniällä ei ole missään suhteessa varsinaista omaisuutta. Sanoilla, jotka lapsi lausuu, se ei tarkoita samaa kuin me, se ei niihin yhdistä samoja käsitteitä kuin me. Näillä käsitteillä, jos niitä yleensä on olemassa, ei sen päässä ole loogillista järjestystä ja yhtenäisyyttä; sen ajatuksissa ei ole mitään määrättyä eikä varmaa. Tutkistelkaapa kerta luuloteltua ihmelastanne. Muutamina hetkinä havaitsette kyllä siinä erinomaista toiminnan joustavaisuutta ja henkistä terävyyttä, joka tunkee halki pilvien. Mutta useimmiten ovat sen henkiset ominaisuudet teistä tuntuvat löyhiltä, raukeilta ja ikäänkuin sankan sumun verhoamilta. Milloin se rientää teistä edelle, milloin jää liikkumattomaksi paikoilleen. Tänä hetkenä voitte sanoa: se on nero, ja seuraavassa tuokiossa: se on hölmö. Erehdytte aina sen suhteen, sillä se on lapsi. Se on kotkanpoikanen, joka hetken halkaisee ilmaa siivillään ja seuraavassa tuokiossa putoaa takasin pesään.

Kohdelkaa siis lasta sen iän mukaisesti, huolimatta näennäisyyksistä, ja varokaa ettette uuvuta sen voimia niitä liaksi harjottamalla. Jos nuo nuoret aivot lämpenevät, jos ne rupeavat kuohahtamaan, antakaa niiden ensin vapaasti kiehua ja kuohua, mutta älkää niitä koskaan kiihottako, vaan pelätkää, että

siten kaikki voisi haihtua ilmaan; ja kun ensi höyryt ovat haihtuneet, pidättäkää ja kytkekää toisia, kunnes ne vuosien vierieissä kaikki muuttuvat lämmöksi ja todelliseksi voimaksi. Muuten hukkaatte aikanne ja voimanne; hävitätte oman työnne tulokset ja sitten kun hetken ajan olette huumautuneet kaikista näistä syttyivistä höyryistä, jää jäljelle pelkkä mehuton pohjaneste.

Huomiota herättävistä lapsista kasvaa vallan tavallisia ihmisiä; en tunne yleisempää enkä varmempaa huomiota kuin tämä. Ei mikään ole vaikeampaa kuin lapsissa erottaa todellinen typeryys siitä näennäisestä ja pettävästä typeryydestä, joka on vahvojen sielujen tunnusmerkkejä. Näyttää ensi katseella oudolta, että näillä kahdella vastakohtalla on samanlaiset tunnusmerkit, ja kuitenkin täytyy niin olla; sillä iässä, jossa ihmisellä ei vielä ole mitään todellisia käsitteitä, on koko ero nerokkaan ja typerän välillä se, että jälkimäisellä on pelkkiä vääriä käsitteitä, ja että edellinen, huomatessaan olevan tarjona pelkkiä vääriä käsitteitä, kernaammin hylkää ne kaikki. Lahjakas on siis typerän kaltainen siinä, ettei jälkimäinen kykene mihinkään ja että edellinen ei pidä mitään kelpaavana. Ainoa seikka, joka saattaa ne erottaa toisistaan on sattuman varassa, joka saattaa tarjota edelliselle jonkun hänen käsityskykyään vastaavan aatteen, jotavastoin jälkimäinen aina pysyy yhtä typeränä. Nuori Cato näytti lapsena kodissa hölmöltä. »Hän on hiljainen ja itsepäinen», näin kuului yleinen arvostelu hänestä. Vasta Sullan eteisessä hänen enonsa oppi hänen kyvykkäisyytensä tuntemaan. Ellei hän olisi astunut tähän eteiseen, hän ehkä

olisi saanut käydä hölmöstä varttuneeseen ikään asti. Jos Caesar ei olisi elänyt, olisi ehkä aina pidetty haaveilijana tätä samaa Catoa, joka oivalsi hänen turmiota tuottavan neronsa ja paljon aikaisemmin havaitsi kaikki hänen tuumansa. Kuinka suuresti ne, jotka liian hätäisesti arvostelevat lapsia, saattavat erehtyä! He ovat usein suuremmassa määrässä lapsia kuin lapset itse. Olen nähnyt melkoisesti varttuneenikäisen miehen¹, joka kuunioitti minua ystävyydellään, perheensä ja ystäviensä keskuudessa käyvän typerästä ihmisestä; mutta tämän miehen erinomaiset hengenlahjat kypsyivät hiljaisuudessa. Äkkiä hän näyttäytyi filosofiksi, enkä epäile, että jälkimaailma hänelle myöntää kunniakkaan ja huomattavan paikan vuosisatansa parhaiden ajattelijain ja syvimpien metafyyssikkojen joukossa.

Kunniottakaa lapsuutta älkääkään hätäillen arvostelko sitä, olkoon sitten hyvän tai pahan suhteen. Jos luulette lapsessa olevan poikkeuksellisia ominaisuuksia, antakaa niiden selvästi ilmetä, vakaantuneesti ja pysyvästi tulla esiin, ennenkuin omistatte niitä varren erityisen menettelytavan. Antakaa luonnon toimia kauan, ennenkuin ryhdytte toimimaan sen asemesta, sillä muuten voitte ehkäistä sen vaikutusta. Sanotte ehkä tuntevanne ajanarvon, ettekä tahdo hukata aikaa. Ette huomaa, että ajan hukkaaminen on paljon suurompi, jos sitä käytetään huonosti, kuin jos ei sitä ollenkaan käytettäisi, ja että huonosti opetettu lapsi on kauempana viisaudesta kuin lapsi, joka ei ole saanut mitään opetusta. Olette levottomat nähdessänne

¹ Abotti de Condillac.

niiden kuluttavan ensi vuotensa mitään tekemättä. Kuinka? eikö onnellisuus ole minkään arvoinen? Eikö se mielestänne ole mitään, että lapsi hyppii, leikkii ja juoksee koko päivän? Koko elinaikanaan se ei ole oleva vilkkaammassa toiminnassa. »Valtiossaan», jota luullaan niin ankaraksi, Plato kasvattaa lapsia ainoastaan juhlien, leikkien ja laulujen muodossa; saataisi luulla hänen täyttäneen koko lasten kasvatuksen opetettuaan niitä oikein huvittelemaan itseään. Kun Seneca puhuu muinais-roomalaisesta nuorisosta, hän sanoo, että se alati oli seisoallansa ja ettei sille opetettu mitään, jota sen olisi tullut oppia istuen.¹ Olivatko nämä nuorukaiset siltä kelvottomampia miehiksi vartuttuaan! Älkää siis ollenkaan pelätkö tätä näennäistä toimettomuutta. Mitä sanoisitte miehestä, joka hyödyllisesti käyttääkseen koko elämänsä ajan, ei koskaan tahtoisi nukkua? Sanoisitte: tuo mies on mieletön; hän ei siten ollenkaan voita aikaa, vaan hukkaa sitä päinvastoin; paeten unta hän suistuu surman kitaan. Ajatelkaa että sama on laita tässä suhteessa ja että lapsuus on järjen uni.

Näennäinen helppous vastaanottaa oppia on lasten turmio. Ei huomata juuri tämän helppouden todistavan, etteivät ne opi mitään. Niiden sileät ja vielä koskemattomat aivot kuvastavat peilin tavoin niitä esineitä, joita niille näytetään; mutta ei mikään tee pysyvää, syvälle tunkevaa vaikutusta. Lapsi oppii sanat; itse käsitteet ja aatteet ponnahtavat takaisin; ken

---

¹ »Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus.» Seneca, Epist. 88.

sitä kuuntelee, ymmärtää mitä se sanoo, mutta se itse ei sitä ymmärrä.

Joskohta muisti ja arvostelukyky ovat kaksi olennaisesti erilaista henkistä ominaisuutta, ei kuitenkaan toinen todella kehity ilman toista. Ennen järjikkää lapsi ei vastaanota käsitteitä ja aatteita, vaan ainoastaan mielteitä; ja näiden molempien välillä on se ero, että mielteet ovat ainoastaan havainnollisten esineiden ehdottomia kuvia, ja että käsitteet ovat suhteiden määräämien ja rajoittamien esineiden ja seikkojen tajuamista. Mielle saattaa olla yksin sielussa, joka sen on vastaanottanut; mutta jokainen käsite edellyttää toisia. Mieltäessämme havaitsemme ainoastaan; mutta käsittäessämme vertaamme. Mielteemme ovat kokonaan toimimatonta, vaikutuksenalaista laatua, jostavastoin kaikki käsitteemme syntyvät toimivasta ja arvosteleavasta perustasta. Tämän aion alempana todistaa.

Väitän siis ettei lapsilla, ne kun eivät kykene arvostelemaan, vielä ole varsinaista muistia. Ne muistavat ääniä, kuvioita, aistimuksia, harvoin käsitteitä ja vielä harvemmin niiden keskinäistä yhteyttä. Väitetään kenties minua vastaan, että lapset oppivat muutamia geometrian alkeita, ja luullaan siten saatavan kumotuksi minun väitteeni, mutta päinvastoin niitä siten tuetaan. Siten todistetaan että lapset, kaukana siitä, että itse omistaisivat arvostelukykyä, eivät edes kykene omaksumaan ja muistamaan toisten arvostelupäätelmiä. Jos näet lähemmin tarkastaa näiden pienten matematikkojen metodia, huomaa heti, että heidän muistiinsa on painunut ainoastaan tarkka kuva kuvioista sekä todistuksen sanamuoto. Pienintäkin vas-

taväitettä tehtäessä he joutuvat vallan ymmälle, ja jos kuvio käännetään ylös alaisin, he ovat vallan hukassa. Koko lasten tieto on aistimuksessa, ei mikään ole tunkenut ymmärrykseen asti. Niiden muistikaan ei ole ollenkaan täydellisempi kuin muut henkiset kyvyt, sillä melkein aina niiden täytyy täysikäisinä uudelleen oppia ne seikat, joita vastaavat sanat ne lapsuudessaan ovat oppineet.

Olen kuitenkin kaukana siitä, että luulisin lasten olevan vailla kaikkea arvostelukykyä.¹ Päinvastoin huomaan niiden arvostelevan varsin hyvin kaikkea, minkä käsittävät ja mikä koskee niiden nykyistä ja tuntuva etua. Niiden tietojen suhteen erehdytään, olettamalla niillä olevan sellaisia tietoja, joita

---

¹ Olen monta monituista kertaa kirjoittaessani tullut huomanneeksi, että laajassa teoksessa on mahdotonta aina antaa samaa merkitystä samoille sanoille. Ei ole niin rikasta kieltä, että se voisi tarjota tarpeeksi sanoja, käännteitä ja lausetapoja ilmaisemaan kaikkia käsitteidemme eri vivahduksia. Tapa määritellä kaikkien sanojen merkitys ja aina panna määritys määritellyn sijaan olisi kyllä hyvä, mutta on mahdoton käytännössä toteuttaa. Sillä miten välttää kehäpäätelmää! Määritelmät voisivat olla hyvät, ellei niitä varten käytettäisi sanoja. Kuitenkin olen varma siitä, että voi selvästi ilmaista ajatuksensa, huolimatta kieleemme köyhyydestä; tosin ei voi aina antaa samaa merkitystä samalle sanalle, mutta tulee menetellä niin, että sitä merkitystä, joka sille kulloinkin annetaan, riittävästi määräävät ne ajatukset, jotka ovat sen yhteydessä, ja että jokainen lause, jossa tuo sana esiintyy, ikäänkuin muodostaa sen määrittelyn. Milloin sanon, että lapset ovat kykenemättömät arvostelevaan, milloin taas sanon niiden olevan varsin tarkkoja arvostelultaan. En luule täten ajatuksieni olevan ristiriitaisia, mutta en voi kieltää, että sanontatapani usein on ristiriitaista.

niillä ei ole ja panemalla niitä arvostelemaan sellaista, mitä ne eivät voi ymmärtää. Erehdytään vielä kun tahdotaan, että lapset ottaisivat huomioon seikkoja, jotka eivät niitä liikuta missään suhteessa, kuten esim. niiden tuleva hyöty, niiden onni aikaihmisinä, kunnioitus niitä kohtaan, kun ne ovat varttuneet suuriksi; nämä ovat kaikki puheita, jotka pidettyinä kaikkea huomisenhuolehtimista vailla oleville olennoille, eivät näiden mielestä ole minkäänarvoisia. Kaikki näiden poloisten pakolliset oppimiskokeet tähtäävät seikkoja, jotka niiden hengelle ovat vallan vieraat. Saattaa siis päättää tästä, kuinka suurta tarkkaavaisuutta ne voivat siihen kiinnittää.

Opettajat, jotka kerskaillen luettelevat ne tiedot, joita tarjoovat oppilailleen, saavat maksua, ja heidän on senvuoksi pakko puhua toisin; mutta heidän omasta käytöksestään näkee, että he ajattelevat vallan samoin kuin minä. Sillä mitä he oikeastaan opettavat? Sanoja, taaskin sanoja, ja yhä vaan sanoja. Niistä eri tieteistä, joita kehuvat opettavansa, he kyllä karttavat sellaisten valitsemista, jotka olisivat lapsille todella hyödylliset, sillä nämä hyödylliset tieteet sisältäisivät asiallisia tietoja, ja näitä he eivät kykenisi opettamaan. Sentähden he valitsevat sellaisia tieteitä, joihin näennäisesti ollaan perehtyneitä, kun osataan niiden oppisanasto, sellaisia kuin: vaakunatieto, maantieto, hallitsijaluettelot, kielet j. n. e. — kaikki ihmiselle ja etenkin lapselle niin kaukaisia tietoja, että on ihme, jos mitään tästä kaikesta voi olla sille hyödyllistä ainoatakaan kertaa sen elämässä.

Ihmetellään kaiketi, että luen kielet kasvatuksessa esiintyviin hyödyttömiin oppiaineisiin; muistet-

takoon, että tässä puhun ainoastaan alkuiän opinnoista; ja sanottakoon mitä tahansa, en luule, että yksikään lapsi kahdentoista tai viidentoistavuoden ikään asti todella on oppinut kahta kieltä, jos ihmelapsia ei oteta lukuun.

Myönnän, että jos kielten oppiminen olisi pelkkää sanojen oppimista, s. o. niiden äänne- ja äännteiden oppimista, tämänlainen oppiaine soveltuisi lapsille. Mutta kun eri kielillä on erilaiset äänne-merkit, ne muuttelevat myös niitä käsitteitä, joita ilmaisevat. Henki muodostuu kielen mukaan, ajatukset saavat kieliomitusuuksien ja murteiden värytyksen. Järki yksin on yhteinen; kunkin kielen hengellä on oma omituinen muotonsa — eroavaisuus, joka osaksi saattaa olla syynä kansallisuonteisiin tai seuraus niistä. Seikka, joka näyttää tukevan tätä olettamusta, on se, että kaikissa maailman kansakunnissa kieli noudattaa tapojen eri vaiheita, pysyy tai muuttuu niiden mukana.

Kaikista näistä eri muodoista jokapäiväinen käytäntö juurruttaa lapseen yhden ainoan, ja yksistään sen se säilyttää varttuneeseen ikään. Jotta se omistaisi niitä kaksi, pitäisi sen osata vertailla toisiinsa eri käsitteitä, mutta miten se niitä vertaisi, kun se tuskin kykenee niitä tajuamaan? Kullakin esineellä voi lapsen mielestä olla lukemattomia eri tunnusmerkkejä; mutta kullakin käsitteellä voi olla vaan yksi muoto, eikä lapsi siis voi oppia puhumaan useampaa kuin yhtä kieltä. Se oppii kuitenkin useampia kieliä — näin ehkä väitetään. Minä jyrkästi vastustan tätä väitettä. Olen nähnyt sellaisia ihmelapsia, jotka luulivat osaavansa puhua viittä tai kuutta kieltä.

Olen kuullut niiden perätysten puhuvan saksaa, siihen sekottamalla latinalaisia, ranskalaisia ja italialaisia lausetapoja; niiden puheessa esiintyi sanoja viidestä kuudesta sanakirjasta, mutta ne puhuivat kuitenkin koko ajan saksaa. Sanalla sanoen, opettakaa lapsille vaikka kuinka monta erikielistä, samoja käsitteitä ilmaisevaa sanaa: ne eivät kuitenkaan koskaan ymmärrä muuta kuin yhtä ainoata kieltä.

Jotta voitaisiin peittää niiden kyvyttömyys tässä suhteessa, niille parhaasta päästä opetetaan vanhoja kieliä, sillä tarpeen vaatiessa voidaan niiden suhteen hylätä jokainen arvostelija. Kun nämä kielet aikoja sitten ovat lakanneet olemasta puhekieliä, tyydytään matkimaan kirjoissa esiintyvää kieltä; ja täten muka niitä osataan puhua. Jos opettajien latinan ja kreikan laita on tällainen, saattaa helposti arvostella millaista se lapsilla on! Tuskin ne ovat oppineet ulkoa kielen alkeet, joista eivät ymmärrä yhtään mitään, kun niille opetetaan ranskalainen puhelu latinalaisin sanoin; kun ne sitten ovat hieman edistyneet, opetetaan niitä kyhäämään kokoon Ciceron tapaisia suorasanaisia lauseita ja Virgiliuksen tyyllisiä runomuotoisia katkelmia. Silloin ne luulevat puhuvansa latinaa, ja kukapa ryhtyisi todistamaan, että tämä on kaikkea muuta.

Kaikissa opiskeluissa ovat käsittemerkit ilman niitä vastaavien käsitteiden ymmärtämistä vallan kaikkea arvoa vailla. Kuitenkin aina tyrkytetään lapselle näitä merkkejä, ilman että koskaan voidaan sille saattaa ymmärrettäväksi niitä seikkoja, joita ne ilmaisevat. Kun luullaan, että sille annetaan kuvaus maapallon laadusta ja ominaisuuksista, se itse asiassa vaan tutustutetaan karttoihin; sille opetetaan kaupunkien,

maiden ja jokien nimiä, eikä se käsitä, että niitä on olemassa muualla kuin sillä paperilla, jota sille näytetään. Muistelen jossakin nähneeni maantiedon, joka alkoi seuraavasti; *Mikä on maailma?* Vastaus: *Se on pahvinen pallo.* Juuri tämäntapainen on lasten maantieto. Minä puolestani olen varma siitä ettei yksikään kymmenvuotias lapsi, kaksi vuotta luettuaan matemaattista ja luonnonopillista maantietoa, oppimiansa sääntöjen avulla löytäisi tietä Parisista Saint-Denis'iin. Olen varma siitä, ettei yksikään lapsi isänsä puutarhan asemakartan johdolla kykenisi eksymättä kulkemaan sen polkuja. Näin on noiden pikkuopineiden laita, jotka tarkalleen osaavat mainita, missä Peking, Ispahan, Meksiko ja kaikki maapallon maat sijaitsevat.

Olen kuullut sanottavan, että olisi sopivata antaa lasten harjottaa ainoastaan sellaisia opintoja, joihin ei tarvita muuta kuin silmiä; tämä saattaisi käydä päinsä, jos olisi olemassa opintoala, jonka harjottamiseen ei tarvitsisi käyttää muuta kuin silmiä; mutta minä en sellaista tunne.

Vielä naurettavampi erehdys on se, että niiden annetaan oppia historiaa; luullaan, että ne kykenevät historiaa käsittämään, se kun muka ei ole muuta kuin kokoelma tosiseikkoja; mutta mitä tarkotetaan sanalla tosiseikka? Luullaanko, että ne olosuhteet, jotka määräävät historiallisia tosiseikkoja, ovat niin helpot käsittää, että niiden ymmärtäminen ilman vaikeutta herää lapsen mielessä? Luullaanko, että tosiseikkojen todellinen tuntemus olisi erotettavissa niiden syiden ja seurauksien tuntemisesta, ja että historioitsija niin vähän on riippuvainen moraalista, että voitaisiin tu-

tustua toiseen, tuntematta toista? Jos ihmisten toiminnassa näkee ainoastaan ulkonaista ja puhtaasti fyysillistä liikettä, mitä silloin voi oppia historiasta? Ei ollenkaan mitään. Ja tämä mielenkiintoa herättämätön opiskelu ei tuota mielihyvää eikä rikastuta tietoja. Jos tahdotte punnita näitä tosiseikkoja niiden siveellisen arvon nojalla, koettakaa selvitellä tätä oppilailenne ja tulette silloin huomaamaan kykenevätkö he lapsen iässä sitä ymmärtämään.

Lukijat, muistakaa alati, että se, joka teille tässä puhuu, ei ole oppinut eikä filosofi, vaan yksinkertainen ihminen, totuuden ystävä, vailla puoluetta ja opinjärjestelmää, yksineläjä, joka vähän kun oleskelee ihmisten parissa, vähemmin joutuu vaaraan omaksua heidän ennakkoluulojaan ja paremmin ehtii ajatella ja arvostella kaikkea, mikä seurustelussa heidän kanssaan pistää silmään. Johtopäätökseni perustuvat vähemmin periaatteisiin kuin tosiseikkoihin; ja luulen parhaiten antavani teille tilaisuuden sitä asiaa arvostella usein mainitsemalla esimerkkejä tekemistäni huomioista, jotka ovat minulle ilmaisseet nuo tosiseikat.

Vietin kerran muutaman päivän maalla hyvän perheenäidin luona, joka hyvin huolellisesti hoiti ja kasvatti lapsiaan. Eräänä aamuna, kun olin läsnä hänen vanhimpaa poikaansa opetettaessa, tämän opettaja, joka oli oppilaalleen antanut hyvät tiedot vanhanajan historiassa, otti puheeksi Aleksanteri Suuren ja mainitsi tuon tunnetun kertomuksen Aleksanterin lääkäristä Filippoksesta¹ — tapaus, joka on kuvana-

¹ Tässä tarkotetaan kertomusta siitä, miten Aleksanteri Suuri oli saanut kirjeen, jossa häntä varotettiin lääkäriensä

kin esitetty ja joka epäilemättä sen on ansainnutkin. Opettaja, muuten hyvin ansiokas mies, lausui Aleksanterin pelottomuudesta sangen monta mietettä, jotka eivät minua ollenkaan miellyttäneet. En kuitenkaan ruvennut niitä vastustelemaan, jotta en olisi heikontanut opettajan arvoa oppilaansa silmissä. Ruokapöydässä annettiin ranskalaisen tavan mukaan pienokaisen mielin määrin lörpötellä. Sen iän luonnollinen vilkkaus, ja suosionosoitusten niittämisvarmuus kiihottivat sitä laskettelemaan lukemattomia tyhmyyksiä, joiden ohella silloin tällöin tuli esiin joku sukkela sutkaus, joka pani unhottamaan nuo tyhmyydet. Lopuksi se kertoi jutun lääkäri Filippoksesta, tehden sen aivan tarkasti ja miellyttävästi. Kun oli jaettu tavanmukaista ylistelyä, jota äiti näytti vaativan ja poika odottavan, puheltiin sen johdosta, mitä tämä oli sanonut. Useimmat moittivat Aleksanterin huimaa rohkeutta; muutamat, noudattaen opettajan esimerkkiä, ihailivat hänen lujuttaan ja uskaliaisuuttaan, mikä pani minut ajattelemaan, ettei yksikään läsnäolijoista tajunnut, missä piili tuon piirteen todellinen kauneus. Minun mielestäni, minä sanoin, Aleksanterin teko, jos siinä on vähänkin rohkeutta ja jäntevyyttä, on pelkkää vallatonta liiottelua. Silloin kaikki yhtyivät siihen mielipiteeseen, että se oli vallatonta liiottelua. Olin vastustamaisillani ja kiivas-

---

Filippoksen suhteen. Tämän muka piti antaa Aleksanterille myrkynekeasta lääkettä. Varotuksesta huolimatta Aleksanteri tyhjensi lääkäriinsä ojentaman lääkepikarin ja antoi samalla hänelle luettavaksi tuon kirjeen. — Tapauksen on kertonut Quintus Curtius, lib. III. cap. 6.

Suoment. huom.

tumaisillani, kun muudan nainen, joka istui vieressäni ja joka ei ollut lausunut sanaakaan, kumartui korvani juureen ja virkkoi vallan hiljaa: vaikene, Jean-Jacques; he eivät kuitenkaan sinua ymmärrä. Katsoin häneen, säpsähdin ja vaikenin.

Epäillen useista seikoista päättäen, ettei tuo oppinut pienokainen ollut ymmärtänyt mitään niin hyvin esittämästään kertomuksesta, tartuin päivällisen jälkeeseen hänen käteensä ja läksin hänen kanssaan kävelemään puutarhaan; ja kun omalla tavallani olin häneltä kyselty, huomasin että hän enemmän kuin kukaan muu ihaili Aleksanterin uskaliaisuutta. Mutta tiedättekö, missä hänen mielestään tämä uskaliaisuus piili? Yksinomaan siinä, että hän yhdellä siemauksella nielaisi pahanmakuisen juoman, epäröimättä ja osottamatta vähintäkään vastenmielisyyttä! Lapsi paralla, jolle tuskin kaksi viikkoa sitten oli annettu lääkettä, jonka se oli niellyt hyvin vastenmielisesti, oli vielä karvas jälkimaku suussa. Kuolema ja myrkytys hämmöttivät pojan mielessä ainoastaan epämiellyttävänä aistimuksina, eikä hän voinut kuvitella muuta myrkyä kuin sennaa¹. Kuitenkin on myöntäminen, että sankarin mielenlujuus oli tehnyt syvän vaikutuksen hänen nuoreen sydämeensä ja että hän oli vahvasti päättänyt seuraavalla kerralla lääkettä nauttiessaan olla Aleksanteri. En ryhtynyt hänelle antamaan selityksiä, jotka ilmeisesti olisivat käyneet yli hänen käsityskynsä; kannatin täydellisesti hänen kiitettävää pää-

¹ Senna-pensaan (Cassia senna) lehtiä käytetään lääkkeenä ja niillä on vahvasti ulostava vaikutus.

töstään ja palasin kävelyiltä nauraen itsekseen isien ja opettajien korkeata viisautta, he kun luulevat voivansa opettaa historiaa lapsille.

On helppoa panna lasten suuhun sellaisia sanoja kuin kuninkaas, valtakunnat, sodat, valloitukset ja lait. Mutta kun pitää näihin sanoihin yhdistää selviä käsitteitä, käy asia paljoa hankalammaksi kuin keskustelumme puutarhuri Robertin kanssa.

Muutamit lukijoistani, ollen tyytymättömät tuohon: *vaiikene, Jean-Jacques*, kysyivät varmaankin, mikä minun mielestäni oikeastaan on niin kaunista Aleksanterin teossa. Te poloiset, jos se ensin on teille sanottava, miten sen sitten ymmärrätte! Katsokaas, Aleksanteri uskoi hyveeseen; tämän uskonsa edestä hän pani alttiiksi oman henkensä, sillä hänen suuri henkensä oli luotu sellaista uskoa varten. Mikä kaunis uskontunnustus oli tuo lääkkeen nauttiminen! Eipä kukaan kuolevainen ole niin ylevätä tehnyt. Jos on olemassa uudenaikuista Aleksanteria, niin osoittakoon minulle hänessä tämän vertainen piirre.

Koska ei ole olemassa tiedettä, jonka muodostaisivat pelkät sanat, ei myöskään ole olemassa erityistä lapsille soveltuvaa tiedettä. Koska niillä ei ole oikeita käsitteitä, ei niillä ole varsinaista muistia; sillä en sano muistiksi sellaista sielun kykyä, joka palauttaa mieleen pelkkiä aistimuksia. Mitä hyödyttää kasata niiden päähän luettelo merkeistä, jotka eivät niiden tajunnassa edusta mitään käsitteitä? Kun ne oppivat ymmärtämään itse seikat, oppivat ne samalla niiden merkit. Mitä hyödyttää panna lapset oppimaan ne kaksi kertaa? Mitä vaarallisia ennakkoluuloja niihin aletaankaan istuttaa opettamalla niitä

pitämään tieteenä sisällykseltään käsittämättömiä sanoja! Niin pian kun lapsi tyytyy ensimmäiseenunaan sitä ymmärtämättä, ja kun se oppii ensimmäisen seikan kuulemalla sen toiselta ja itse ymmärtämättä sen hyödyllisyyttä, sen arvostelukyky on hukassa. Se on kauan loistava houkkioiden silmissä, ennenkuin se kykenee korjaamaan sellaisen tappion.¹

Jos luonto onkin antanut lapsen aivoille tuollaisen joustavuuden, joka saattaa ne kykeneviksi vastaanottamaan kaikenlaisia vaikutteita, ei sen tarkoitus voi olla se, että niihin sullotaan sanoja sellaisia kuin kuninkaas, päivämäärät sekä vaakunatieteellisiä, avaruustieteellisiä, maantieteellisiä ja kaikkia noita muita nimiä, joilla ei ole mitään merkitystä sen ikään nähden, jotka eivät hyödytä minkään ikäisiä, ja jommossilla rasietaan lapsuutta, tehdään se ilottomaksi ja voimattomaksi. Päinvastoin luonnon tarkoitus on se, että kaikki ne käsitteet ja aatteet, jotka lapselle ovat

¹ Suurin osa oppineita on tässä suhteessa lasten kaltaisia. Heidän laaja oppineisuutensa johtuu vähemmän aatteiden kuin mielikuvien paljoudesta. Päivämäärät, ominaisnimet, paikat ja kaikki erinäisesineet, joihin ei liity mitään aatteita, pysyvät muistissa ainoastaan niiden sanamerkkien avulla, ja harvoin he muistavat jonkun näistä seikoista, elleivät samalla muistele sen lehden etu- tai takasivua, mistä sen ensin ovat lukeneet tai sitä muotoa, jossa sen ensi kerran näkivät. Sen kaltaista jotenkin oli tiede viime kuluneilla vuosisadoilla; meidän vuosisatamme tiede on toisenlaista. Ei enää tutkita, ei enää tehdä havaintoja: uneksitaan ja tarjotaan meille täydellä todella filosofian asemesta joitakin pahoja unia. Minulle kenties huomautetaan, että minäkin uneksin; sen myönnän; mutta mitä muut varovat tekemästä, sen teen minä tarjoten unelman pelkkinä unelmina, jättäen lukijan ratkaistavaksi, onko niissä jotakin hyödyllistä hereillä oleville.

hyödylliset ja jotka edistävät sen onnea ja kerran selvittävät sille sen velvollisuuksia, aikaisin painuvat sen mieleen häviämättömin piirtein ja opettavat sitä elämänsä aikana käyttäytymään sen olemukselle ja kyvylle soveliaalla tavalla.

Vaikka lapsi ei tutkikaan kirjoja, ei se muistin laatu ja määrä, joka sillä yleensä voi olla, silti jää toimettomaksi. Kaikki, minkä se näkee ja kuulee, tekee siihen tuntuvan vaikutuksen ja se muistaa sen. Se muodostaa itselleen ikäänkuin luettelon ihmisten teoista ja puheista, ja kaikki, mikä sitä ympäröi, on se kirja, jota lukemalla se huomaamattaan rikastuttaa muistiaan, kunnes herännyt arvostelukyky voi sitä käyttää hyväkseen. Tällaisten kokemusesineiden valinnassa, alituisessa huolenpidossa, millä osoitetaan sille sellaisia seikkoja, joita se voi tajuta, ja peitetään sellaiset, joita sen ei pidä tuntea, piilee todellinen taito viljellä sen alkuiän kykyjä. Siten on koetettava sille muodostaa tietovarasto, joka edistäisi sen nuoruuden kasvatusta ja sen toimintatapaa kaikkina aikoina. Tämä metodi tosin ei kasvata ihmelapsia eikä anna opettajattarille ja kasvattajille tilaisuutta loistamaan kyvyllään. Mutta se kasvattaa arvostelukykyisiä, rotevia, ruumiiltaan ja ymmärrykseltään terveitä ihmisiä, joita ei ole ihailtu heidän nuoruudessaan, mutta joita aikaihmisinä kunnioitetaan.

Émile ei saa oppia mitään ulkoa, ei satuja, eikä edes La Fontainen eläinsatuja, niin luontevia ja miellyttäviä kuin ne ovatkin; sillä sadun sanat ovat yhtä vähän itse satua kuin historian sanat ovat itse historiaa. Kuinka saatetaankaan arvostella niin sokeasti,

että sanotaan satuja lasten siveysopiksi! Ei oteta huomioon että siveellistä opetusta sisältävä satu lapsia vie harhaan samalla kuin se niitä huvittaa, että lapset mieltyvät siinä esitettyyn valheeseen, joten totuus jää huomioon ottamatta ja että se seikka, jonka avulla koetetaan tehdä niiden opetus huvittavaksi, estää niitä siitä hyötymästä. Sadut saattavat olla opettavaisia ihmisille, mutta lapsille on sanottava totuus paljaanaan; jos se peitetään verholla, ne eivät vaivaa itseään tätä verhoa nostamalla.

Luetetaan La Fontainen eläinsatuja kaikille lapsille, eikä yksikään niitä ymmärrä. Jos ne niitä ymmärtäisivät, olisi laita vielä arveluttavampi; sillä näissä saduissa siveellisyys on niin sekoitettua muuhun sisällykseen ja niin outoa niiden iälle, että se johtaisi niitä pikemmin paheeseen kuin hyveeseen. Nämäkin väitteet ovat paradokseja — näin joku huomauttane — olkoon niin; mutta katsokaamme, sisältävätkö ne totuuksia.

Sanon ettei lapsi ymmärrä mitään eläinsaduista, joita annetaan sen opittaviksi; sillä, vaikka opettaja panee parastaan saattaakseen ne yksinkertaisiksi, se opetus, joka tahdotaan niistä saada, välttämättömästi vaatii turvautumaan käsitteisiin, joita lapsi ei voi ymmärtää, ja itse runomuoto ja runolliset käänteet, jotka helpottavat ulkoaoppimista, saattavat ne vaikeammiksi ymmärtää; näin hankitaan hupaisuutta selvyiden kustannuksella. Jättäen huomioon ottamatta nuo lukuisat sadut, jotka eivät missään suhteessa ole lapsille ymmärrettäviä ja hyödyllisiä, ja jotka niille ajattele mattomasti annetaan ulkoa luettavaksi muiden mukana, ne kun ovat painettuna samassa nidoksessa,

koskettelemme ainoastaan niitä, jotka tekijä näyttää erityisesti kirjoittaneen lapsille.

Tunnen koko La Fontainen kokoelmassa ainoastaan viisi tai kuusi satua, joista erityisen suuressa määrässä loistaa esiin lapsellinen luonnollisuus; näistä otan esimerkiksi kaikkein ensimmäisen¹, sillä sen sisältämä moraali soveltuu kullekin iälle, sen lapset käsittävät parhaiten ja sen ne oppivat halukkaimmin, minkä vuoksi tekijä onkin pannut sen kirjansa alkuun. Jos edellyttää, hänen tarkoituksensa olleen, että lapset häntä ymmärtäisivät, että hän heitä huvittaisi ja opettaisi, tämä satu epäilemättä on hänen mestariteoksensa. Sallittakoon minun siis säe säkeeltä läpikäydä se ja tarkastaa sitä lyhyesti.

*Korppi ja Kettu.*²

(*Le corbeau et le renard.*)

Satu.

Mestari korppi, puun oksalla istuen,
(Maître Corbeau, sur un arbre perché)

Mestari! Mitä tämä sana itsessään merkitsee? Mitä se merkitsee ominaisnimen edellä? Mikä merkitys sillä on tässä tapauksessa?

¹ Rousseau erehtyy tässä kysymyksessä olevan sadun järjestysluvun suhteen, se näet on kokoelman toinen satu.

Suoment. huom.

² Suomentaja on tekijän yksityisiin sanoihin kajoovan kritiikin vuoksi luopunut runomittaisesti suomentamasta tätä satua sekä vertailun varalle liittänyt suomennokseen alkukieliiset säkeet.

Suoment. huom.

Mikä on korppi?

Mitä tietää: *puun oksalla istuen?* Näin ei sanota suorasanaaisessa kielessä, vaan: *istuen puun oksalla.* Tulee siis puhua runokielen poikkeavasta sanajärjestyksestä; tulee selittää mitä tarkotetaan proosalla ja mitä runoilla.

Piti nokassaan juustoa

(*Tenait dans son bec un fromage.*)

Minkälaista juustoa? Sveitsiläistä, Brie-juustoa, vai hollantilaista juustoa? Jos ei lapsi ole nähnyt korppia, ei sen mainitseminen hyödytä mitään. Jos se taas on nähnyt korpin, miten on se ymmärtävä että nämä linnut pitävät juustoa nokassaan? Valitkaamme aina kuvamme luonnon mukaisesti.

Mestari kettu, hajun houkuttelemana

(*Maitre Renard, par l'odeur alléché,*)

Vieläkin mestari! Mutta tässä se sopii hyvin: sillä kettu on todella ammattinsa kaikkiin juoniin perehtynyt mestari. Tulee selittää mikä kettu on ja tehdä eroa sen oikean luonnon ja sen sovinnaisen luonteen välillä, joka sille omistetaan eläinsaduissa.

Alléché (houkuttelema). Tämä rauskalainen sana on harvinainen käytännössä. Se on selitettävä, ja on huomautettava, ettei sitä enää käytetä muualla kuin runoissa. Lapsi varmaankin kysyy miksi puhutaan toisin runoissa kuin proosassa. Mitähän sille vastaatte? *Hajun houkuttelemana!* Tämä puussa istuvan korpin nokassaan pitämä juusto epäilemättä haisi hyvin vahvasti, kun repo metsän tiheiköstä tai pesästään sen voi tuntea! Silläkö tavoin harjotetaan op-

pilasta tuohon punniskelemaan arvostelutaitoon, joka ei hevillä anna itseään häikäistä, ja joka auttaa erotamaan toisten puheissa valheen todesta?

Puhui sille jotenkin tähän tapaan:

(Lui tint à peu près ce langage:)

Puhui! Puhuvatko siis ketut? Puhuvatko ne siis samaa kieltä kuin korpit? Jos opettaja on viisas, hän hyvin punnitsee vastauksensa ennenkuin sen lausuu. Se on tärkeämpi kuin mitä ajatellaankaan.

Kas! päivää, herra korppi!

(Hé! bonjour, Monsieur le Corbeau!)

Herra! Tämä on arvonimi, jota lapsi huomaa käytetyn ivallisessa merkityksessä, ennenkuin se tietää, että se on kunnioitusta osottava puhuttelu-sana. Niiden, jotka toisten painosten mukaisesti sanoisivat: *jalosukuinen herra (Monsieur du Corbeau)* tulisi vielä enempi vaivata päättään selittämällä merkitystä ja ranskalaisesti *du* sanan käyttämistä.

Kuinka olette viehättävä! Kuinka olette mielestäni kaunis!

(Que vous êtes charmant! que vous me semblez beau!)

Turhaa liikasanaisuutta! Kuullessaan samaa seikkaa toistettavan toisin sanoin, lapsi tottuu puhumaan huolimattomasti. Jos sanotte, että tämä sanarikkaus on tekijän varta vasten valitsemää keinoteokoisuutta, ja että se edistää ketun tarkotuksia, se kun tahtoo huulotella runsassanaisuudella lisäävänsä ylis-

telyjään, niin huomautan että tämä selitys kelpaa minulle, mutta ei oppilaalleni.

Valehtelematta, jos äänenne
(Sans mentir, si votre ramage)

Valehtelematta. Tapahtuu siis niin, että joskus valehdellaan. Minkä haitallisen käsityksen onkaan lapsi saava, jos sille selitetän, että kettu sanoo: *valehtelematta* juuri sentähden, että se valehtelee.

On höyhenpukunne kaltainen,
(Répondait à votre plumage)

On kaltainen. Mitä tämä merkitsee? Jos panette lapsen vertailemaan niin erilaisia seikkoja kuin ääntä ja höyhenpukua, saatte nähdä kuinka paljon se niitä ymmärtää.

Olisitte tämäu metsän vieraiden joukossa feenikslintu.

(Vous seriez le Phénix des hôtes de ces bois)

Feenikslintu! Mikä on feenikslintu? Täten suis tumme äkkiä suin päin harhakuvaiseen muinaistarutoon, melkein mytologiaan.

Tämän metsän vieraiden joukossa! Mikä kuvallinen lausetapa! Imartelija kaunistelee puhettaan tehden sen arvokkaammaksi, saattaakseen sen lumoavammaksi. Ymmärtääkö lapsi tällaista hienostelua? Tokko se tietää ja edes voi tietää, mitä ylevä ja mitä alhainen tyyli merkitsee?

Nämä sanat kuullessaan, korppi on ilmi-ihastuksissaan.

(A ces mots, le Corbeau ne se sent pas de joie.)

On täytynyt tuntea jo hyvin vilkkaita mielenliikutuksia ymmärtääkseen tällaista sananlaskun tapaista lausepartta.

Ja saattaakseen kuultaviin kauniin äänensä,
(Et pour montrer sa belle voix,)

Älkää unhottako että lapsen, ymmärtääkseen tämän säkeen ja koko sadun, tulee tietää, miten korpin kauniin äänen laita oikeastaan on.

Se aukaisee leveän nokkansa ja pudottaa saaliinsa.

(Il ouvre un large bec, laisse tomber sa proie.)

Tämä säe on ihmeellisen onnistunut. Pelkkä sanojen sointuisuus antaa havainnollisen kuvan. Näen suuren ruman nokan avoinna; kuulen juuston puutoavan oksien lomitse. Mutta tämänkaltaiset kauneudet menevät lapsilta hukkaan.

Kettu sieppaa sen ja sanoo: hyvä herraseni,
(Le Renard s'en saisit et dit: mon bon Monsieur,)

Tässä tietysti *hyvä* merkitsee samaa kuin *tyhmä*; tietysti ei pidä hukata aikaa selittämällä sitä lapsille.

Tietäkää että jokainen imartelija
(Apprenez que tout flatteur)

Yleinen totuus, joka ei herätä mielenkiintoa.

Elää sen kustannuksella, joka sitä kuuntelee.

(Vit aux dépens de celui qui l'écoute.)

Eipä koskaan kymmenvuotinen lapsi ole tätä säettä ymmärtänyt.

Tämä opetus on epäilemättä juuston arvoinen.
(Cette leçon vaut bien un fromage, sans doute.)

Tämä on selvää, ja siinä piilevä ajatus on varsin hyvä. Kuitenkin on sängen harvoja lapsia, jotka osaavat verrata opetusta juustoon ja jotka eivät pitäisi juustoa opetusta parempana. Niille tulee siis selittää, että tämä puhe on pelkkää ivaa. Todella paljo sukkeluutta lapsen käsityskykyyn nähden.

Korppi, häveten ja hämillään
(Le Corbeau, honteux et confus,)

Taas liikasanaisuutta ja lisäksi puolustamatonta.

Vannoi, vaikka liian myöhään, ettei sitä enää petettäisi.

(Jura, mais un peu tard, qu'on ne l'y prendrait plus.)

Vannoi! Kuka opettaja olisi niin mieletön, että koettaisi selittää lapselle mitä vala merkitsee?

Siinä on paljo yksityisseikkoja; mutta paljon vähempi kuitenkin kuin mitä tarvittaisiin selittämään kaikki tämän sadun käsitteet ja palauttamaan ne yksinkertaisiin ja alkuperäisiin käsitteisiin, joista jokainen on kokoonpantu. Mutta kukapa luulee tarvitsevänsä tällaista analyseerausta selittääkseen nuorisolle

asioita? Ei yksikään meistä ole tarpeeksi filosofi, voidakseen asettua lasten kannalle. Siirtykäämme nyt sadun moraaliin.

Kysyn onko kuusivuotiaille lapsille opetettava että on olemassa ihmisiä, jotka imartelevat ja valehtelevat oman etunsa vuoksi. Enintään voisi niille opettaa, että on olemassa veijareita, jotka ivaavat pikku poikia ja jotka salaa nauravat niiden tyhmää turhamielisyyttä. Mutta juusto pilaa kaiken. Lapsia opetetaan vähemmän välttämään juuston pudottamista omasta nokasta kuin pudotuttamaan sitä toisen nokasta. Tämä on toinen paradoksini, joka ei suinkaan ole merkitykseltään mitättömin.

Jos tarkkaa lapsia niiden lukiessa ulkoa satuja, huomaa että ne kyetessään saduista tekemäänjohtopäätöksiä, aina tekevät tämän päinvastaisesti kuin tekijä ja että ne sen sijaan että välttäisivät sitä vikaa, josta niitä varoitetaan, pikemmin kallistuvat rakastamaan sitä pahetta, jonka muodossa käytetään hyväkseen toisten heikkouksia. Edellä tarkastettua satua lukiesaan lapset pilkkaavat korppia, mutta mieltyvät kaikki kettuun. Kun luetatte seuraavaa satua, luulette lasten saavan varoittavan esimerkin heinäsirrkasta, mutta siinä erehdytte; ne valitsevat esikuvakseen muurahaisen. Ei kukaan mielellään nöyrry; ne valitsevat sentähden aina kauniimman osan itselleen; tämä valinta aiheutuu itserakkaudesta, ja se on hyvin luonnollinen valinta. Mutta mikä hirvittävä opetus lapsille! Kai-kista vihattavin hirviö olisi saita ja kovasydäminen lapsi, joka hyvin tuntisi apua anovan tarpeen, mutta joka kuitenkin kieltäisi avunannon. Muurahainen menee vielä pitemmälle, se opettaa lasta kieltämään ivaten.

Lukiessaan kaikkia niitä satuja, joissa jalopeura esiintyy, lapsi säännöllisesti noudattaa sen esimerkkiä, se kun on kaikista eläimistä mukkein. Jos sitten on kysymyksessä joku jakaminen, lapsi esikuvansa mukaisesti tekee minkä voi, anastaakseen koko saaliin. Mutta kun hyttynen saattaa jalopeuran turmioon, ei lapsi enää tahdo näytellä jalopeuraa, vaan hyttystä. Sitten se kerran vielä oppii neulanpistoilla tappamaan ne, joita se ei uskalla ilmeisesti häyryttää.

Lukiessaan satua laihasta sudesta ja lihavasta koirasta¹ lapsi ei opi kohtuutta, jota luullaan siihen sen avulla voitavan terottaa, vaan hillittömyyttä. En koskaan unhota, miten näin erään pikku tytön katkerasti itkevän tämän sadun johdosta, kun sille sen ohella saarnattiin nöyrää oppivaisuutta. Ihmeteltiin suuresti, miksi hän niin itki, ja vihdoin se saatiin selville. Lapsi parka kuvitteli olevansa koira ja kylästyi olemaan kahlehdittuna; se tunsu kaulansa hankautuvan verille ja itki sitä, ettei ollut susi.

Siis ensimmäisen sadun sisältämä moraali opettaa lapselle mitä alhaisinta imartelua, toisen kovasydämysyyttä, kolmannen vääryydentekoa, neljännen ivaa ja viidennen riippumattomuutta. Tämä viimeainittu opetus on yhtä tarpeeton minun oppilaalleni kuin se on sopimaton teidän oppilaallenne. Kun lapsille annatte ristiriitaisia ohjeita, niin mitä hedelmiä toivotte huolenpidostanne? Mutta ehkäpä juuri tämä moraali, jonka tähden pidän noita satuja arveluttavina, toisten mielestä on yhtä suuressa määrin pätevä ja siis säi-

¹ Katso La Fontainen satuja, I kirja, 5:s satu.

Suoment. huom.

lytettävä. Yhteiskunnassa tarvitaan erityistä moraalialoittoa varten, ja nämä molemmat moraalit ovat vallan erilaiset. Edellinen on löydettävissä katkismuksesta, johon se jätetään rauhallisesti paikoilleen; jälkimäinen La Fontainen lapsille kirjoittamista saduista ja äideille kirjoittamista kertomuksista. Sama kirjailija kelpaa kaikkeen.

Sopikaamme keskenämme, herra La Fontaine. Mitä minuun itseeni tulee, lupaan lukea teoksianne valikoiden, lupaan pitää niistä ja ottaa oppia saduistanne; sillä toivon etten erehdy niiden tarkoitusten suhteen. Mutta sallikaa etten anna oppilaani oppia niistä ainoatakaan, ennenkuin olette todistanut minulle että hänelle on hyödyllistä oppia seikkoja, joista ei ymmärrä neljännekään, että hän niitä satuja, jotka ovat hänen käsityskykynsä mukaiset, todella aina ymmärtää oikealla tavalla ja ettei hän, sen sijaan että ottaisi petetystä varoittavaa opetusta, ota esikuvakseen petturiä.

Vapauttamalla siis lapset kaikesta läksyjen luvusta, poistan samalla niiden suurimman kärsimyksen välikappaleet, nimittäin kirjat. Lukeminen on lasten vitsaus, ja se on melkein ainoa askaroitseminen joka niille osataan antaa. Tuskin Émile kaksitoistavuotiaanaakaan saa tietää mikä kirja on. Mutta täytyyhän hänen ainakin — sanottaneen — osata lukea. Tietysti hänen täytyy osata lukea, silloin kuin lukeminen on hänelle hyödyllistä; siihen asti sillä ei ole muuta merkitystä kuin että se häntä ikävyyttää.

Jos hyväksyn sen menettelytavan, ettei lapsilta vaadita mitään pelkän kuuliaisuuden vuoksi, johtuu siitä, ettei niiden pidä oppia mitään, jonka todellista

ja nykyhetkellistä hyötyä eivät huomaa, olkoon se sitten huvia tai hyötyä; mikä seikka muuten voisi herättää niiden opinharrastusta? Taito vaihtaa ajatuksia poissaolevien kanssa ja ymmärtää heitä, taito kaukana olevalle henkilölle ilman välittäjää ilmaista tunteitamme, tahdonilmauksiamme ja toivomuksiamme, on sitä laatua, että sen hyödyllisyys voidaan tehdä selväksi jokaikäiselle henkilölle. Minkä ihmeen kautta siis tämä niin hyödyllinen taito on muuttunut lasten kiusanhengeksi? Sentähden, että niitä pakotetaan sitä harjottamaan vasten tahtoansa ja että sitä käytetään tarkoitukseen, joita lapset eivät vähintäkään ymmärrä. Lapsi ei ollenkaan ahkeroitse sellaisen välikappaleen täydentämistä, jonka avulla sitä rasitetaan. Mutta jos asetatte niin, että joku välikappale tuottaa sille huvia, niin se pian kehottamattannekin on sitä ahkerasti käyttävä.

Ihmiset vaivaavat suuresti päätään hakemalla parhaita lukemisen opetuksen metodeja; keksitään lukemiskoneita, seinätauluja; lastenkamari muutetaan kirjapainoksi. Locke ehdottaa, että lapsi oppisi lukemaan noppakuutioiden avulla. Tämä on muka oiva keksintö! Herra varjelkoon mokomasta! Keino, joka on kaikkia näitä varmempi ja joka aina unhotetaan, on lapsen lukuhalu. Herättäkää lapsessa tämä halu ja hylätkää kaikki lukemiskoneet ja nopat; silloin joka metodi on oleva hyvä.

Nykyhetkellinen harrastus on se suuri ja ainoa yllytin, joka johtaa varmasti ja kauas. Niinpä Émile joskus saa isältään, äidiltään ja sukulaisiltaan kutsukirjeen tulemaan päivällisille, kävelylle, veneretkelle tai johonkin julkiseen juhlaan. Nämä kirjeet ovat

lyhyet, selvät, täsmälliset ja hyvin kirjoitetut. Hänen on löytäminen joku, joka ne hänelle lukee. Tuo joku ei aina ole ajoissa tavattavissa tai on yhtä vähän palvelukseen altis kuin lapsi itse oli hänelle edellisenä päivänä. Täten tilaisuus ja oikea hetki menee käsistä. Viimein hänelle luetaan kirje, mutta aika on jo ohitse. Oi, jospa hän itse olisi osannut lukea! Hänelle tulee toisia kirjeitä; ne ovat aivan lyhyet! Niiden sisällys on niin mieltäkiinnittävä! Hän tahtoi ottaa siitä selkoa; milloin hän saa apua, milloin taas ei saa. Hän panee kaiken kykynsä liikkeelle ja saa lopulta selvän puolesta kirjeen sisällyksestä. Siinä pyydetään huomenna syömään kermakiisseliä . . . . . mutta hän ei saa selvää minne ja kenen luo . . . . . kuinka suuresti hän ponnisteleekaan osatakseen lukea kirjeen loppupuolenkin! En luule Émilen tarvitsevan lukemiskonetta. Onko minun nyt puhuminen kirjoitustaidosta? Ei suinkaan; häpeisin kuluttaa aikaani niin joutaviin seikkoihin kasvatusopillista tutkistelua kirjoittaessani.

Lisään ainoastaan sanasen, joka sisältää tärkeän periaatteen, nimittäin, että tavallisesti saavutetaan hyvin varmasti ja nopeasti se, mitä ei hätiköiden tavoitella. Olen melkein varma siitä, että Émile osaa täydellisesti lukea ja kirjoittaa ennen kymmenettä ikävuottaan juuri siitä syystä, ettei minusta ole ollenkaan tärkeätä, että hän sitä osaa ennenkuin on viisitoistavuotias. Mutta mieluummin tahtoisin ettei hän sitä koskaan oppisi kuin että ostaisi tämän taidon kaiken sen kustannuksella, mikä voi saattaa sen hänelle hyödylliseksi. Mitä häntä hyödyttää lukutaito, jos se ainaiseksi on tehty hänelle vastenmieliseksi!

*Id in primis cavere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, et amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet.*¹

Kuta enemmän puolustan toimetttömyyttä vaativaa metodiani, sitä enemmän huomaan sitä vastustavien väitteiden lisääntyvän. »Jos oppilaanne ei opi mitään teiltä, hän on oppiva toisilta. Ellette ehkäise erehdystä totuuden avulla, hän on oppiva valheita; ne ennakkoluulot, joita pelkäätte häneen istuttavanne, hän on saava kaikesta, mikä häntä ympäröi; ne tuntevat sisälle kaikista aistimista; joko ne turmelevat hänen järkensä ennenkuin se vielä on kehittynyt, tai hänen pitkällisestä toimetttömyydestä veltostunut henkensä on vajoava aineellisuuteen. Ajatusvoiman laiminlyöminen lapsuudenikässä herpaisee tämän voiman jälki-ikäkinä.»

Luulen helposti voivani vastata tähän. Mutta mitä hyödyttävät alituiset vastaukset? Jos metodini itsestään kumoo vastaväitteet, se on hyvä. Jos ei se kykene sitä tekemään, se ei ole minkäänarvoinen; minä siis jatkan.

Jos edellä osottamani suunnitelman mukaisesti noudatatte käytännössä vakaantuneille vallan vastakkaisia sääntöjä, jos sen sijaan että kiinnitätte oppilaanne huomion etäisiin seikkoihin, toisiin ilmanaloihin, toisiin vuosisatoihin, maailman ääriin, jopa taivaaseen asti, koetatte aina pysytellä häntä omalla alallaan ja tarkkaamaan sellaista, mikä häntä välittö-

¹ Quintil. lib. I, cap. i. [Ennen kaikkea tulee varoa sitä, ettei hän rupea vihaamaan opintoja, joita vielä ei kykene rakastamaan ja ettei niitä kohtaan kerta saatu katkeruus jatku vielä alaikäisyyden lakattua.]

mästi koskee, niin huomaatte hänet kykeneväksi havaitsemaan, muistamaan, jopa asioita arvostelevaankin. Tämä on luonnon järjestys. Mikäli tunnevoittainen olento muuttuu toimivaksi, sikäli se saa voimiinsa suhtautuvan arvostelukyvyn; ja vasta siitä ylimääräisestä voimasta, joka ei ole tarpeellinen sen ylläpysymiseen, siinä kehittyy se spekulatiivinen kyky, joka on omansa käyttämään tuota ylimääräistä voimaa muihin tarkoituksiin. Jos siis tahdotte viljellä lapsen henkisiä kykyjä, niin viljelkää niitä voimia, joita näiden kykyjen tulee hallita. Harjottakaa alati sen ruumista, saattakaa se rotevaksi ja terveeksi, jotta se tulisi viisaaksi ja järkeväksi. Tehkөөn se työtä, olkoon se toimessa, juoskoon, huutakoon ja olkoon alati liikkeellä; tulkoon siitä ensin mies ruumiinvoimien puolesta, ja pian siitä tulee mies järjenkin puolesta.

Tosin tylsistyttäisitte sen tällä metodilla, jos sitä alati ohjaisitte, sanoen sille lakkaamatta: mene, tule, jää tänne, tee sitä, älä tee tätä. Jos teidän pääanne alati ohjaa sen käsivarsia, käy sen oma pää sille hyödyttömäksi. Mutta muistakaa sopimustamme; jos olette pelkkä pedantti, ei maksa vaivaa lukea teostani.

On hyvin surkuteltava erehdys luulla, että ruumiinharjoittaminen vahingoittaa henkistä toimintaa; ikäänkuin näitä kahta toiminnanlajia voisi harjottaa samanaikaisesti ja ikäänkuin toisen niistä ei aina pitäisi ohjata toista!

On olemassa kahdenlaisia ihmisiä, joiden ruumis on alituisen harjotuksen alaisena, ja joista toiset yhtä vähän kuin toisetkaan ajattelevat sielunsa viljelemistä, nimittäin talonpojat ja raakalaiskansat. Edelliset ovat raakoja, törkeitä, taitamattomia; jälkimäiset

taas ovat tunnetut aistimiensa terävyydestä ja vielä suuremmassa määrin viekkaudestaan. Yleensä ei ole kömpelömpää ihmistä kuin talonpoika eikä vilkas-älyisempää kuin villi-ihminen. Mistä johtuu tämä ero? Siitä että edellinen tekee aina sen, mikä sille käsketään, tai sen, minkä on nähnyt isänsä tekevän, tai minkä on tehnyt nuoruudestaan, eikä siis koskaan toimi muuten kuin tottumuksesta; ja hänen melkein koneellisessa elämässään, jonka alati täyttävät samat askareet, tottumus ja kuuliaisuus ovat astuneet järjen sijalle.

Villi-ihmisen laita on toisin; hän kun ei ole kiintynyt mihinkään paikkaan, eikä ole velvollinen täyttämään mitään päivätyötä, hän kun ei tottele ketään, tunnustaen oman tahtonsa ainoaksi laikseen, huomaa välttämättömäksi edeltäkäsin tarkoin punnita jokaista tekoaan; hän ei liikahda, ei astu askeltakaan laskematta sen seurauksia. Kuta enemmän hän harjoittaa ruumistaan, sitä enemmän hänen ymmärryksensä kehittyy. Hänen voimansa ja järkensä kasvavat samanaikuisesti ja kehittävät toinen toistansa.

Viisas opettaja! Ottakaaamme selville, kumpi meidän oppilaistamme on villi-ihmisen ja kumpi talonpojan kaltainen. Ollen kaikessa alituisen opastelevan mahtiarvon alaisena teidän oppilaanne ei tee mitään muuten kuin käskystä. Hän ei rohkene syödä silloin kun hänen on nälkä, ei nauraa, kun on iloinen, ei itkeä kun on suruissaan, ei ojentaa toista kättä toisen asemesta eikä liikuttaa jalkaansa muuten kuin määräyksen mukaisesti; pian hän ei rohkene hengittää muulla tavoin kuin teidän sääntöjenne mukaisesti. Mitä hänen tarvitsisi ajatella, kun te ajattelette kaikki

hänen puolestaan? Ollen varma huolenpidostanne, hänen ei tarvitse sillä itseään vaivata. Huomatessaan, että te pidätte huolta hänen toimeentulostaan ja hänen hyvinvoinnistaan, hän katsoo itsensä vapaaksi tästä huolesta; hänen arvostelukykyensä nojaa teidän arvostelukykyynne. Kaiken, mitä ette häneltä kiellä, hän tekee sitä punnitsematta, hyvin tietäen tekevänsä sen vaaratta. Mitäpä hänen tarvitsisi oppia tuntemaan sateen enteitä? Hän tietää, että te hänen asemestaan tarkastatte taivasta. Mitäpä hänen tarvitsisi lähteä määräaikoina kävelyilleen? Hän ei pelkää, että te antaisitte hänen laiminlyödä päivällisaikaa. Hän syö niin kauan kuin ette sitä häneltä kiellä; kun sen häneltä kiellätte, hän lakkaa syömästä; hän ei kuuntele vatsansa vaatimuksia, vaan teidän vaatimuksianne. Miten suuressa määrin veltostutattekkin hänen ruumistaan toimettomuudella, ette siltä saata hänen ymmärrystään joustavammaksi. Päinvastoin saatatte hänet panemaan tuiki vähän arvoa ymmärrykseensä, kun annatte hänen käyttää vähäistä ymmärrysmääräänsä seikkoihin, jotka hänen mielestään ovat kaikkein hyödyttömimmät. Kun hän ei koskaan huomaa sen tuottamaa hyötyä, hän lopulta päättää, ettei siitä ole ollenkaan mitään hyötyä. Pahinta, mikä hänelle voi tapahtua väärän johtopäätöksen tekemisestä, on moite teidän puoleltanne, ja sitä hän on tottunut kuulemaan niin usein, ettei hän enää sitä ajattele; niin tavallinen vaara ei enää häntä pelota.

Hänellä on kuitenkin mielestänne älykkäisyyttä, ja todella hänellä sitä on lölrötelläkseen naisten kanssa siihen tapaan kuin olen maininnut. Mutta jos häneltä kysytään omintakeista toimintaa, jos hä-

nen vaikeassa asemassa ollen tulee tehdä ratkaiseva päätös, huomaatte hänen olevan sata kertaa typerämmän ja saamattomamman kuin mitä kömpelöimmän maalaisen poika.

Mitä minun oppilaaseeni tulee, tai oikeammin luonnon oppilaasen, hän on aikaisin tottunut turvautumaan omiin apukeinoihinsa, mikäli mahdollista on, eikä hän siis lakkaamatta vetoa toisiin, vielä vähemmän hän heille lavertelee suuria tietojaan. Sen sijaan hän arvostelee, arvaa asioita edeltäkäsin ja lausuu järkeviä mielipiteitä kaikesta, mikä välittömästi koskee häntä itseään. Hän ei tiedä sanaakaan siitä, mikä tapahtuu maailmassa, mutta hän osaa vallan hyvin tehdä sen, mikä hänelle sopii. Koska hän on lakkaamatta liikkeellä, hänen on pakko huomata paljon seikkoja ja tuntea paljon vaikutuksia; hän saa aikaisin suuren kokemuksen, sillä hän saa opetuksensa luonnolta eikä ihmisiltä. Hän oppii kahta paremmin, kun ei missään huomaa opettamistarkotusta. Siten hänen ruumiinsa ja sielunsa harjaantuvat samanaikuisesti. Toimien aina oman ajatuksensa, eikä toisten ajatusten mukaan, hän lakkaamatta harjottaa kahdenlaista toimintaa; kuta vahvemmaksi ja rotevammaksi hän itsensä tekee, sitä ymmärtäväisemmäksi ja arvostelukykyisemmäksi hän tulee. Sillä keinoin voipi keran omistaa kaksi seikkaa, joita pidetään yhteensopimattomina, ja jotka melkein kaikki suuret miehet ovat omistaneet, nimittäin ruumiin ja sielun voimakkuuden, viisaan miehen järkevyyden ja atleetin ruumiinvoimat.

Nuori opettaja, saarnaan teille vaikeata taitoa, nimittäin ohjata kasvatusta ilman käskyjä ja toimeen-

panna kaikki mitään tekevättä. Myönnän, ettei tämä taito ole ikäisellenne helppo; se ei ole omansa antamaan lahjojenne loistaa heti alusta eikä hankkimaan teille suosiota kasvattinne isän tykönä; mutta se on ainoa onnistumisen ehto. Ette koskaan onnistu kasvattamaan oppilaistanne viisaita ihmisiä, ellette ensin anna heidän olla raakalaisia. Se oli spartalaiden kasvatustapa. Sen sijaan, että heidän lapsiansa olisi kahlehdittu kirjoihin, annettiin niiden aluksi oppia varastamaan päivällisruokansa. Olivatko spartalaiset siltä suuriksi vartuttuaan henkisesti kehittymättömiä? Kukapa ei tuntisi heidän vastauksiensa pontevuutta ja sukkeluutta! Ollen aina voittajiksi kehittyneitä he masensivat vihollisensa kaikenlaisessa sodankäynnissä, ja puheliaat atenalaiset pelkäsivät yhtä paljon heidän terävää kieltään kuin heidän iskujaan.

Mitä huolellisintakin kasvatusta harjottaen opettaja käskää ja luulee hallitsevansa; mutta itse asiassa lapsi hallitsee. Se näet käyttää hyväkseen sitä, mitä siltä vaaditte, saadakseen teiltä, mitä se vaan haluaa, ja se panee aina teidät maksamaan sen osoittaman yhden päivän ahkeruuden viikon kestäväällä myöntyväisyydellä. Joka hetki on tehtävä sopimus lapsen kanssa. Nämä sopimukset, joita te ehdotatte mielenne mukaan, mutta jotka lapsi täyttää oman mielensä mukaan, edistävät aina sen oikkuja, etenkin, jos opettaja varomattomasti asettaa sille edullisesti ehdoksi sellaista, jonka se varmaan tietää saavansa, joko se sitten täyttää osotetun ehdon tai on sitä täyttämättä. Lapsi tavallisesti oivaltaa paremmin opettajan mielen kuin opettaja lapsen sydämen; ja niin pitääkin olla. Sillä kaiken sen älyn terävyyden, jota lapsi omini

hoteisiinsa jätettynä olisi käyttänyt itsensä ylläpitoon ja varjelemiseen, se nyt käyttää pelastaakseen luonnollisen vapautensa tyranninsa kahleista. Sitävastoin tälle jälkimäiselle, jolle ei ole välttämättömän tärkeätä oivaltaa oppilaansa sisäisiä tarkoituksia, joskus on edullisempaa jättää sen laiskuus ja itserakkaus hätyyttämättä.

Noudattakaapa päinvastaista menettelyä oppilaanne suhteen; luulkoon hän aina olevansa se, joka määrää, vaikka te varsinaisesti sen asian teette. Ei ole olemassa mitään täydellisempää alistumistilaa kuin se, joka säilyttää vapauden varjon; sillä tavoin kahlehditaan itse tahtokin. Eikö lapsi parka, joka ei tiedä mitään, joka ei osaa mitään, ei tunne mitään, ole mielivaltanne alainen? Ettekö siihen nähden hallitse kaikkea, mikä sitä ympäröi? Eikö teillä ole valta vaikuttaa siihen mielenne mukaan? Eivätkö sen työt, leikit, ilot, surut, kaikki lepää teidän käsissänne sen tietämättä? On totta, ettei sen tule tehdä muuta kuin mitä se tahtoo; mutta sen ei tule tahtoa muuta kuin mitä te tahdotte, että sen pitää tehdä; sen ei tule astua askeltakaan, ilman että te olette sen arvannut edeltä, sen ei tule avata suutansa, ilman että te tiedätte mitä se aikoo sanoa.

Silloin se voi antautua niihin ruumiinharjotuksiin, joita sen ikä vaatii, tylsentämättä henkeänsä; silloin se ei terota viekkauttaan vapautuakseen epä-mukavasta riippuvaisuudesta, vaan sen sijaan tulette näkemään miten se yksinomaan ponnistaa voimansa saadakseen koko ympäristöstään niin suurta hyötyä kuin suinkin nykyhetkisellemme hyvinvoinnillemme. Silloin hämmästytte sen hienoa kekseliäisyyttä, omistaak-

seen kaikki sen saavutettavissa olevat seikat ja to-
della niistä nauttiakseen, turvaamatta niitä arvostele-
vaan mielipiteeseen.

Antamalla lapsen tällä tavoin olla oman tah-
tonsa herra ei vähääkään anneta ylykettä sen oikuille.
Tekemällä aina sitä, mikä sille on sopivaa, lapsi pian
on tekevä ainoastaan sen, mitä sen tulee tehdä. Ja
vaikka sen ruumis alituisesti on liikkeessä, huo-
maamme, mikäli on kysymys sen nykyhetkelli-
sistä ja tuntuvasta edusta, koko sen älymäärän, joka
lapsessa voi esiintyä, kehittyvän sille paljon sove-
liaammalla tavalla, kuin jos se antautuisi puhtaasti
järkipärisiin opintoihin.

Kun se näin ollen ei huomaa teidän tahtovan
vastustaa sen tahtoa, kun se ei ole epäluuloinen teitä
kohtaan ja kun ei sillä ole teiltä mitään salattavaa, se ei
valehtele ja se näyttäytyy pelotta sellaisena kuin se on.
Voitte mielin määrin tutkia sen ominaisuuksia ja
luonnetta ja järjestää kaikki opetusohjeet, jotka tah-
dotte sille antaa, yhtäpitävästi sen ympäristön kanssa,
sen koskaan huomaamatta niitä teiltä saavansa.

Lapsi ei silloin myöskään uteliaasti ja pahan-
suovasti ole urkkiva kasvattajansa tapoja, eikä ole sa-
laista vahingoniloa tuntien vakoileva hänen vikojaan.
Tämä epäkohta, joka täten on syrjäytettävissä, on
varsin painava. Lasten ensimmäisiä pyrkimyksiä on,
kuten jo olen sanonut, saada selville kasvattajiensa
heikkoudet. Tämä taipumus johtaa häijyyteen, mutta
ei itse johdu siitä; se näet syntyy tarpeesta vapautua
rasittavasta ohjauksivallasta. Niiden hartioille lasketun
ikeen vaivaamina ne koettavat ravistaa sen pois, ja
niiden opettajissaan löytämät viat hankkivat niille

parhaat keinot tämän päämäärän saavuttamiseksi. Täten juurtuu lapsiin tapa pitää silmällä ihmisten vikoja ja iloita näiden löytämisestä. On selvää, että tässä suhteessa taaskin paheen lähde on tukittu Èmilin sydämessä; kun hänellä ei ole mitään etua minun vikojeni löytämisestä, ei hän niitä ole etsivä; vielä vähemmin hän on tunteva halua etsiä niitä muista ihmisistä.

Kaikki nämä kasvatusohjeet näyttävät vaikeilta toteuttaa, sentähden ettei niille omisteta tarpeeksi huomiota, mutta itse asiassa niiden ei pitäisi olla niinkään vaikeita. Sopii olettaa, että kasvattajalla on tarpeellinen taitavuus ryhtyäkseen valitsemaansa tehtävään; sopii olettaa, että hän tuntee ihmis sydämen luonnollisen kehityskulun, että hän osaa tutkistella ihmistä ja yksilöä, että hän edeltäkäsintietää, mihin oppilaansa tahto taipuu, niin pian kuin hän tilaisuuden tarjouduessa antaa tämän tutustua kaikkiin samanikäisten mieltäkiinnittäviin seikkoihin. Mutta eivätkö välikappaleiden omistaminen ja taito niitä hyvin käyttää saata meitä varmoiksi hyvän tuloksen saavuttamisesta?

Vedätte ehkä vastatodistukseksi lapsen oikut; siinä olette väärässä. Lapsen oikullisuus ei koskaan ole luonnon tuote, vaan huonon kasvatuksen aiheuttama; syy tuohon oikullisuuteen on se, että lapsia on totutettu joko tottelemaan tai käskemään; ja olen monta monituista kertaa sanonut, että kumpikin on nurinkurista. Oppilaallanne ei siis ole muita oikkuja kuin ne, jotka te olette sille antaneet; on oikeuden mukaista, että kannatte erehdyksenne seuraukset. Mutta sanotte, miten on tämä paha poistettavissa? —

Parempaa menettelyä noudattaen ja suurta kärsivällisyyttä osottaen se vielä voi käydä päinsä.

Olin kerran sitoutunut muutaman viikon kuluessa ohjaamaan erään lapsen kasvatusta, joka oli tottunut menettelemään oman tahtonsa mukaan, jopa saamaan kaikki muutkin noudattamaan tätä tahtoa, sanalla sanoen lapsen, joka oli täynnä oikkuja. Heti ensi päivänä se tahtoi, koettaakseen myöntäväsyyttäni, nousta jo puoliyön aikaan. Nukkuessani sikeintä untani pienokainen hypähtää vuoteestaan, pukeutuu yönuttuunsa ja huutaa minua. Nousen vuoteeltani ja sytytän kynttilän. Sitäpä hän juuri tahtoi. Neljäntestunnin kuluttua hänen taas on uni ja hän panee jälleen maata tyytyväisenä kokeiluunsa. Kaksi päivää myöhemmin hän toistaa saman tempun samalla menestyksellä ja ilman että minä näytän vähintäkään kärsimättömyyden merkkiä. Kun pienokainen syleili minua ennenkuin taas paneutui vuoteeseensa, sanoin aivan kuivasti: pikku ystäväiseni, olkoon tämä menneeksi, mutta älä enää tee näin. Nämä sanat kiihottivat hänen uteliaisuuttaan, ja seuraavana yönä hän, nähdäkseen rohkenisinko olla häntä tottelematta, nousi aivan samaan aikaan ja kutsui minua. Kysyin häneltä, mitä hän tahtoi. Hän sanoi, ettei saanut unta. »Varsin ikävä seikka», minä sanoin, ja olin sitten ääneti. Hän pyysi minua sytyttämään kynttilää. »Mitä se hyödyttäisi?» minä sanoin ja vaikenin sen jälkeen. Nämä lyhyet vastaukseni tuntuivat hämmästyttävän häntä. Hän läksi pimeässä hapuillen etsimään tuluksia, joista oli iskevinään tulta, enkä voinut olla naurahtamatta kuullessani, miten hän satutti sormiaan. Kun hän lopulta varmasti huomasi, ettei siitä

yrityksestä tullut mitään, hän toi minulle tulokset vuoteeseeni; sanoin hänelle, etten niillä tehnyt mitään ja käännyn toiselle kyljelleni. Silloin hän rupesi huimasti juoksentelemaan huoneessa, huutaen, laulaen, suuresti meluten survaisten pöytää ja tuolia, ja huolellisesti välttään itseään satuttamasta, mutta kuitenkin äänekkäästi huutaen, herättääkseen minussa levottomuutta. Kaikki tämä ei tehnyt mitään vaikutusta minuun, joka huomasin, ettei hän ollenkaan osannut mukaantua kylmäverisyyteeni, kun näet oli odottanut kauneita kehotussanoja tai vihanpurkausta.

Mutta hän oli kuitenkin päättänyt voittaa kärsivällisyyteni itsepäisyydellä ja jatkoi meluamistaan niin vahvasti, että minä lopulta suutuin, mutta kun käsitin, että kiivaudella olisin pilannut koko asian, päätin menetellä toisella tavoin. Nousin mitään sanomatta ja hain tuluksia, joita en löytänyt; pyydän niitä häneltä, hän antaa ne minulle osottaen ilmeistä iloa siitä, että viimeinkin oli saanut voiton minusta. Isken tuluksista tulen ja sytytän kynttilän, tartun juropäisen pienokaisen käteen ja vien hänet vallan tyyneesti viereiseen huoneeseen, jonka ikkunaluukut oli tarkoin suljettu ja jossa ei ollut mitään rikottavaa; jätän hänet siihen pimeään, lukitsen sitten tämän huoneen oven ja palaan huoneeseeni, ilman että hänelle olen sanonut sanaakaan. Luonnollisesti siellä ensin syntyi kauhea melu; sitä olin odottanut enkä ollut siitä millänikään. Lopulta melu lakkaa, minä kuuntelen ja huomaan, että hän mukautuu välttämättömään kohtaloonsa, ja rauhoitun. Seuraavana päivänä päivän valjetessa astun tuohon huoneeseen ja näen pienen huimapääni nukkuvan sohvalla vajonneena sy-

vään uneen, joka niin väsyttävän mellastamisen jälkeen epäilemättä oli hyvin tarpeellinen.

Juttu ei päättynyt siihen. Äiti sai tietää, että hänen lapsensa oli viettänyt kaksi kolmannelta yöstään poissa vuoteestaan. Nyt oli kaikki hukassa: äidin mielestä pienokainen jo oli mennyttä kalua. Tämä huomasi tilaisuuden soveliaaksi kostolle ja tekeytyi sairaaksi, älyämättä, ettei sen kautta mitään voittaisi. Noudettiin lääkäri. Äidin onnettomuudeksi tämä lääkäri oli veitikka, joka ivatakseen äidin levottomuutta koetti sitä lisätä. Hän kuiskasi korvaani: »Antakaa minun vaan hoitaa asiaa, lupaan, että lapsi pitkäksi aikaa on menettävä halunsa näytellä potilasta.» Nyt määrättiin erityinen ruokajärjestys ja huoneessa pysyminen ja lääkkeitä tilattiin apteekista. Surkuttelin tätä äiti parkaa, jota täten koko hänen ympäristönsä petti paitsi minua, jota hän rupesi vihaamaan juuri senvuoksi, etten häntä pettänyt.

Lausuttuaan minulle jotenkin ankaria moitesanoja hän virkkoi minulle, että poikansa terveys oli heikko, että hän oli perheensä ainoa perillinen, että hän oli pidettävä elossa mistä hinnasta tahansa ja ettei hän sallinut pienokaista pahotettavan. Siinä olin aivan samaa mieltä kuin hän; mutta hän tarkoitti tuolla pahottamisen välttämällä pienokaisen tahdon täydellistä noudattamista. Huomasin, että äitiä oli kohtelemisen samoin kuin hänen lastansa. »Rouvaseni», sanoin jotenkin kylmästi, »minä en ollenkaan osaa kasvattaa perillistä, enkä edes tahdo sitä oppia: menetelkää siis sen mukaisesti.» Minua kuitenkin tarvittiin vielä joku aika; isä sovitti asiat ja äiti kir-

joitti vakituiselle kotiopettajalle kiirehtien häntä palaamaan ja lapsi, joka huomasi ettei sillä ollut mitään hyötyä minun uneni häiritsemisestä eikä myöskään potemisesta, päätti viimein sekä ruveta nukkumaan että voimaan hyvin.

Tuskin saattaa kuvitella, kuinka monella tämänkaltaisella oikulla tuo pikku tyranni oli kiusannut kasvattajaansa; kasvatus näet tapahtui äidin valvonnan alaisena, eikä hän kärsinyt, että perillisen tahtoa missään suhteessa vastusteltiin. Milloin vaan pojan päähän pisti lähteä kävelemään, täytyi olla valmis hänelle seuraa tekemään tai oikeammin häntä saattamaan, ja hän valitsi aina juuri sen hetken, jolloin hänen kasvattajallaan oli kovin kiire. Lapsi tahtoi minun suhteeni harjottaa samaa komentoa ja päivällä kostaa minulle siitä, että sen yöllä täytyi antaa minun nukkua rauhassa. Suostuin alttiisti kaikkeen ja annoin hänen aluksi ilmeisen selvästi huomata mielihyvän, jota tunsin siitä, että voin tehdä hänelle mieliksi. Sittemmin, kun häntä oli oikaistava oikullisuudestaan, me nettelin toisin.

Ensin oli hänelle osotettava, että hän oli väärässä, eikä tämä ollut vaikeata. Kun tiesin, etteivät lapset koskaan pidä silmällä muuta kuin nykyhetkellisyyttä, saatoin oppilaani helposti alakynteen edeltäpäin laskemallani menettelytavalla: toimitin hänelle kotona huvituksen, jonka tiesin olevan erityisesti hänen mieleensä; ja hetkenä, jolloin näin hänen mitä innokkaimmin antautuvan siihen, ehdotin hänelle, että lähtisimme kävelemään. Hän kieltäytyi jyrkästi. Toistin ehdotukseni, mutta hän ei minua kuunnellut.

Minun täytyi mukautua hänen tahtoonsa ja hän pani iloiten merkille tämän todisteen alistumisestani.

Seuraavana päivänä oli minun vuoroni. Olin asettanut niin, että hänellä oli ikävä: minä taas olin olevinani suuressa työn touhussa. Muuta ei tarvittu, jotta pienokainen päättäisi toimia kuten olin ajatellut. Hän tulikin luokseni ja tahtoi keskeyttää työni, saadakseni minut mitä pikimmin kävelemään kanssaan. Minä kieltäydyin; hän piti itsepäisästi kiinni tuumastaan. »Minäpä en tulekkaan», sanoin hänelle, »seuraamalla omaa tahtoasi, olet opettanut minua seuraamaan omaani; minä en tahdo lähteä kävelemään.» »Vähät siitä», hän virkkoi vilkkaasti, »lähden siis yksin.» »Kuten tahdot.» Ja minä jatkan työtäni.

Hän pukeutuu, ollen hieman levoton huomatesaan, että minä annoin sen tapahtua itse tekemättä samoin. Valmiina lähtöön hän tulee sanomaan minulle hyvästi; vastaan hänen hyvästiinsä. Hän koettaa saada minut levottomaksi kertomalla mitä teitä aikoo kulkea; hänen puheestaan päättäen olisi luullut hänen menevän maailman ääreen. Osottamatta vähintäkään levottomuutta toivotan hänelle onnellista matkaa. Hänen neuvottomuutensa yhä vaan lisääntyy. Kuitenkin hän säilyttää malttinsa ja käskee juuri ennen lähtöään palvelijan seurata häntä. Palvelija, jonka menettelytapa jo edeltäkäsin on määrätty, vastaa ettei hänellä ole aikaa ja että hän on saanut työtä minulta, jota hänen tulee totella enempi kuin häntä. Tämä on pienokaiselle kova isku. Miten ymmärtää, että hänen annetaan lähteä yksin ulos, hänen, joka luulee olevansa tärkein henkilö talossa ja joka ajattelee tai vaan ja maan harrastavan hänen suojelemistaan! Vä-

hitellen hän rupeaa huomaamaan heikkoutensa; hän ymmärtää joutuvansa yksin keskelle ihmisiä, jotka eivät häntä tunne; hän huomaa edeltä ne vaarat, joihin hän voi joutua. Itsepäisyys nyt enää pitää hänen rohkeuttaan yllä; portaita hän astuu alas hitaasti ja alakuloisena. Viimein hän astuu kadulle lohduttaen itseään jossakin määrin sillä ajatuksella, että minut saatetaan vastuunalaiseksi siitä pahasta, mikä saattaa häntä kohdata.

Tätä juuri olin tarkottanut. Kaikki oli edeltäpäin valmistettua; ja kun asian ratkaisu oli käyvä jonkun verran julkiseksi, olin hankkinut isän suostumuksen. Tuskin poika oli astunut muutaman askeleen, kun hän oikealla ja vasemmalla kuuli eri huomautuksia itsensä johdosta. »Naapuri, katsoppa tuota näppärää nuorta herraa! Minnehän hän menee aivan yksin? Hän varmaankin eksyy, pyydänpä häntä tulemaan meille.» »Älkää toki, naapuri hyvä. Ettekö näe, että se on tottelematon poikanulikka, joka on ajettu pois kodistaan, kun hän ei tahtonut käyttäytyä niin kuin pitää! Tyhjäntoimittajia ei pidä kutsua luokseen, antakaa hänen mennä minne tahtoo.» »No, ohjatkoon häntä Herra, minua pahoittaisi, jos hänelle tapahtuisi joku onnettomuus.» — Vähän kauempana hän kohtaa jotenkin yhdenikäisiään katupoikia, jotka häntä kiusottavat ja ilkkuvat. Kuta kauemmaksi hän kulkee, sitä enemmän vastuksia hän kohtaa. Ollen yksin ja vailla suojelijaa hän huomaa olevansa kaikkien pilkan esineenä ja huomaa suureksi hämmästykseseen, ettei hänen olkanauharuusunsa ja kultapäärmeinen pukunsa tuota hänelle suurempaa kunnioitusta.

Tällävälän muudan ystävästäni, jota hän ei tuntenut ja jolle olin antanut toimeksi valvoa häntä, seurasi häntä askel askeleelta hänen huomaamattaan ja meni häntä sopivan hetken tultua puhuttelemaan. Tämä tehtävä, joka vivahti Sbrigandin osaan kappaleessa »Monsieur de Pourceaugnac»¹, vaati älykästä henkilöä ja ystäväni täyttikin sen mestarillisesti. Pelottamatta lasta siinä äkillistä kauhua herättämällä hän saattoi sen niin hyvin käsittämään, miten varomaton sen uhkayritys oli, että hän puolen tunnin kuluttua toi jälleen luokseni pienokaisen, joka nyt oli nöyrä ja häpeissään ja joka ei rohjennut nostaa katseitaan maasta.

Saattaakseen tähän kävelyyn yhtyneen ikävyyden oikein tuntuvaaksi, pojan isä muka oli lähtemässä ulos, juuri sinä hetkenä, kuin pienokainen astui sisälle; isä tapasi pojan portilla. Pojan täytyi nyt sanoa, mistä tuli ja miksi minä en ollut hänen mukana². Lapsi parka olisi tahtonut vajota sata jalkaan alle. Huolimatta pitää sille pitkää nuhdesaarnaa isä sanoi sille välinpitämättömämmin kuin mitä olin odottanut: »Kun tahdot vastedes lähteä yksin kävelemään, olkoon se sinulle sallittu; mutta koska en kärsi maankulkijaa talossani, niin laita niin, jos tämä vielä kerran tapahtuu, ettet enää palaa kotia.»

Minä puolestani vastaanotin pojan lausumatta

---

¹ Molièren kirjoittama komedia.

Suoment. huom.

² Tällaisessa tapauksessa saattaa vaaratta vaatia lapselta totuutta, sillä se silloin hyvin tietää, ettei se voisi sitä peittää ja että, jos se uskaltaisi sanoa valheen, tämä heti näytettäisiin toteen.

moitteen tai ivan sanaa, mutta hieman juhlallisesti. Ja peläten, että hän voisi epäillä tätä kaikkea toimeenpannuksi ilveilyksi, en sinä päivänä suostunut menemään hänen kanssaan kävelemään. Seuraavana päivänä näin suureksi mielihyväkseni, että hän minun seurassani kulki voittoriemuisen näköisenä samojen henkilöiden ohi, jotka edellisenä päivänä olivat häntä ilkkuneet kohdatessaan hänet yksin. On luonnollista, ettei pienokainen enää uhannut lähteä yksin kävelemään.

Näillä ja tämänkaltaisilla keinoilla onnistui minun siinä vähässä ajassa, jonka vietin hänen kanssaan, saada hänet tekemään kaikki, minkä tahdoin, hänelle mitään nimenomaan määräämättä, häneltä mitään kieltämättä, saarnaamatta, kehottamatta ja kiusaamatta turhilla opetuksilla. Ja kun minä puhuin, hän oli tyytyväinen, mutta vaitioloni saattoi hänet levottomaksi; hän ymmärsi silloin, että joku seikka oli hullusti, ja aina hän sai opetusohjeen itse asiasta. Mutta palatkaamme aineeseemme.

Nämä alituiset harjotukset, jotka on jätetty luonnon yksinomaisen ohjauksen varaan, eivät suinkaan tylsytä henkeä ruumista vahvistaessaan, vaan kehittävät päinvastoin meissä sitä ainoanlaista järkevyyttä, jota alkuikä kykenee omaksumaan ja joka on kaikkein tärkein joka iälle. Ne opettavat meitä hyvin tuntemaan voimiemme käyttämisen, ruumiimme suhteet ympäröiviin esineisiin, meidän käytettävissä olevat luonnolliset välikappaleet, jotka sopivat elimillemme. Onko sen suurempaa typeryyttä kuin se, jota alati kamarissa ja äitinsä silmien alla kasvatettu lapsi osottaa, joka tietämättä, mitä paino ja vas-

tustusvoima merkitsee, tahtoo nyhtää irti suuren puun tai vierittää liikkeelle kallion? Ensi kerran lähtiesäni ulkopuolelle Genève'n tahdoin ottaa kiinni nelistävän hevosen ja viskelin kiviä Salève vuorta vastaan, joka oli kahden ranskanpenikulman päässä minusta. Olin kaikkien kylän lasten pilkan esineenä ja olin heidän mielestään täydellinen hölmö. Oppiin vivun käyttämisestä tutustutaan kahdeksantoista vuotiaana ylemmissä oppikouluissa; ei ole ainoatakaan kahden-toistavuotiasta maalaispoikaa, joka ei osaisi käyttää vipua paremmin, kuin Akatemian ensimmäinen mekaniikko. Se oppi, minkä koululaiset saavat keskinäisestä seurustelusta koulupihalla, on sata kertaa hyödyllisempää kuin kaikki, mikä niille sanotaan luokalla.

Tarkastakaa kissaa, kun se ensikerran tulee sisälle huoneeseen; se tutkistelee, katselee, nuuskii, ei jää hetkeksikään paikoilleen, se ei luota mihinkään, ennenkuin on tutkinut kaikki ja tutustunut kaikkeen. Samoin menettelee lapsi, alkaessaan kävellä ja astuessaan niin sanoakseni ulos avaraan maailmaan. Koko ero on siinä, että paitsi näköä, joka molemmille on yhteinen, lapsi käyttää luonnon antamina tunnusteluvälikappaleinaan käsiä, ja kissa synnyinnäistä hienoa hajuaistiaan. Tämän taipumuksen hyvästä tai huonosta kehittämisestä riippuu, ovatko lapset taitavia vai kömpelöitä, hitaita vai vilkkaita, varomattomia vai varovaisia.

Koska siis ihmisen ensimmäisten luonnollisten liikkeiden tarkoitus on mitata voimiansa kaiken ympäröivän suhteen ja ottaa selville kaikki ne havainnolliset ominaisuudet, jotka hän löytää kustakin esineestä ja jotka voivat vaikuttaa häneen, on hänen ensimmäi-

nen opiskelunsa jonkunlaista kokeilevaa fysiikkaa, joka tarkoittaa hänen omaa ylläpitämistään, ja josta hänen huomionsa käännetään pois mieteperäisillä opinnoilla, ennenkuin hän on huomannut oikean asemansa maailmassa. Niin kauan kuin hänen hennot ja taipuvat elimensä voivat mukautua niiden esineiden mukaan, joihin niiden tulee kohdistaa vaikutuksensa, niin kauan kuin hänen himmentymättömät aistinsa ovat vapaat harhamielteistä, on aika harjotella kumpiakkin niille ominaisiin toimituksiin ja oppia tuntemaan niitä havainnollisia suhteita, jotka vallitsevat meidän ja ulkomaailman välillä. Koska kaikki, mikä joutuu ihmisymmärrykseen, tulee siihen aistien välityksellä, on ihmisen ensi ymmärtäminen aistihavainnollista ymmärtämistä; se on järkipärisen ajatustoiminnan pohja. Ensimmäiset filosofian opettajamme ovat jalkamme, kätemme ja silmämme. Jos näiden sijaan pannaan kirjoja, ei täten opeteta meitä järkevästi ajattelemaan; siten meitä opetetaan käyttämään toisen järkeä; siten meitä opetetaan paljon uskomaan, mutta ei koskaan tietämään mitään.

Sen, joka tahtoo harjottaa jotakin taidetta, tulee ensin hankkia itselleen tarpeelliset työkalut. Ja jotta näitä työkaluja voisi hyödyllisesti käyttää, tulee niiden olla tehdyt tarpeeksi vahvoiksi kestäväksi käyttämisen aiheuttamaa kulumista. Oppiaksemme ajattelemaan, meidän siis tulee harjottaa jäseniämme, aistiamme, elimiämme, jotka ovat ymmärryksen välikappaleita; ja jotta voisimme näiden välikappaleiden käyttämisestä saada mitä suurimman hyödyn, tulee niiden kannattajan, ruumiin, olla terve ja vahva. Siis, kaukana siitä, että ihmisen todellinen ymmärtämis-

kyky kehittyisi riippumattomasti ruumiista, päinvas-
toin hyvä ruumiinrakennus saattaa henkisen toimin-
nan helpoksi ja varmaksi.

Osottaessani miten on käytettävä lapsuuden pit-
kää joutilaisuutta, koskettelen yksityisseikkoja, jotka
saattavat tuntua naurettavilta. Mikä sukkela opetus,
huudahtanee joku minulle, joka oman kritiikkinne mu-
kaan rajoittuu neuvomaan sellaista, jota ei kenenkään
tarvitse oppia! Mitä hyödyttää hukata aikaa, anta-
malla ohjeita, jotka aina tarjoutuvat itsestään ja jotka
eivät maksa vaivaa eivätkä huolenpitoa? Mikä kah-
dentoistavuotias lapsi ei tee kaikkea sitä, minkä tah-
dotte opettaa kasvatillemme, jopa sitä, minkä se on op-
pinut opettajiltaan?

Erehdytte, hyvät herrat! Minä opetan kasvatil-
leni pitkään aikaan kysyvää ja hyvin vaivalloista taitoa,
jota teidän oppilaillanne varmaankaan ei ole, nimit-
tään tietämättömyyden taitoa; sillä niiden henkilöiden
tietomäärä, jotka eivät kuvittele tietävänsä enempää,
kuin sen, minkä tietävät, rajoittuu hyvin harvoihin
seikkoihin. Te sanotte tarjoavanne oppilaillenne tie-
dettä; olkoon menneeksi; minä puolestani harrastan
niiden välikappaleiden hankkimista, joiden avulla tie-
dettä voidaan omaksua. Kerrotaan venetsialaisten
muinoin suurella komeudella näyttäneen Espanjan lä-
hettiläälle P. Markuksen aarretta; tämä ei lausunut
yhtään ihailun sanaa, katsahti vaan pöytien alle ja
virkkoi: *Qui non c'è la radice*¹. Aina kun kuulen
jonkun opettajan panevan oppilaansa laskettelemaan
tietojaan, on minulla halu huudahtaa hänelle samoin.

¹ Suomeksi: Tässä eivät ole sen juuret.

Kaikki, jotka ovat ajatelleet muinaiskansojen elintapoja, johtavat voimisteluharjoituksista tuon ruumiin ja sielun reippauden, joka tuntuvimmin erottaa nuo kansat nykyajan ihmisistä. Se tapa, jolla Montaigne kannattaa tätä mielipidettä, osottaa, että hänellä siitä oli vahva vakaumus; hän palaa siihen alin-omaa ja tuhannella eri tavalla. Puhuessaan lapsen kasvatuksesta hän sanoo, että sen sielun karkaisemista varten on välttämätöntä vahvistaa sen lihaksia; totuttamalla sitä työhön se totutetaan kärsimystä kestämään; totuttamalla sitä ruumiinharjoitusten ponnistuksiin, se karaistetaan kestämään nyrjähtymistä, vatsakipua ja kaikkia tauteja. Viisas Locke, hyvä Rollin, oppinut Feury ja pedanttinen de Crousaz, joiden mielipiteet kaikessa muussa ovat suuresti toisistaan eroavat, ovat kaikki yhtä mieltä siinä, että lasten ruumiilliselle kehitykselle on omistettava suurta huolta. Tämä on järkevin kaikista heidän ohjeistaan; sitä kuitenkin enimmäin laiminlyödään ja tullaan aina laiminlyömään. Olen jo tarpeeksi puhunut sen tärkeydestä; ja kun sen suhteen ei voi tuoda esiin parempia perusteita ja järkevempiä osviittoja kuin ne, jotka tapaa Locken teoksessa¹, tyydyn viittaamaan siihen, omasta puolestani lisättyäni muutamia näkökohtia hänen huomautuksiinsa.

Kasvavan ruumiin jäsenten tulee olla vapaina, avaroiden vaatteiden peittäminä; ei mikään saa estää niiden liikettä ja kasvamista; älköön yksikään vaate-

¹ Rousseau tarkoittaa tässä John Locken teosta: *Some thoughts concerning education* (Lontoo, 1693), jolla on ollut suuri vaikutus koko uudempaan pedagogiikkaan.

kappale olko liian ahdas, liiaksi ihomyötäinen, älköön käytettäkö mitään puristavia voita. Ranskalainen puku, joka jo miehille on epämukava ja epäterveellinen, on haitallinen varsinkin lapsille. Ruumiinnesteet, jotka täten tukkeutuvat ja pysähtyvät kiertokulussaan, turmeltuvat, varsinkin, jos tämän lisäksi tulee toimeton ja paikallaan-istujan elämä, jopa ne mätänevät ja synnyttävät keripukkia; tämä tauti käy päivä päivältä meillä yhä yleisemmäksi, jotavastoin vanhat kansat sitä tuskin tunsivat, kun niiden vaatetus- ja elintavat suojelivat niitä siltä. Käytännössä oleva husaarinpuku ei suinkaan poista pahaa, vaan päinvastoin lisää sitä; se tosin säästää lapsilta muutamia nauhoja ja voita, mutta rutistaa sen sijaan niiden koko ruumista. Parasta on antaa niiden käydä lapsenhameessa, niin kauan kuin mahdollista, ja sitten antaa niille hyvin avara puku panematta ollenkaan painoa siihen, että niiden vartalon muoto tulisi näkyviin, sillä tämä vaan saattaisi sen muodottomaksi. Lasten henkiset ja ruumiilliset viat johtuvat melkein kaikki samasta syystä; tahdotaan niistä tehdä aikaihmissiä ennen aikaa.

On olemassa iloisia värejä ja synkkiä värejä; edelliset miellyttävät lapsia enemmän; ne pukevatkin niitä paremmin, enkä käsitä miksi ei tässä suhteessa otettaisi huomioon niin luonnollista maun määrääjää; mutta niin pian kuin ne suosivat jotakin kangasta vaan sentähden, että se on komeata, on niiden sydän jo ylellisyyden ihailuun antautunut, takertunut yleisen mielipiteen kaikkiin oikkuihin, eikä tuo maku varmaankaan niissä ole herännyt niiden omasta taipumuksesta. Melkoinen merkitys kasvatukseen nähden on vaatteiden valinnalla ja tämän valinnan vai-

kuttimilla. Eivätpä ainoastaan sokeasti menettelevät äidit lupaa lapsilleen palkinnoksi upeita vaatteita, näkee älyttömien kasvattajienkin uhkaavan oppilaitaan, sanomalla heille rangaistukseksi antavansa karkeamman ja yksinkertaisemman vaatetuksen. »Ellet lue paremmin, ellet varo paremmin vaatteitasi, sinut vaatetetaan pian tuon maalaispojan tavoin.» Tämä tietää samaa kuin että sanottaisiin: »Tiedä, ettei ihminen ole mitään ilman pukuaan, että sinun koko arvososi piilee vaatteissasi.» Onko ollenkaan ihmeellistä, että näin viisaat opetukset nuorison mielessä löytävät kiitollisen maaperän, että nuoret niistä oppivat panemaan arvoa ainoastaan puvun koreuteen ja punnitsemaan ihmisarvoa yksistään ulkomuodon mukaan!

Jos minun tehtäväkseni tulisi oikaista täten pilatun lapsen mieli, asettaisin niin, että sen upeimmat vaatteet olisivat epämuikavimmat. Ne häntä lakkaamatta vaivaisivat, pitäisivät pakollisena ja lukemattomilla tavoilla häiritynä. Karkottaisin vapauden ja iloisuuden pienokaisen upeuden takia. Jos se tahtoisi ottaa osaa toisten yksinkertaisemmin puettujen lasten leikkeihin, täytyisi näiden heti lakata ja leikkivien hajaantua. Sanalla sanoen, ikävyyttäisin sitä ja kyllästyttäisin sen siihen määrin komeuteensa, saataisin sen siihen määrin kultapäärmeisen nuttunsa orjaksi, että siitä tekisin sille vitsauksen ja että se katselisi vähemmän kauhistuneena pimeintä vankilakoppia kuin loistavaa pukuaan. Niin kauan kuin lasta ei ole saatettu ennakkoluulojemme orjaksi, sen hartain toivomus on aina elää mukavasti ja vapaana; yksinkertaisin ja mukavin puku, sellainen, joka vä-

himmin rajoittaa sen vapautta, on aina sen mielestä paras.

Ruumis tottuu liikuntoon ja harjotuksiin, mutta vielä helpommin toimittomuuteen. Kun jälkimäinen tapahtuu, virtaavat ruumiinesteet tasaisesti ja yhdenmukaisesti, ja silloin tulee suojella ruumista ilmanmuutoksilta; edellisessä tapauksessa taas ruumis siirtyy alinomaa liikkeestä lepoon, lämmöstä kylmään, ja silloin tulee sitä totuttaa kaikkiin eri ilmanvaihdoksiin. Siitä seuraa, että kaikkien henkilöiden, jotka toimiansa vuoksi ovat asuinhuoneeseensa sidotut, tulee aina pukeutua lämpimästi, pysyttääkseen kaikkina vuodenaikoina ja päivänhetkinä ruumiinlämmön jotenkin samana. Niiden päinvastoin, jotka menevät ulos ja taas palaavat sisälle, tehden sen tuulisäällä, aurin-
gonpaisteella, sateella, joilla on paljo ruumiinliikettä ja jotka viettävät suurimman osan aikaansa taivasalla, tulee aina pukeutua kevyesti, jotta tottuisivat kaikkiin ilmanmuutoksiin, kaikkiin ilmalämmön eri asteisiin, ilman että nämä seikat heihin vaikuttavat haitallisesti. Neuvon kaikkia käyttämään samoja vaatteita eri vuodenaikoina; niin on ainakin Émileni säännöllisesti tekevä. Tällä en tarkota, että hänen kesällä tulisi käyttää talvivaatteitaan, kuten paikallaan-istujan elämää viettävät henkilöt tekevät, vaan että hän talvella käyttää kesävaatteitaan, kuten työmiehet tekevät. Tätä jälkimäistä tapaa noudatti Newton koko elinaikansa, ja saavutti kahdeksankymmenen vuoden iän.

Joka vuodenaikana tulee käyttää kevyttä päähi-
nettä tai olla sitä kokonaan käyttämättä. Muinaiset egyptiläiset olivat aina avopäin; persialaiset peittivät

päänsä suurilla hiippahatuilla ja käyttävät vieläkin paksuja turbaaneja, joiden käyttämisen, Chardinin mukaan, maan ilmanala tekee välttämättömäksi. Olen toisessa paikassa¹ kosketellut sitä eroa, jonka Herodotos taistelukentällä huomasi persialaisten ja egyptiläisten pääkallojen välillä. Koska siis on tärkeätä, että päänluut kehittyvät kovemmiksi, tiviimmiksi ja lujemmiksi ja vähemmin huokoisiksi, jotta ne paremmin suojelesivat aivoja vammoilta, vilustumiselta, kuumenemiselta ja kaikilta ilmanvaihdon vaikutuksilta, niin totuttakaa lapsianne olemaan kesät ja talvet, päivällä ja yöllä avopäin. Jos taas pitääksenne lasten hiukset puhtaina ja järjestyksessä tahdotte niille yöksi antaa päähineen, niin olkoon tämä ohut, hieno myssy, sentapainen verkkopäähine, jolla baskit peittävät hiuksensa. Tiedän kyllä, että useimmat äidit, joihin Chardinin huomautus tekee syvemmän vaikutuksen kuin minun järkisyynti, luulevat kaikkialla vallitsevan persian ilmanalan. Mutta minä en ole valinnut kasvattikseni europalaista, tehdäkseni hänestä aasialaisen.

Yleensä annetaan lapsille liian lämpimät puvut, varsinkin alkuiässä. Niitä pitäisi pikemmin totuttaa kylmään kuin lämpimään; suuresta kylmästä ne eivät koskaan kärsi haittaa, jos ne siihen totutetaan aikaisin. Niiden iho on herkkähuokoinen ja ohut, ja sallii hyvin runsaan hikoilemisen, joten liian suuri lämpimyyden välttämättömästi vaikuttaa uuvuttavasti. Onpa tunnettu asia, että lapsia kuolee enemmän elokuussa kuin missään muussa kuussa. Muuten selviää ilmei-

---

¹ D'Alembertille kirjoitetussa näytelmiä käsittelevässä kirjeessä. (Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles.)

sesti verrattaessa pohjoismaiden kansoja etelämaiden kansoihin, että ylenmääräisen kylmän kestäminen saattaa karkaista enemmän kuin liian lämmön kärsiminen. Mutta mikäli lapsi kasvaa ja sen jäntereet vahvistuvat, tulee sitä vähitellen totuttaa kestämaan auringon säteitä. Jos tässä suhteessa menettelee asteittain, saattaa lopulta vaaratta totuttaa lasta kuuman vyöhykkeen helteeseen.

Keskellä miehekkäitä ja järkeviä ohjeitaan Locke lankeaa ristiriitaisuuksiin, joita ei odottaisi niin tarkakjärkiselta ajattelijalta. Tämä sama mies, joka neuvoo, että lapset kesällä uisivat jääkylmässä vedessä, varoittaa antamasta niiden lämminneinä juoda kylmää vettä ja panna pitkäkseen kosteaan paikkaan¹. Mutta koska hän tahtoo, että lasten jalkineet aina päästävät läpi vettä, niin eikö tämä siis tapahdu, kun niiden on kuuma, ja eikö voi jalkojen vaikutuksesta ruumiiseen tehdä samaa johtopäätöstä kuin hän tekee käsien suhteesta jalkoihin ja ruumiin suhteesta kasvoihin. Jos vaaditte, huomautan hänelle, että ihmisruumiin tulee olla aivan yhtä vähässä määrin arka kuin kasvojen, miksi moittitte minua siitä, jos vaadin, että sen tulee olla yhtä vähän arka kuin jalat?

Estääkseen lapsia juomasta, kun niiden on kuuma, hän määrää, että pitää totuttaa niitä syömään pala leipää ennen juomista. Tuntuu hyvin kummalliselta, että tulee antaa lapsen syödä, kun sen on jano; pi-

¹ Eiväthän maalaislapset ulkona valitse kuivaa kohtaa istuutuakseen tai loikoakseen, eikä koskaan ole kuultu, että maaperän kosteus yhtäkään niistä olisi vahingottanut. Jos kuuntelee lääkärien mielipiteitä tässä suhteessa, luulisi villi-ihmisten olevan vallan vaivasia luuvalon potijoita.

kemmin tahtoisin antaa sen juoda, kun sen on nälkä. Minua ei koskaan saada uskomaan, että luonnolliset tarpeemme ovat niin kohtuuttomat, ettei niitä voisi tyydyttää joutumatta hengenvaaraan. Jos niin olisi laita, ihmiskuku olisi aikoja sitten kuollut sukupuuttoon, ennenkuin se olisi oppinut, mitä sen elinehdot vaativat.

Aina kun Émilen on jano, tahdon antaa hänen juoda. Hänelle on annettava puhdasta vettä, siihen mitään sekottamatta, jopa ollenkaan sitä lämmittämättä, vaikka hänen olisi niin kuuma, että hiki valuisi ja vaikka oltaisiin keskellä talvea. Ainoa seikka, joka on otettava huomioon, on itse veden laatu. Jos hänelle annetaan jokivettä, hän juokoon sitä heti sellaisenaan. Jos taas annetaan lähdevettä, tulee antaa sen joku aika ennen juomista olla vapaan ilman vaikutuksen alaisena. Lämpiminä vuodenaikoina jokivesi on lämmintä; mutta niin ei ole lähdeveden laita, joka ei ole ollut vapaan ilman yhteydessä. Tulee siis odottaa, kunnes sillä on ilman lämpö määrä. Talvella päinvastoin lähdevesi tässä suhteessa on vähemmän vaarallista kuin jokivesi. Mutta eipä ole luonnollista eikä tavallista, että talvella kuumenemme ja hiestymme taivasalla. Kylmä ilma näet, joka lakkaamatta koskettelee ihoa, tunkee hien sisälle ruumiiseen ja estää huokokset aukenemasta tarpeeksi päästääkseen hien vapaasti valumaan ulos. En näet tahdo, että Émile harjottelisi ruumistaan talvella huoneessa lämmittävän takkavalkean ääressä, vaan ulkona kentällä keskellä lunta ja jäätä. Jos ei hänen ruumiinsa lämpene muusta kuin lumipallojen tekemisestä ja heittelemisestä, juokoon hän vettä milloin tahtoo, jatkakoon

juotuaan ruumiinliikettään, eikä siitä tarvitse pelätä mitään haittaa. Jos hän jonkun toisenkin ruumiinliikkeen johdosta hiestyy ja tuntee janoa, juokoon vaan kylmää vettä talvellakin. Pitäkää ainoastaan huolta siitä, että hän matkan päästä ja hitaasti astuen noutaa vettä itselleen. Arvattavasti on kylmä, joten hän tarpeeksi jäähtyy saapuessaan perille ja voi juoda kylmää vettä vaaratta. Ryhtykää ennen kaikkea näihin varokeinoihin hänen huomaamattansa. Parempi on, että hän joskus olisi sairaana, kuin että aina tarkoin pitäisi silmällä terveyttään.

Lapset tarvitsevat paljon unta, ne kun harjoittavat tavattoman paljon ruumiinliikettä. Toinen näistä seikoista on toisen vastapainona; kokemus osottaa että molemmat niille ovat yhtä tärkeät. Levon aika on yö, se on luonnon järjestys. On yleisesti tunnettu asia, että uni on levollisempi ja makeampi auringon ollessa taivaanrannan alapuolella ja ettei auringonsäteiden lämmittämä ilma salli meidän nauttia yhtä rauhallista ja virkistävää unta. Terveellisin tapa on epäilemättä nousta ja panna maata auringon mukana. Siitä seuraa, että ihmisten ja eläinten meidän ilmanalassamme tarvitsee nukkua kauemmin talvella kuin kesällä. Mutta kansalaisen elämä ei ole tarpeeksi yksinkertainen ja luonnollinen eikä tarpeeksi vapaa muutoksista ja satunnaisuuksista, jotta voisi totuttaa ihmistä tuollaiseen yhdenmukaisuuteen siinä määrässä, että se hänelle muuttuisi välttämättömäksi. Tietysti tulee noudattaa määrättyjä sääntöjä; mutta ensimmäinen sääntö on se, että niistä voi poiketa kun tarve vaatii. Älkää siis ajattelemattomasti hemmoitelko oppilastanne totuttamalla sitä yhtämittäiseen

levolliseen uneen, joka ei koskaan keskeydy. Anta-
kaa hänen ensin seurata luonnon lakia, mutta älkää
unhottako, että hänen eläessään keskellä yhteiskun-
taamme tulee kohota yläpuolelle tätä lakia. että hä-
nen tulee osata panna maata myöhään, nousta aikai-
sin, tulla äkkiä herätetyksi ja valvoa yönsä siitä
kärsimättä. Jos tämä alotetaan jo aikaisin ja jos jat-
ketaan hitaasti ja asteittain, totutetaan ruumis kestä-
mään sellaista, mikä tuottaisi sille perikadon, jos se
täysin kehittyneenä joutuisi sen alaiseksi.

Niinikään on tärkeätä alusta pitäen tottua ko-
vaan vuoteeseen; täten lopulta ei pidä mitään vuo-
detta epämukavana. Yleensä ankara elintapa, kun se
on muuttunut tavaksi, lisää mielihyvän aistimuksia;
velto elintapa taas tuottaa lukemattomia mielihahan-
tunteita. Liian hemmotellut henkilöt eivät enää saa
unta muuten kuin nukkuen untuvilla; ne henkilöt,
jotka ovat tottuneet nukkumaan laudoilla, saavat
unta missä tahansa. Sille, joka heti maata pantuaan
vaipuu uneen, ei mikään vuode ole kova.

Pehmeä vuode, jossa nukkuja vajoaa höyheniin
ja untuviin, veltostuttaa ja ikäänkuin hajottaa ruu-
miin. Liian lämpimän peitteen verhoomat munuaiset
kuumenevat. Siitä johtuu usein kivitauti ja toisen-
laisia kipuja ja välttämättömästi herkkä ruumiintila,
joka tarjoaa hedelmällisen maaperän kaikille tau-
deille.

Paras vuode on se, joka tuottaa parhaan unen.
Sellaisen me, Émile ja minä, hankimme itsellemme
päivän kuluessa. Me emme tarvitse persialaisia orjia
vuodettamme kohentamaan; tekemällä maatyötä par-
haiten kohennamme makuusijamme.

Tiedän kokemuksesta, että kun lapsi on terve, sen voi mielsä mukaan nukuttaa ja pitää valveilla. Kun lapsi on pantu vuoteeseen ja kun se lörpötyksellään väsyttää hoitajaa, tämä sanoo sille: *nuku!* Se vaikuttaa yhtä vähän kuin jos hän lapsen ollessa sairaana sanoisi: *tule terveeksi*. Paras keino saada lapsi nukkumaan on se, että sitä itseä ikävystytetään. Jos puhuu siksi, kunnes sen on pakko vaieta, se on nukkuva pian. Saarnat ovat aina jossakin suhteessa hyödylliset; on parempi puheella nukuttaa lapsi kuin tuudittamisella. Mutta jos illalla käytätte tätä nukutuskeinoa, varokaa sen käyttämistä päivällä.

Joskus herätän Émilen, en juuri peläten, että hän voisi tottua nukkumaan liian kauan, vaan totuttaakseni hänet kaikkeen, siihenkin, että hänet äkkiä herätetään. Minulla olisi varsin vähän kykyä tähän tehtävääni, ellen osaisi totuttaa häntä heräämään itsestään ja nousemaan niin sanoakseni minun mieleni mukaan, ilman että hänelle sanon sanaakaan. Jos hän ei nuku tarpeeksi kauan, viittaa siihen, että aamupäivä on oleva ikävä, joten hän itse pitää voittona kuta enemmän tätä aamupäivää hän voi kuluttaa uneen. Jos hän taas nukkuu liian kauan, osotan hänelle herätessään jotakin, joka häntä erityisesti huvittaa. Jos tahdon, että hän herää määrähetkellä, sanon hänelle: huomisaamuna kello kuusi lähdetään kalaan, tai tehdään huviretki siihen tai siihen paikkaan; tahdotko tulla mukaan? Hän sanoo lähtevänsä ja pyytää minua herättämään. Lupaan tahi olen lupaamatta, miten katson asianhaarojen vaativau. Jos hän herää liian myöhään, olen jo lähtenyt. Oli-

sipa kummallista, ellei hän pian oppisi itsestään he-
räämään.

Jos muuten tapahtuisi niin, mikä on harvinaista, että veltto lapsi näyttäisi taipumusta vajota laiskuu-
teen, ei pidä antaa sen seurata tätä taipumustaan, josta se tuiki veltostuisi, vaan tulee hankkia sille jotain kiihotinta, joka sen siitä herättää. Luonnolli-
sesti tässä ei ole kysymys sen pakottamisesta vilk-
kaaseen toimintaan, vaan tulee kiihottaa sitä siihen jollakin sopivalla yllykkeellä, joka yllyke, jos se on hyvin valittu ja luonnon järjestyksen mukainen, tuot-
taa meille yhtäikaa kaksi etua.

En saata kuvitella mitään, johon ei voisi, tai-
tavasti menetellen, saada lapsia mielistymään, jopa intohimoisesti kiintymään, ilman että niiden itserak-
kautta, kilpailuhalua tai kateutta kiihotetaan. Niiden vilkkaus ja matkimishalu riittävät; varsinkin niiden luonnollinen iloisuus tarjoaa hyvän keinon, jonka käyttäminen tuottaa varmat tulokset, mutta jonka hyötyä ei vielä yksikään opettaja ole huomannut. Aina leikkiessään, jos ne vaan varmasti tietävät, että leikki on kysymyksessä, ne kärsivät valittamatta, jopa nauraen, tuskia, joita eivät koskaan muulloin kestäisi vuodattamatta runsaita kyyneltulvia. Pitkät paastoa-
miset, iskut, palohaavat ja kaikenlaiset väsyttävät ret-
ket ovat nuorten raakalaisten mielestä huvituksia; tämä todistaa, että kärsimykselläkin on höysteensä, joka voi poistaa siltä katkeruuden. Mutta eivätpä kaikki opettajat kykene valmistamaan täten höystet-
tyä ruokaa eivätkä kaikki oppilaat sitä nauttimaan irstelemättä. Mutta eksynpä uudelleen poikkeuk-
siin, ellen ole varuillani.

Poikkeuksetta kuitenkin ihminen on tuskien, sukunsa kärsimysten, tapaturmien, hengenvaarojen ja vihdoin kuoleman alainen. Kuta enempi hänet totutetaan näihin ajatuksiin, sitä enempi hänestä häädetään tuo tuskallinen herkkätuntoisuus, joka kärsimättömyyttä synnyttäen lisää tuskan kestämisen vaikeutta. Kuta enempi hänet tutustetaan niihin kärsimyksiin, jotka saattavat häntä kohdata, sitä enempi, kuten Montaigne olisi sanonut, niiltä katkaistaan tuo outouden kärki ja sitä enempi hänen sielunsa katkaistaan. Hänen ruumiinsa on oleva se panssari, josta kaikki henkeä uhkaavat nuolet kimpoavat pois. Koska kuoleman lähestyminen ei vielä ole itse kuolema, on tämä menettävä kauhunsa; hän ei niin sanoakseni kuole ollenkaan. Hän on oleva joko elävä tai kuollut, eikä mitään muuta. Hänestä sama Montaigne olisi voinut sanoa, kuten on sanonut eräästä Marokon kuninkaasta, ettei kukaan ole elänyt niin täydesti viime hetkeen asti. Mielen jäntevyys ja lujuus, kuten kaikki muut hyveet, ovat juurrutettavat lapsuudessa. Mutta niitä ei opeteta lapsille terottamalla niiden nimet lasten muistiin, vaan siten, että ne saatetaan niihin mieltymään, ennenkuin tietävät, että ne ovat hyveitä.

Kuolemasta puhuessani kysyn, miten on menettelyminen oppilaamme suhteen rokkotaudin vaaraan nähden. Onko rokko siihen istutettava aivan alkuiässä, vai onko odotettava kunnes se saa luonnolliset rokot? Edellinen tapa, joka nykyaikana on yleinen käytännössä, suojelee vaarasta sen osan ihmisikää, jossa elämällä on suurin arvonsa. Sen sijaan se panna alttiiksi vaaralle sen iän, jolla on vähin arvo,

jos hyvin toimitettu rokotus yleensä voi tuottaa mitään vaaraa.¹

Jälkimäinen menettelytapa on enemmän sopusoinnussa yleisten periaatteidemme kanssa, nimittäin, että annamme luonnon kaikessa seurata omia ohjeitaan, jotka se heti hylkää, kun ihminen niihin sekaantuu. Luonnon-ihminen on aina valmis: antakaamme siis luonnon, tuon suuren lääkärin, itse toimeenpauua istutus; se on paremmin valitseva sopivan hetken kuin me.

Älköön tästä tehtäkö sitä johtopäätöstä, että minä en hyväksy rokottamista, sillä ne perusteet, joiden nojalla minä vapautan kasvattini siitä, eivät olisi ollenkaan käytännölliset teidän kasvatteihinne nähden. Teidän kasvatustapanne ei kehitä niitä kestävään rokkoa, kun saavat tämän taudin; jos sen puhkeaminen jätetään sattuman varaan, kasvattinne luultavasti siihen kuolevat. Olen huomannut, että eri maissa vastustetaan rokotusta sitä enempi, kuta tärkeämmäksi se käy, ja syy tähän on helposti huomattavissa. Tuskin katson tätä kysymystä sen arvoiseksi, että Émileeni nähden rupeaisin sitä punnitsemaan. Hänet rokotetaan tai jätetään rokottamatta, riippuen ajasta, paikasta ja olosuhteista: häneen nähden tämä on melkein yhdentekevää. Jos häneen istutetaan rokkoa, on siitä se etu, että edeltäpäin huomataan ja tunnetaan hänen tautinsa; tällä on arvonsa. Mutta jos hän saa luonnollisen rokon, on hän pelastunut lääkärin käsistä, ja se on paljon tärkeämpää.

* ¹ Rousseau ei tässä tarkota nykyaikana käytännössä olevan vasikka-rokon, vaan hänen aikuisensa ihmisrokon istuttamista.

Erityiskasvatus, jonka yksinomaisena päämääränä on saattaa eroamaan rahvaasta tämän kasvatuksen saaneet, valitsee aina etupäässä kalliimmat oppialat ja hylkää tavallisimmat, jotka juuri ovat hyödyllisimmät. Niinpä kaikki huolellisesti kasvatetut nuorukaiset oppivat ratsastamaan, tämä opetus kun maksaa paljon rahaa. Mutta eipä melkein yksikään heistä opi uimaan, se kun ei maksa mitään, ja kun työmies voi oppia uimaan yhtä hyvin kuin kuka muu tahansa. Ja kuitenkin matkustaja, joka ei ole käynyt ratsastuskoulua, nousee hevosen selkään, pysyy siinä ja ratsastaa sen verran kuin tarve vaatii; veteen joutunut taas hukkuu uimatta, sillä uida ei osaa sitä erityisesti oppimatta. Muuten ei kenenkään ole pakko harjottaa hengenvaarallista ratsastustaitoa, jotavastoin ei kukaan ole varma siitä, eikö hänen pidä uimalla pelastua hukkumisvaarasta, jolle ihminen niin usein on alttiina. Émile on tunteva itsensä yhtä kotiutuneeksi vedessä kuin maalla. Jospa ihminen voisi elää joka elementissä! Jos voisimme oppia lentämään, tekisin hänestä kotkan, ja salamanterin, jos voisimme kestää tulta.

Pelätään, että lapsi hukkuu opetellessaan uimaan. Jos se hukkuu opetellessaan uimaan tai uimataidon puutteessa, on syy kummassakin tapauksessa kasvattajan. Ainoastaan turhamielisyys saattaa uhkarohkeaksi; emme ole uhkarohkeita, kun ei kukaan meitä näe. Émile ei tätä ominaisuutta osottaisi, vaikka koko maailma häntä katselisi. Harjotus kun ei riipu vaarasta, on hän isänsä puutarhassa oppiva uimaan Hellespontin yli. Mutta täytyypä valmistua vaarankin varalle, jotta ei sen ilmaannuttua menetä

malttiaan. Tämä on huomattava puoli puheenaolevassa harjoittelemisessä. Muuten tarkoin punniten vaaraa pojan voimien mukaan ei minun tarvitse pelätä mitään varomattomuuden aiheuttamaa vaaraa, kun aina sovitan niin, että hän pitää yhtä paljon huolta turvallisuudestaan kuin minä omasta turvallisuudestani.

Lapsi ei tietysti vedä vertoja aikaihmiselle; sillä ei ole samoja voimia eikä samaa ymmärrystä; mutta se näkee ja kuulee yhtä hyvin tai melkein yhtä hyvin. Sillä on yhtä herkkä makuaisti, vaikka ei yhtä hieno, ja se erottaa yhtä hyvin hajut, vaikka sen aistilinen halu ei niistä kiihotu yhtä suurena määrin. Ensimmäiset kyvyt, jotka meissä muodostuvat ja kehittyvät, ovat aistit. Niitä siis pitäisi ensiksi viljellä, mutta ne ovat juuri ainoat, jotka unhotetaan ja joita enimmäkseen laiminlyödään.

Aistien harjoittaminen ei ole niiden pelkkää käyttämistä, vaan se on opettelemista niiden avulla oikein arvostelemaan, niin sanoakseni havaitsemaan; emme näet osaa kosketella, nähdä emmekä kuulla muulla tavoin, kuin miten olemme oppineet.

On olemassa puhtaasti luonnollista ja koneellista harjoitusta, joka on omansa tekemään ruumiin vahvaksi, vaikuttamatta mitään arvostelukykyyneen. Uinti, juoksu, hyppy, hyrrällä leikkiminen, kivien heitto — kaikki tämä on sangen hyvää. Mutta onko meillä ainoastaan käsivarret ja jalat? Eikö meillä ehkä ole silmiä, korvia ja ovatko kenties nämä elimet tarpeettomat edellämainittuja käyttäessämme? Älkää siis harjoittako ainoastaan voimianne, vaan harjoittakaa myöskin kaikkia niitä ohjaavia aisteja, koettakaa

niistä jokaisesta saada niin paljo hyötyä kuin suinkin ja verratkaa kunkin aistin välittämää aistimusta toiseen. Mitatkaa, laskekaa, punnitkaa, verratkaa! Älkää käytkö voimaanne, ennenkuin olette punninneet vastustusta. Menetelkää aina niin, että vaikutuksen laskeminen käy keinojen käyttämisen edellä. Totuttakaa lapsi siihen, ettei se koskaan tee riittämättömiä tai tarpeettomia ponnistuksia. Jos täten totutatte sen arvaamaan kaikkien liikkeidensä vaikutukset ja korjaamaan erehdyksensä kokemuksen avulla, niin on vallan selvää, että se tulee sitä arvostelukykyisemmäksi, kuta enemmän se toimii.

Olettakaamme, että pitäisi saada liikkeelle joku raskas esine. Jos lapsi ottaa liian pitkän kangen, se tuhlaa liiaksi liikettä, jos se taas ottaa liian lyhyen, ei sillä ole tarpeeksi voimaa. Kokemus saattaa opettaa sitä valitsemaan juuri sellaisen kangen, joka on sopiva. Tämä viisaus siis ei mene yli sen iän käsityskyvyn. Jos on kysymyksessä taakan kantaminen ja jos lapsi aikoo kantaa niin suuren taakan kuin sen voimat sallivat, ja jos se ei edeltä nostelemalla tunustele sen painoa, on sen kieltämättä silmämitalla edeltäpäin laskeminen tuon taakan paino. Jos on valitseminen yhtä kookkaiden, mutta eriaineisten esineiden välillä, niin tulee lapsen oppia erottamaan niiden ominaispaino. Olen tavannut hyvin kasvatetun nuoren miehen, joka vasta itse koeteltuaan uskoi, että tammilastuilla täytetty saavi oli kevyempi kuin vedellä täytetty.

Kaikkien aistiemme käyttäminen ei ole yhtä suuressa määrin hallussamme. Yhden niistä, nimittäin tuntoaistin, toiminta ei koskaan keskeydy

hereillä ollessamme; se on levinneenä yli koko ruumiimme ainaisen vartijan tavoin ilmottaen meille kaiken, mikä voisi meitä vahingottaa. Tunto on se aisti, joka meissä tahtomattammekin ensiksi kehittyi tuon alituisen harjaantumisen kautta, ja jota meidän siis vähemmin tarvitsee erityisesti viljellä. Kuitenkin huomaamme, että sokeilla on varmempi ja hienompi tunto kuin meillä; heidän näet, kun eivät ole näön opastamia, on pakko yksinomaan tuntoaistin nojalla muodostaa ne arvostelut, jotka me muodostamme näköaistin välityksellä. Miksi ei siis meitä opeteta heidän tavoin astumaan pimeässä ja pimeässä tuntemaan niitä esineitä, jotka ovat käsiemme saavutettavissa ja oikein arvostelemaan meitä ympäröiviä esineitä, sanalla sanoen tekemään yöllä ja ilman valoa kaiken sen, minkä sokeat tekevät päivällä kaivaten näköä? Niin kauan kuin aurinko paistaa, olemme heitä edullisemmassa asemassa; pimeässä he vuorostaan ovat oppaanamme. Me olemme sokeat puolet ikäämme, ero on vaan se, että varsinaisesti sokeat aina tulevat toimeen ja että me emme rohkene astua askeltakaan sydänyöllä. Mutta onhan meillä tulta, huomauttane joku. — Aina vaan turvauduttava koneisiin! Kuka takaa, että nämä tarvittaessa seuraavat teitä kaikkialle? Minä puolestani suon kernaammin, että Émilellä on silmät sormien päässä, kuin kynttiläntekijän puodissa.

Jos olette suljettu huoneustoon keskellä yötä, lyökää kätenne yhteen, niin huomaatte huoneen kaiusta, onko se suuri vai pieni, oletteko keskellä huonetta vai nurkassa. Jos olette puolen jalan päässä seinästä, niin edessänne oleva ohuempi, mutta

samalla voimakkaammin virtaava ilmapatsas on tekevä erilaisen vaikutuksen kasvoihinne. Pysykää alallanne ja kääntykää vuoroin joka taholle; jos joku ovi on auki, ilmanveto on sen ilmaiseva. Jos kuljette laivalla, voitte siitä, millä tavoin ilma koskettelee kasvojanne, päättää sekä mihin suuntaan kuljette että millä vauhdilla, hitaalla vai nopealla, rantavirta teitä kuljettaa eteenpäin. Näitä ja tämänlaisia havaintoja voimme tehdä ainoastaan yöllä; kuinka tarkkaavaisia koetammekin olla päivällä, eivät ne meille onnistu, sillä silmämme yhtä paljon hajottavat kuin tukevat huomiotamme. Kuitenkaan emme näitä havaintoja tehdessämme ole käyttäneet käsiämme emmekä saavaa. Kuinka monta tietoa, jotka muuten ovat näköaistin välittämiä, voimme saavuttaa tuntoaistilla, ilman että edes mitään koskettelemme.

Paljo leikkejä yön aikaan! Tämä neuvo on tärkeämpi kuin miltä puusta katsoen näyttää. Yö luonnollisesti pelottaa ihmisiä, jopa välistä eläimiäkin.¹ Järki, tiedot, nerokkaisuus ja rohkeus vapauttavat ainoastaan harvoja tästä heikkoudesta. Olen nähnyt sivistyneiden miesten, vapaa-ajattelijoiden, filosofien ja päiväsaikaan pelottomien sotilaiden vapisevan yöllä naisten tavoin, kuullessaan lehden kahisevan. Selitetään tämän pelon johtuvan imettäjien saduista, mutta siinä erehdytään; sillä syy on vallan luonnollinen. Mikä on tämä syy? Sama, joka tekee kuurot epäluuloisiksi ja rahvaan taikauskoiseksi, nimittäin se, ettemme tunne meitä ympäröiviä seikkoja emmekä

---

¹ Tämä pelko näyttäytyy erittäin selvästi suurien aurin-gonpimennysten aikana.

sitä, mikä ympärillämme tapahtuu.¹ Tottunut kun olen jo kaukaa näkemään esineet ja edeltäkäsin arvaamaan niiden tekemän vaikutuksen, on luonnollista että pimeässä, missä en enää näe mitään siitä, mikä minua ympäröi, oletan piilevän tuhansia olentoja ja tuhansia liikkeitä, jotka voivat minua vahingoittaa ja joilta minun on mahdoton turvata itseäni. Turhaan tiedän olevani turvissa siinä paikassa, missä olen; en kuitenkaan koskaan tiedä olevani yhtä turvallinen, kuin jos sen silmilläni näkisin. Minulla on

¹ Tässä esitän vielä toisen syyn; sen on hyvin selittänyt eräs filosofi, jonka teosta usein siteeraan ja jonka suuret näkökannat vielä useammin minun omaa näköpiiriäni laajentavat.

»Kun erityisten asianhaarojen vallitessa emme voi saada tarkkaa käsitystä etäisyydestä ja kun emme voi arvata esineiden suuruutta, tai oikeammin niiden meidän silmiimme luomaa kuvaa, muun nojalla kuin näkökulman, niin on välttämätöntä, että erehdymme esineiden suuruuden suhteen. Jokainen on kokenut, että matkustaessamme yöllä luulemme lähellä olevaa pensasta kaukana olevaksi puuksi tai päinvastoin kaukaista puuta läheiseksi pensaaksi. Samoin, ellemme tunne esineiden muotoa, ja koska siis tämän nojalla emme voi saada mitään käsitystä niiden etäisyydestä, on välttämätöntä, että erehdymme. Kärpänen, joka lentää nopeasti muutaman tuuman päässä silmiemme ohi, näyttäisi tässä tapauksessa hyvin pitkän matkan päässä olevalta linnulta. Hevonen, joka liikkuuatta seisoi keskellä kenttää ja joka olisi esimerkiksi samanlaisessa asennossa kuin lammas, näyttäisi meistä lampaalta, niin kauan kuin emme tietäisi, että se on hevonen. Mutta heti kun saisimme sen tietää, se näyttäisi samassa tuokiossa hevoselta ja heti paikalla torjuisimme ensimmäisen käsityksemme.»

»Joka kerta kun yöllä on tuntemattomissa seuduissa, missä ei voi tietää etäisyyksiä ja missä ei pimeän vuoksi voi

siis aina pelon aihe, jota minulla ei ole päivänvalon vallitessa. Tosin tiedän, ettei mikään vieras olento voi ruumistani vahingoittaa, jonkin kahinan tai melun sen lähestymistä ilmaisematta. Senpä vuoksi ovatkin korvani lakkaamatta erittäin tarkkaavaiset. Kuu kuulen vähintäkin kahinaa, jonka aiheuttajaa en voi erottaa, itsenisuojelemisvaisto panee minut oletamaan tuoksi aiheuttajaksi jotain kaikkein vaarallista, mikä vaatii varovaisuuttani ja siis juuri sellaista, joka on enimmin omansa minua pelästyttämään.

Jos en kuule yhtään mitään, en siltä ole vällan levollinen, sillä voihan minut yllättää mitään melua

tuntee esineiden muotoa, on lakkaamatta vaarassa erehtyä esiintyvien seikkojen suhteen. Siitä johtuu pelko ja jonkunlainen sisäinen kauhu, jonka yön pimeys herättää melkein kaikissa ihmisissä. Siitä johtuu myös usko aaveihin ja jättiläismäisiin ja hirvittäviin hahmoihin, joita niin moni sanoo nähneensä. Heille vastataan tavallisesti, että nuo hahmot olivat ainoastaan heidän mielikuvituksensa synnyttämiä. Mutta saattoivatpa heidän silmänsä todella sellaisia nähdä, ja onpa tämä hyvin mahdollista. Sillä joka kerta, kun voidaan arvostella jonkun esineen suuruutta ainoastaan sen kulman nojalla, jonka se luo silmään, on välttämätöntä, että tämä tuntematon esine suurenee siinä määrin kuin sitä lähestytään. Ja jos havaitsija, joka ei tunne näkemäänsä eikä voi päättää kuinka kaukana se on hänestä, on ensin ollessaan kahdenkymmenen tai kolmenkymmenen askeleen päässä siitä luullut sen olevan ainoastaan muutaman jalan korkuisen, huomaa hänen, tultuaan sitä niin lähelle, että vaan on muutaman jalan päässä siitä, monen sylvän korkuiseksi, mikä epäilemättä häntä hämmästyttää ja pelästyttää, kunnes hän viimein koskettelee esinettä tai tuntee sen. Sinä hetkenä, kun hän huomaa, mikä tämä esine, joka hänestä näytti suunnattoman suurelta, todella on, se äkkiä pienenee ja näyttää luonnollisen suurelta. Mutta

synnyttämättä. Minun on pakko kuvitella olosuhteita sellaisiksi kuin ne olivat sitä ennen, sellaisiksi kuin niiden vielä tulee olla, minun on pakko asettaa silmiäni eteen sellaista, mitä en näe. Koska minun näin olen täytyy turvautua mielikuvitukseeni, en kohta enää voi sitä hillitä, ja se, minkä tein itseäni rauhoittaakseni, saattaa minut vaan entistä levottomammaksi. Jos kuulen melua, luulen ryövärien lähestyvän; jos en kuule mitään, näen hahmoja. Itsesuojelemisintoni aiheuttama valppaus tuottaa minulle vaan uutta pelon aihetta. Kaikki, mikä voi minua rauhoittaa, piilee järjessäni, mutta sitä voimakkaampi vaisto puhuu vallan toista kieltä. Mitä hyödyttää ajatella, ettei ole

---

jos hän pakenee eikä rohkene lähestyä, on varmaa, ettei hänellä ole muuta käsitystä tästä esineestä kuin se, minkä hänen silmissään syntynyt kuva tarjosi, ja että hän todella on nähnyt sekä suuruudeltaan että kooltaan jättiläismäisen ja hirvittävän esineen. Usko kummituksiin perustuu siis luontoon, eikä se riipu, kuten filosofit luulevat, yksinomaan mielikuvituksesta.» (Buffon, Hist. Nat. IV:s osa, s. 22.)

Olen koettanut tekstissä näyttää toteen, miten usko kummituksiin kuitenkin osaksi riippuu mielikuvituksesta; ja mitä tulee tässä kohdin esitettyyn syylyyn, on selvää, että totumus liikkumaan yöllä on opettava meitä oikein erottamaan niitä harhanäkyjä, jotka ulkomuotojen samankaltaisuus ja etäisyyksien erilaisuus pimeässä synnyttävät silmissämme. Sillä vaikka vielä onkin tarpeeksi valoisa, jotta voimme erottaa esineiden ääripiirteet, ja koska ollessamme kauempana esineestä, sen ja meidän välillä on suurempi ilmakerros, näemme aina tämän esineen sitä himmeämpänä kuta kauempana se on meistä. Kun sen tiedämme, on tämä tieto ja saavutettu totumus riittävä suojelemaan meitä siitä erehdyksestä, jonka Buffon tässä on selvittänyt. Annettakoon mille selitykselle tahansa etusija, on minun metodini kuitenkin aina tehoisa, minkä seikan kokemus täydesti todistaa.

mitään pelon aihetta; sillä silloinhan ei ole mitään tehtävänä!

Jos tämän pahan alkusyy on löydetty, niin se itsestään viittaa parannuskeinoon. Kaikkialla tottumus voittaa mielikuvituksen; ainoastaan uudet seikat sen jälleen herättävät. Ne seikat, joita joka päivä huomaamme, eivät pane mielikuvitusta, vaan muistin toimimaan. Tämän nojalla lause: *ab assuetis non fit passio*¹ on tosi; intohimot näet syttyvät ainoastaan mielikuvituksen hehkusta. Älkää siis järkisyillä koetako parantaa henkilöä, joka pelkää pimeätä. Viekää hänet usein pimeään ja olkaa varma siitä, etteivät mitkään filosofiset todistelut ole tämän keinon arvoiset. Katonkattajien päätä ei pyörrytä, emmekä näe kenenkään pelkäävän pimeätä, joka on siinä tottunut oleskelemaan.

Tässä siis vielä toinen seikka, joka suosittaa ehdottamiamme yöllisiä leikkejä. Mutta jotta nämä leikit onnistuisivat, en voi tarpeeksi suosittaa hilpeyttä. Ei ole mitään kolkompaa kuin pimeä: älkää siis sulkeko lastanne koppiin. Sen tulee nauraa astuessaan pimeään ja taas nauraa siitä poistuessaan. Lapsen ollessa pimeässä tulee sen jättämien huvitusten ja sitä odottavan hauskuuden karkottaa sen mielestä ne mielikuvituksen aaveet, jotka muuten pimeässä voisivat sitä ahdistaa.

On olemassa elämässä raja, josta käännymme takaisin, huolimatta ikämme jatkumisesta. Tiedän, että minä olen saapunut tälle rajalle, ja alan nyt, niin sanoakseni, astua uutta elinuraa. Kypsyneen iän tyh-

---

¹ Tottumus ei synnytä intohimoa.

jiys, jota itsessäni olen tuntenut, luo jälleen silmieneen nuoren iän suloiset ajat. Vanhetessani muutun taas lapseksi ja muistelen halukkaammin sitä, mitä olen tehnyt kymmenvuotiaana, kuin mitä tein kolmekymmenvuotiaana. Lukijat, antakaa minulle siis anteeksi, että joskus otan esimerkkinä omista kokemistani. Voidakseni näet hyvin kirjoittaa tämän kirjan, tulee minun tehdä se mielihyvällä.

Asuin lapsena maalla erään pastori Lambercierin perheessä. Minulla oli toverina muudan minua rikkaampi serkku, jota kohdeltiin kuin perillistä ainakin, kun minä taas, ollen kaukana isäni luota, kävin köyhästä orvosta. Iso serkkuni Bernhard oli suuri pelkuri, etenkin yöllä. Minä ivasin siihen määrään hänen pelkuruuttaan, että herra Lambercier, joka oli kyllästynyt kerskailemiseeni, päätti koetella rohkeuttani. Eräänä syysiltana, jolloin oli hyvin pimeä, hän antoi minulle kirkon avaimen ja käski minun mennä sieltä noutamaan raamattua, joka oli unhottunut saarnatuoliin. Kiihottaakseen kunniantuntoani hän lisäsi muutaman sanan, jotka tekivät minulle kieltäymisen mahdottomaksi.

Läksin ottamatta valoa mukaani; jos minulla olisi ollut sitä mukana, yritys olisi ehkä ollut vielä vaikeampi. Täytyi kulkea kirkkomaan halki; kuljin siitä iloisena; sillä ollessani vapaassa ilmassa en koskaan yöllä pelännyt.

Avatessani kirkon ovea kuulin holvikatosta kahduksen, joka minusta tuntui äänien huminalta ja joka alkoi järkyttää roomalaista pelottomuuttani. Oven avattuani aion astua sisälle; mutta tuskin olin astunut pari askelta, kun pysähdyin. Huomatessani

tässä avarassa rakennuksessa vallitsevan syvän pimeyden, minut valtasi kauhu, joka nosti tukkani pystyyn. Käännyin ympäri, poistun kirkosta ja pötkin vavisten pakoon. Pihalla kohtasin pienen Šultanin koiran, jonka hyväily minua rauhoitti. Häveten pelkoani palasin takaisin, koettaen kuitenkin saada kumppanikseni Sultanin, joka ei ollut halukas minua seuraamaan. Kuljen nopeasti kynnyksen yli ja astun sisälle kirkkoon. Tuskin olin sisällä, kun kauhu uudelleen minut valtasi niin rajusti, että menetin kaiken malttini. Vaikka saarnatuoli oli oikealla ja minä sen hyvin tiesin, käännyin huomaamattani vasemmalle, missä sitä kauan hain, eksyen penkkirivien väliin ja tietämättä enää missä olin. Ja kun en löytänyt saarnatuolia enkä ovea, jouduin selittämättömään häiriötilaan. Viimein huomaan oven, pääsen ulos kirkosta ja poistun kuten ensi kerrallakin, vahvasti päättäen, etten koskaan astuisi sinne sisälle muulloin kuin päiväsaikaan.

Palaan asuintaloon asti. Ollessani juuri astumassa sisään kuulen herra Lambercierin äänen ja äänekästä naurua. Luulen tämän tarkottavan minua ja häveten, että olen saattanut itseni sen alaiseksi, epäröin avata ovea. Tällä välin kuulen miten neiti Lambercier on levoton minun tähteni, miten hän käskee palvelijattaren ottamaan lyhdyn ja miten herra Lambercier valmistautuu lähtemään minua hakemaan, ollen pelottoman serkkuni seuraama, jolle jäljestäpäin epäilemättä olisi omistettu koko kunnia retkikunnasta. Samassa hetkessä koko pelkoni lakkaa; pelkään vaan että minut paossani yllätetään; juoksen, kiidän kirkkoon, eksymättä ja hapuilematta löydän saarnatuolin,

kiipeän ylös siihen, tartun raamattuun, keikahdan alas ja muutamain hyppäyksin riennän ulos kirkosta, jonka oven kiireessä unhotan lukita, astun huoneeseen hengästyneenä ja paiskaan raamatun pöydälle, ollen tosin pelästyneen näköinen, mutta tuntien sydämeni ilosta sykkivän siitä, että olin välttänyt minulle aiotun avunannon.

Kysyttäneen, olenko maininnut tämän tapauksen noudatettavana esimerkkinä ja esimerkkinä siitä hilpeydestä, jota vaadin tämäntapaisissa harjoituksissa. Se ei ole tarkoitukseni; mutta mainitsen sen todisteena siitä, ettei mikään tehokkaammin rauhoita yön varjojen pelottamaa kuin se, että kuulee viereisessä huoneessa koolla olevan seurana nauravan ja rauhallisesti keskustelevan. Neuvoisin siis, ettei kasvattaja näin vaan kahden kesken oppilaansa kanssa hauskuuttaisi iltahetkiä, vaan että hän sen sijaan kokoaisi paljon iloisia lapsia ja ettei niitä aluksi päästettäisi kotia yksitellen, vaan useampia yhdessä, ja ettei päästettäisi ainoatakaan lasta aivan yksin menemään, ennenkuin aivan varmasti tiedettäisiin, ettei se kovin pelkää.

En tiedä mitään huvittavampaa ja hyödyllisempää kuin tuollaiset leikit, jos ne vaan taitavasti järjestetään. Suuressa huoneessa laatin jonkunmoisen sokkelon pöydistä, nojatuoleista, tuoleista ja varjostimista. Tämän sokkelon harhakäytäviin panisin kahdeksan tai kymmenen tyhjän paperirasian keskelle rasia, joka olisi melkein edellisten näköinen, mutta täytetty makeisilla. Sitten huomauttaisin selvin, mutta lyhyin sanoin tarkalleen, missä paikassa oikea rasia olisi. Tiedonantoni olisi riittävän selvä henkilöille,

jotka ovat tarkkaavaisempia ja vähemmän hajamielisiä kuin lapset.¹ Sitten arvan mukaan lähettäisin pienet kilpailijat yksitellen tuohon huoneeseen kunnes makeisilla täytetty rasia olisi löydetty. Tämän tehtävän asettaisin helpommaksi tai vaikeammaksi riippuen kilpailevien taitavuudesta.

Kuvitelkaa tuollaista pikku Herkulesta, kun hän palaa rasia kädessä vallan ylpeänä retkeltään. Tämä rasia pannaan pöydälle ja avataan juhlallisesti. Kuu- lenpa jo mielikuvituksessani tuon iloisen joukon nau- ravan ja laskevan pilaa, kun odotettujen makeisten asemesta huomataan puhtaasti pantuna sammalille tai pumpulille koppakuoriainen, näkinkenkä, hiilipala, tammenterho, nauris tai joku muu senkaltainen herkkupala. Toiste ripustetaan huoneessa, jonka seinät on äsken maalattu, lähelle seinää joku lelu tai pieni huonekalu, joka sitten on noudettava kos- kettamatta seinää. Heti kun sen noutaja on palan- nut, ja jos hän vähänkin on poikennut asetetusta ehdosta, hänen valkeaksi tahrautunut hattunsa tai saappansa kärki, takin lieve tai hiha on ilmaiseva hänen taitamattomuutensa. Siinä jo kylliksi, ehkäpä liiaksikin sanottu, jotta lukija huomaa, mihin suun- taan nämä leikit on järjestettävä. Jos vaaditaan, että minun pitää sanoa kaikki, on parasta luopua kirjaani lukemasta.

---

¹ Lasten harjoittamiseksi tarkkaavaisiksi ei pidä niille koskaan sanoa muuta kuin sellaista, minkä ymmärtäminen niille tuottaa tuntuva ja nykyhetkellistä hyötyä. Ennen kaik- kea tulee välttää pitkävetisyyttä; älköön koskaan tuhlailtako turhia sauoja, mutta puheessa ei myöskään saa olla him- meyttä eikä väärinkäsitystä aiheuttavaa.

Mikä etu täten kasvatetulla ihmisellä on oleva yöllä muihin nähden? Hänen jalkansa, jotka ovat tottuneet varmasti astumaan pimeässä, ja hänen kätensä, jotka ovat harjaantuneet helposti tunnustelemaan ympäröiviä esineitä, ohjaavat häntä vaivatta mitä sankimmassa pimeässä. Hänen mielikuvituksensa, joka on täynnä nuoruuden ajan yöllisten leikkien muistoja, ei hevillä kiinny pelottaviin seikkoihin. Jos hän luulee kuulevansa naurunhohotusta, niin ei hän pidä niitä kummituksien päästäminä, vaan entisten toveriensa. Jos hän kuvittelee seuraa, ei hän ajattele noitajoukkoa, vaan siirtyy mielikuvituksessaan kasvattajansa huoneeseen. Yö kun palauttaa hänen mieleensä pelkkiä iloisia kuvia, ei se koskaan ole tuntuva hänestä kamottavalta; hän ei sitä pelkää, vaan rakastaa sitä. Jos hänen tulee ottaa osaa johonkin sotilasretkikuntaan, on hän oleva valmis siihen mihin vuorokauden aikaan tahansa, sekä yksin että joukon mukana. Hän on hiipivä Saulin leiriin ja kulkeva sen läpi eksymättä ja on tunkeva aina kuninkaan teltalle asti ketään herättämättä ja on palaava ilman että kukaan on häntä huomannut. Jos tulee ryöstää Rhesoksen hevoset,¹ sopii empimättä kääntyä hänen puoleensa. Toisin kasvatettujen henkilöiden joukossa vaivoin löydetään tällaista Odysseusta.

Olen huomannut muutamien henkilöiden yllätyksien avulla koettavan totuttaa lapsia siihen, etteivät pelkäisi mitään yöllä. Tämä metodi on hy-

¹ Mytologinen viittaus taruun, joka kertoo, miten Diomedes ja Odysseus yöllä karkasivat trojalaisten liittolaisen Rhesoksen teltaan ja ryöstivät hänen kauniit orhinsa.

Suoment. huom.

vin huono; se tekee vallan vastaisen vaikutuksen, kuin mitä on tavoteltu ja saattaa vaan lapset kahta pelokkaammiksi. Ei järki eikä tottumus voi rauhoittaa nykyhetkistä vaaraa ajatellessamme, jonka suuruutta ja laatua emme voi tuntea, eikä poistaa sitä pelkoa, jota tunnemme usein kokemiamme yllätyksiä kohtaan. Mutta miten voi saada varmuutta siitä, että kasvattimme aina olisi vapaa tämänkaltaisista vaaroista? Mielestäni paras keino tämän epäkohdan poistamiseksi olisi seuraava: »Oletpa tuollaisessa tapauksessa — näin sanoisin Émilelleni — oikeutettu itsepuolustukseen; sillä päällehyökkääjä ei tarjoa tilaisuutta päättää, tahtooko hän tehdä pahaa vai peljättää, ja kun hän edeltä on ryhtynyt varokeinoihinsa, et edes pakenemalla voi turvata itseäsi. Käy siis rohkeasti yöllisen häiritsijäsi kimppuun, olkoon se ihminen tai eläin; ravista häntä ja tartu häneen kiinni kaikin voimin. Jos hän tekee vastustusta, niin lyö sinä vaan, äläkä säästä iskujasi, ja sanokoon tai tehköön hän mitä tahansa, älä kuitenkaan koskaan hellitä ennenkuin tiedät, mistä on kysymys. Sytetytysi valon ja asiasta lähemmän tiedon saatuasi luultavasti olet huomaava, ettei ollut suurta pelon aihetta, ja tämä tapa kohdella tuollaisia pilantekijöitä luonnollisesti vie heiltä halun toiste tehdä samoin.

Vaikka tunto on se aisteistamme, jota lakkaamatta käytämme ja harjoitamme, sen välittämät aistimukset ovat, kuten olen huomauttanut, epätäydellisemmät ja pintapuolisemmät kuin minkään muun aistin välittämät. Me näet lakkaamatta sitä käyttäessämme samalla turvaudumme näköön, ja koska silmä saavuttaa esineen pikemmin kuin käsi, ymmärrys te-

kee melkein aina johtopäätöksensä ilman jälkinäisen ohjausta. Sitävastoin kosketuksen välittämät aistimukset ovat kaikkein varmimmat, juuri sen vuoksi että ovat kaikkein enimmin rajoitetut. Ne ulottuvat ainoastaan yhtä pitkälle kuin käsi ja korjaavat toisten aistien erehdykset; nämä näet kaukaa muodostavat mielteensä esineistä, joita tuskin erottavat, jotavastoin tuntoaisti erottaa hyvin kaiken, minkä se erottaa. Tähän tulee lisäksi, että voimme jos tahdomme, samanaikuisesti kun hermomme toimivat, käyttää lihasvoimaa, joten yhdistämme aistimukseen lämpötilasta, esineiden suuruudesta ja muodosta aistimuksen painosta ja tivitydestä. Täten siis tunto, ollen kaikista aisteistamme se, joka meille paraiten ilmaisee sen vaikutuksen, jonka vieraat esineet tekevät ruumiiseemme, on useimmin käytetty, ja se antaa meille kaikkein välittömimmin itsesuojeluksellemme tarpeelliset tiedot.

Koska harjotettu tuntoaisti täydentää näköä, miksi se ei voisi jossakin määrin täydentää kuuloakin? Synnyttäväthän äänet soinnullisissa kappaleissa värähdyksiä, jotka ovat kosketuksella tajuttavissa. Laskemalla kätensä sellolle, saattaa silmien ja korvien avutta ainoastaan puun väräjämisestä päättää, onko sitä aiheuttava ääni matala vai korkea, ja lähteekö se kvintistä vai basso-kielestä. Jos tuntoa harjotetaan tämänlaisiin erottamisiin, en epäile että ajan pitkään täten voi harjaantua niin, että sormilla voi kuulla koko sävelmän. Jos tämä oletamus on tosi, on selvää että musiikin muodossa voisi puhua kuuorojen kanssa; sillä säveleet ja tahdit, jotka yhtä hy-

vin soveltuvat säännöllisiin yhdistelmiin kuin ihmisääni, saattavat samoin kelvata kielen aineksiksi.

On olemassa harjotuksia, jotka tylsyttävät ja ja heikontavat tuntoaistia; toiset taas sitä vahvistavat ja saattavat sen herkemmäksi ja hienommaksi. Edelliset, jotka kovien esineiden alituisen painamisen ohella harjottajalta vaativat paljon liikettä ja voimaa, tekevät ihon kovaksi ja nystyrämäiseksi ja riistävät siltä sen luonnollisen tunnokkaisuuden. Jälkimäiset taas ovat senlaatuiset, että ne vaihtelevaisesti kehittävät tuntokykyä kevyen ja usein tapahtuvan kosketuksen muodossa, niin että ymmärrys tarkkaamalla lakkaamatta toistuvia aistimuksia saavuttaa taidon erottaa kaikki niiden eri muunnelmat. Tämä erotus havaitaan etenkin soittimia käyttäessä; sellon, bassoviulun, jopa viulunkin kova ja kuluttava kosketteleminen tosin saattaa sormet notkeiksi, mutta koventaa niiden päät. Pianon sileä ja pehmeä kosketteleminen tekee niinkään sormet notkeiksi, mutta tunnokkaammiksi samalla. Tässä suhteessa siis piano on asetettava etusijaan.

On tärkeätä, että iho karaistuu kestämään ilman vaikutusta ja sen muutoksia; sillä iho suojelee koko ruumista. Vaikka kokonaan olen tätä mieltä, en kuitenkaan soisi, että käsi liian orjallisesti toimittaessaan samaa työtä kovettuisi ja että sen iho muuttuen melkein känsäiseksi menettäisi tuota hienoa tuntokykyä, jonka avulla tunnemme, mitkä ne esineet ovat, joiden pintaa kädellämme kosketamme ja joka, riippuen kosketellun esineen laadusta, saattaa meidät pimeässä kauhusta värisemään.

Miksi olisi oppilaani pakko aina käyttää jalkojensa anturoina härännahkaa? Mitä pahaa siinä olisi,

jos hänen oma ihonsa joskus olisi hänen anturannahkanaan? On selvää ettei tässä suhteessa ihon herkkyys ole ollenkaan hyödyllinen, vaan että se päinvastoin usein voi olla hyvin vahingollinenkin. Kun vihollinen kerran talvisydämellä keskiyön aikaan yllätti geneveläiset heidän kaupungissaan, nämä löysivät pikemmin pyssynsä kuin jalkineensa. Jos ei kukaan heistä olisi oppinut käymään avojaloin, on hyvin mahdollista, että Genève olisi valloitettu.

Varustakaamme aina ihminen odottamattomien tapahtumien varalle. Juoskoon Émile aamuisin ja joka vuodenaikaan avojaloin huoneessa, portaissa, puutarhassa; kaukana siitä, että häntä tämän takia nuhtelisin, päinvastoin itse teen samoin; kuitenkin pidän huolta siitä, että lasisirut poistetaan. Pian olen puhuva niistä töistä ja leikeistä, joihin käytämme käsiämme. Muuten tulee oppilaani oppia kaikki ne askeleet ja asennot, jotka edistävät ruumiin kehittymistä sekä tottua joka asennossa ylläpitämään mukavaa ja vankkaa ryhtiä. Hänen tulee oppia pituutta ja korkeushyppyä, kiipeämään puuhun ja muurin yli; hänen tulee aina tämän ohella osata ylläpitää tasapainoaan; määrätköön ja järjestäköön painolaki kaikki hänen liikkeensä paljoa ennen kuin statiikka¹ tunkeutuu niitä hänelle selittämään. Siitä tavasta, miten hänen jalkansa tallaa maata ja miten hänen ruumiinsa on jalkojen varassa, hänen tulee tuntea, onko hänen asentonsa mukava vai epä mukava. Varmalla ryhdillä on aina viehätyksensä ja vankimmat ruumiinasennot ovat aina pulskimmat. Jos minä olisin tanssinopettaja,

¹ = tasapaino-oppi.

en opettaisi noita houkkiomaisia ilveilyjä, joita Marcel¹ opettaa, ja jotka saavuttavat suosiota siinä maassa, jota varten ne ovat aiotut. Sen sijaan että alituisesti opettaisin kasvatilleni joutavia tanssiaskeleita, voisin hänet kallion juurelle. Siellä näyttäisin hänelle mihin asentoon on asetuttava, miten tulee pitää ruumista ja päätä, mitä liikkeitä tulee tehdä, millä tavoin tulee asettaa milloin jalka, milloin käsi notkeasti seuratakseen jyrkkiä, epätasaisia ja vaikeakulkuisia polkuja, sekä miten pitää keikahtaa kallionkielekeeltä toiselle sekä kiivetessä ylöspäin että alas tullessa. Kernaammin tekisin hänestä vuorikauriin kuin balettitanssijan kilpailijan.

Yhtä paljon kuin tuntoaisti keskittää toimintansa ihmisen lähimpään läheisyyteen, näköaisti ulottuttaa sen kauas hänestä. Tämä seikka saattaa näkömme niin pettäväksi. Yhdellä katseella ihminen käsittää puolet näköpiiriään. Kuinka olisi mahdollista, ettemme näin lukuisien samanaikuisten aistimusten ja niiden herättämien mielteiden ja arvostelujen tarjoutuessa erehtyisi yhdenkään ainoan suhteen! Todella näkö onkin kaikista aisteistamme pettävin

¹ Kuuluista Parisissa asuva tanssinopettaja, joka hyvin tunsi yleisönsä ja viekas kun oli, teki taitonsa luonnottoman teeskennellyksi sekä antoi sen käydä hyvinkin arvokkaasta, seikka, jota kyllä näennäisesti pidettiin naurettavana, mutta josta häntä itse pohjalta mitä syvimmin kunnioitettiin. Toisen yhtä pintapuolisen taiteen alalla näkee vielä tänään vaeltavan näyttämötaiteilijan esittävän vaikutusvaltaista, mutta samalla houkkiomaista henkilöä, ja siinä onnistuvan aivan yhtä hyvin. Tämä menettelytapa onnistuu aina Ranskassa. Oikea kyky, joka on vaatimattomampi ja kerskailematon, ei siellä menesty. Vaatimattomuutta pidetään siellä tyhmyrien hyveenä.

juuri senvuoksi, että sen ala on laajin ja että se ennähtäen edelle kaikkia muita aisteja, toiminnassaan on liian kiireinen ja laaja, jotta muut aistit sen havain-toja voisivat oikaista. Tämän lisäksi perspektiivin synnyttämät harhakuvat ovat meille välttämättömät voidaksemme arvostella paikallisuuden laajuutta ja verrata sen eri osia toisiinsa. Elleivät esineet kaukaa näyttäisi silmällemme niin todellisuudesta poikkeavassa muodossa, emme voisi etäisyydessä nähdä mitään. Ilman koon ja valon eriasteista suuruutta emme voisi arvostella ainoatakaan välimatkaa, tai toisin sanoen sellaista ei ollenkaan olisi olemassa tietoisuudessamme. Jos kahdesta yhtä korkeasta puusta toinen, joka olisi sadan askeleen päässä meistä näyttäisi yhtä korkealta ja selvältä kuin kymmenen askeleen päässä oleva, luulisimme niiden olevan vällan toinen toisensa vieressä. Jos havaitsisimme esineiden kaikki ulottuvaisuudet oikeankokoisina, emme näkisi mitään paikallisuutta ja kaikki näyttäisi meistä olevan omassa silmässämme.

Näköaistilla ei ole, arvostellakseen esineiden suuruutta ja etäisyyttä, muuta kuin yksi ainoa mitta-kaava, nimittäin näiden esineiden silmäämme luoma kulma; ja kun tämä kulma on monipuolisen syyn yksinkertainen seuraus, sen meissä herättämät mielteet jättävät kunkin yksityisseikan epämääräiseksi, tai niiden kokonaisvaikutus muodostuu välttämättömästi erehdyttäväksi. Sillä miten pelkän näön avulla voin erottaa onko se silmäkulma, josta päätän toisen esineen olevan toista pienemmän, kokoisensa juuri siitä syystä, että se on toista etäisempi?

Sentähden tulee tässä seurata toista, edelliselle vallan vastaista menettelyä. Sen sijaan että saattaisimme näön tuloksen yksinkertaisemmaksi, meidän päinvastoin tulee saattaa se moninkertaiseksi ja aina oikaista sitä toisen aistin avulla, alistaa näköaistimme tuntoaistimme alaiseksi ja niin sanoakseni masentaa edellisen vilkkautta jälkimäisen hitaalla ja säännöllisellä kululla. Ellemme noudata tätä menettelyä, ovat arviolaskumme hyvin epätäsmälliset. Me emme ollenkaan kykene silmämitalla tarkasti arvostelemaan korkeutta, pituutta, syvyyttä ja etäisyyttä. Ja todiste siitä, ettei syy ole niin suuressa määrin aistissa kuin sen väärässä käyttämisessä, on se, että insinööreillä, maanmittareilla, arkkitehdeillä, muura-reilla ja maalaajilla yleensä on paljon tarkempi silmä kuin muilla ja että he silmämitalla paljon paremmin laskevat etäisyyksiä ja laajuutta; heidän ammattinsa näet tässä suhteessa hankkii heille kokemusta, jonka hankkimisen me laiminlyömme, ja heihin nähden näkökulma menettää epäselvyytensä siihen yhtyneiden ilmiöiden vaikutuksesta, jotka heidän silmissään tarkalleen määräävät tämän kulman synnyttämän kahden synn keskinäiset suhteet.

Kaikkea, mikä tuottaa ruumiinliikettä ilman pakkoa, on helppo saada lapsia tekemään. On olemassa tuhat eri keinoa herättää heidän harrastustaan mittailemaan, tuntemaan ja arvaamaan etäisyyksiä. Tuossa on sangen korkea kirsikkapuu; miten tulee meidän menetellä poimiaksemme siitä kirsikkoja? Ylettyvätköhän ladon tikapuut siihen? Tuossa on melkoisen leveä puro, miten pääsemme sen yli? Ylettyykö pihalla oleva lauta sen toisesta reunasta toi-

seen? Meitä haluttaa ikkunoistamme onkia linnan vallihaudasta kaloja; kuinka monen sylen pituinen pitää siimamme olla? Tahtoisin näiden kahden puun väliin kiinnittää kiikun; onko parin sylen pituinen köysi siihen riittävä? Kerrotaan, että toisessa talossa oleva huoneemme on kahdenkymmenen viiden neliöjalan laajuinen. Onko se meille tarpeeksi tilava, ja onko se nykyistä huonettamme suurempi? Meidän on kovin nälkä, edessämme on kaksi kylää; kumpaan niistä saavumme pikemmin päivällistä syömään? ... j. n. e.

Olin kerran saanut toimekseni opettaa juoksua veltolle ja laiskalle lapselle, joka ei itsestään antautunut tähän eikä mihinkään muuhunkaan harjotukseen, vaikka tuo lapsi oli määrätty sotilasammattiin. Tämä lapsi oli saanut päähänsä, en tiedä miten, ettei sen säätyisen ihmisen tarvinnut tehdä eikä tietää mitään ja että sen jalosukuisuuden tuli korvata käsivarsia ja sääriä sekä kaikkia avuja. Itse Keironiinkaan taitavuus tuskin olisi riittänyt tekemään sellaisesta nuoresta aatelisherrasta nopeajalkaista Akilleusta. Vaikeus oli kahta suurempi, kun en tahtonut hänelle määrätä mitään käskyn muodossa. Olin kokonaan hylännyt oikeuden käyttää kehotuksia, lupauksia, uhkauksia, kilpailu- ja loistamis-halun herättämistä. Miten siis hänessä herättää harrastusta juoksu-urheiluun, hänelle mitään sanomatta? Jos itse olisin ruvennut juoksemaan, tämä olisi ollut sangen epävarma ja epämukava keino. Sitäpaitsi piti tästä harjotuksesta saada joku lisäopetus hänelle, jotta henkinen toiminta olisi tottunut käymään rinnan ruumiillisen toiminnan kanssa. Tässä minä menettelin seura-

vasti — minä, se on se, joka seuraavassa esimerkissä johtaa keskustelua.

Mennessäni hänen kanssaan kävelemään iltapäivinä panin joskus taskuuni kaksi sellaista sokerileivosta, joista hän paljon piti. Kävelyllämme¹ kumpikin meistä söi niistä yhden ja me palasimme kotia hyvin tyytyväisinä. Eräänä päivänä hän huomasi, että minulla oli kolme leivosta; hän olisi voinut syödä niitä kuusi kappaletta vatsaansa vahingoittamatta. Hän syö nopeasti leivoksensa, pyytääkseen minulta kolmatta. »Ei niin», sanoin hänelle, »syönpä sen itsekin, tai jaamme sen. Mutta kernaammin näen että nuo kaksi pientä poikaa juoksulla siitä kilpailevat.» Kutsuin pojat luokseni, näytin heille leivoksen ja esitin ehdon. He olivat siihen kovin ihastuneet. Leivos pantiin suurelle kivelle, joka oli kilpajuoksun päämäärä. Juoksun lähtökohta määrättiin ja me menimme istumaan. Merkin saatuaan pikku pojat lähtivät liikkeelle. Voittaja tarttui leivokseen ja söi sen sääliittä katsojien ja voitetun nähden.

Tämä hui oli leivosta arvokkaampi. Mutta se ei heti tuottanut toivottua tulosta eikä tehnyt mitään vaikutusta. En siltä lannistunut enkä hätäillyt. Lasten kasvatus on ammatti, jota harjottaessa tulee

---

¹ Kävelimme maalla, kuten heti nähdään. Kävelyt kaupungin julkisissa puistoissa ovat turmiolliset kummankin sukupuolisille lapsille. Siellä ne näet alkavat tulla turhamieliseksi ja haluta päästä huomatuiksi. Luxembourgin, Tuileriain ja etenkin Palais Royalin puistoissa Parisin kaunis nuorisoo saa tuon hävyttömän ja houkkiomaisen ulkonäön, joka saattaa sen niin naurettavaksi sekä ivatuksi ja kammotuksi koko Euroopassa.

osata menettää aikaansa, sitä myöhemmin voittaakseen. Jatkoimme kävelyjämme. Usein otin mukaani kolme leivosta, joskus neljäkin, ja silloin tällöin yhden, jopa kaksikin juoksijoille. Palkinto tosin ei ollut suuri, mutta eivätpä kilpailijatkaan olleet vaativaisia. Sitä, joka sen voitti, kiitettiin ja ylistettiin; kaikki tapahtui hyvin juhlallisesti. Aikaansaadakseni vaihtelua ja lisätökseni jännitystä, määräsin pitemmän juoksumatkan ja sallin useamman ottaa kilpailuun osaa. Tuskin he olivat asettuneet lähtökohdalle, kun kaikki ohikulkijat pysähtyivät heitä katselemaan. Kehotukset, huudot ja käsien taputukset kiihottivat heidän intoaan. Näinpä usein pikku kasvattini vavahtelevan, nousevan ja huutavan, kun joku oli lähellä päämäärää tai juoksemaisillaan toisen ohi. Nämä kilpailut olivat hänen mielestään olympialaisia kilpaleikkejä.

Joskus kilpailijat käyttivät petosta. He estivät toisiaan juoksemasta, kaatoivat kanssakilpailijansa kumoon tai vierittivät kiviä toistensa tielle. Tämä antoi minulle aihetta erottaa heidät toisistaan ja panna heidät juoksemaan eri lähtöpaikoista, jotka olivat yhtä kaukana päämäärästä. Pian lukija saa huomata tämän toimenpiteen merkityksen; minun näet on käsittelemisen tätä tärkeätä seikkaa tarkoin yksityiskohtiaan myöten.

Kyllästyneenä yhä näkemään toisten edessään syövän leivoksia, joita ite suuresti halusi saada, nuori herra aatelismiehemme lopulta rupesi aavistamaan, että hyvä juokсутaito saattoi olla jossakin suhteessa hyödyllinen. Ja nähdessään, että hänelläkin oli kaksi jalkaa, hän rupesi niitä salassa harjoittamaan. Minä

tietysti en ollut mitään huomaavinani; mutta ymmärsin, että sotajuoneni oli tepsinyt. Kun hän luuli olevansa tarpeeksi harjaantunut (luin tämän jo edeltäpäin hänen ajatuksistaan), hän teeskenteli suuresti haluavansa viimeistä leivosta ja kiusasi minua pyynnöillään. Kieltäydyin sitä antamasta; hän on itsepäinen ja sanoo viimein suuttuneen näköisenä: »No, pankaa se sitten kivelle ja määrätäkää matkan pituus, niin saamme nähdä.» »Hyvä», sanoin nau-raen, »osaako aatelismies juosta? Kiihotathan täten vaan ruokahaluasi, etkä kuitenkaan saa sellaista, millä sitä tyydyttäisit.» Ivani yllyttämänä hän ponnistelee kahta enemmän ja saavuttaa palkinnon varsin helposti, minä kun olin määrännyt hyvin lyhyen juoksumatkan ja poistanut kilpailusta parhaan juoksi-jan. On selvää kuinka helppoa minun oli tämän ensi askeleen jälkeen pitää häntä lämpimänä. Pian hän siihen määrään mieltä tähän urheiluun, että hän saamatta erityistä palkintoa oli melkein varma siitä, että voittaisi poikaset juoksukilpailussa, oli matka sitten kuinka pitkä tahansa.

Tämä saavutettu menestys tuotti toisenkin edun, jota en ollut ajatellut. Kun hän alussa harvoin saavutti voiton, hän söi melkein aina yksin leivoksen kuten hänen kilpailijansakin tekivät, mutta kun hän harjaantui voittajaksi, hän muuttui jalomieliseksi ja jakoi usein palkintonsa kilpailijoiden kesken. Tämä tarjosi minulle itselleni siveellisen huomion ja opin täten tuntemaan jalomielisyyden oikean synnyn.

Jatkoin hänen kanssaan eri kohtien määräämistä, joista samaan aikaan oli lähdeittävä juoksemaan, ja menettelin hänen huomaamattaan niin, että matkat

olivat eri pitkät. Täten toisella oli pitempi matka juostavana samaan päämäärään saapuaksensa, ja tämä hänelle nähtävästi tuotti haittaa. Ja vaikka annoin oppilaani vapaasti valita matkansa, ei hän osannut käyttää tätä vapautta hyväkseen. Hän ei välittänyt matkan pituudesta, vaan valitsi aina tasaisimman tien; minun oli siis helppo edeltäpäin arvata häneen valitsemisensa ja minusta jotenkin riippui, annoinko hänen menettää vai voittaa leivoksensa, ja tämä menettely oli monessa suhteessa hyödyllinen. Mutta koska tarkoitukseni oli saada hänet arvostelevaan matkojen pituutta, koetin saada sen hänelle havainnolliseksi. Mutta vaikka hän muuten oli velto ja hidas, oli hän leikeissään niin vilkas ja epäili minua niin vähän, että minun oli kovin vaikeata saada hänet huomaamaan, että hänet petin. Viimein siinä onnistuin, huolimatta hänen hajamielisyydestään; nyt hän soimasi minua. Sanoin hänelle: miksi valitat? Kun tahdon antaa lahjan, on minulla kaiketi oikeus määrätä ehdot. Kuka sinua pakottaa juoksemaan? Olenko luvannut määrätä juoksumatkat yhtä pitkiksi? Voithan valita. Valitse lyhyin matka, ei kukaan sinua siitä estä. Etkö huomaa, että juuri sinua suosin ja että matkojen eri pituus kokonaan on sinulle edullinen, jos vaan osaat sitä käyttää hyväksesi. Tämä oli selvää, hän sen ymmärsi ja oikein valitakseen hän ensin tutki asiaa lähemmin. Ensin hän askelin tahtoi mitata tiet, mutta lapsi mittaa tällä tavoin hitaasti ja väärin. Lisäksi olin päättänyt lisätä juoksujen lukua samana päivänä, ja silloin tämä huivi kävi jossain määrin intohimoksi, joten hän ei kernaasti tahtonut hukata juoksuun määrättyä aikaa

matkojen mittaamiseen. Lasten vilkkaus mukautuu vastenmielisesti tämänlaiseen hitauteen; senpä vuoksi hän harjotti itseään paremmin näkemään ja arvostelemaan etäisyyttä silmämitalla. Silloin oli minun varsin helppo laajentaa ja ylläpitää tätä harrastusta. Lopulta muutaman kuukauden kestäneet harjotukset ja korjatut erehdykset kehittivät siihen määrään hänen silmämittaansa, että kun ajatuksissani asetin leivoksen jollekin kaukaiselle esineelle, hänen silmänsä erotti tämän välin pituuden melkein yhtä varmasti kuin maanmittarin vitjat.

Koska näkö on kaikista aisteista se, josta kaikkein vähimmin voi erottaa ymmärryksen arvostelut, tarvitsemme paljon aikaa oppiaksemme oikein näkemään. On täytynyt kauan verrata näköä kosketukseen, totuttaakseen edellistä näistä aisteista meille tarjoamaan täsmällisiä kuvia kuvioista ja etäisyyksistä. Ilman kosketusta ja jatkuvaa liikettä eivät maailman kaikkein tarkimmat silmät voisi meissä herättää ulottuvaisuuden käsitettä. Koko maailmankaikkeus ei näyttäne ruokasimpukasta muunlaiselta kuin pisteeltä, eikä laita olisi toinen, vaikka ihmisymmärrys tätä simpukkaa neuvoisi. Ainoastaan astumalla, koskettelulla, laskemalla ja mittaamalla ulottuvaisuuksia opinme niiden suuruutta arvostelemaan. Mutta vaikka alituisesti mittailisimmekin, eivät aistimme nojaten pelkkään mittausaseeseen saavuttaisi mitään sääntillisyyttä. Ei lapsen myöskään pidä yhtäkkiä siirtyä mittaamisesta arvioimiseen. Ensimmäisen sen tulee, jatkaessaan osien vertailemista, kun ei voi verrata kokonaisuutta, panna tarkasti mitattujen osien sijaan arvioimalla saavutettuja osien mittoja, ja sen sijaan että

aina käsillä toimittaisi mittauksen, tottua siihen käyttämään ainoastaan silmiä. Neuvoisin kuitenkin että todellisten mittojen avulla tutkittaisiin ovatko nämä ensi kokeilut oikeat, joten voitaisiin korjata niiden aiheuttamat erehdykset ja jotta aisti, jos siihen on tarttunut joku harhakäsitys, oppisi korjaamaan sen tarkemmalla arvostelulla. On olemassa luonnollisia mittoja, jotka ovat jotenkin samat kaikkialla: ihmisen askel, hänen levitettyjen käsivarsiensa ja hänen varalonsa pituus. Kun lapsi arviolta määrää talon korkeuden, saattaa se käyttää kasvattajaansa mittanaan; jos se arvostelee kellotapulim korkeutta, käyttököön taloja mittayksikkönä. Jos se tahtoo tietää tien pituuden, laskekoon montako tuntia se sitä astuu. Ennen kaikkea ei pidä tässä yleensä tehdä mitään sen puolesta, vaan tehköön se itse kaikki.

Emme voi oppia tarkoin silmällä laskemaan etäisyyttä ja esineiden suuruutta, ellemme opi tuntemaan niiden ulkonaista muotoa ja ellemme lisäksi opi niitä piirustamaan. Sillä pohjalta tämä kuvan piirustaminen yksinomaan riippuu perspektiivi-laeista, emmekä osaa arvostella ulottuvaisuutta pelkän silmämitan nojalla, ellemme jossakin määrin tunne näitä lakeja. Lapset, nuo suuret matkijat, koettavat kaikki piirustella; tahtoisin että minun oppilaani viljेलisi tätä taitoa, ei varsinaisesti itse taidon vuoksi, mutta saatukseen silmänsä tarkaksi ja kätensä notkeaksi. Yleensä ei ole ollenkaan tärkeätä, että lapsi oppii sen tai sen taidon, kunhan se vaan saavuttaa sen aistiterävyyden ja ruumiin notkeuden, jonka tämän taidon harjoittaminen tuottaa. Enpä siis ollenkaan hanki oppilaalleni piirustuksen opettajaa, joka panisi

hänet ainoastaan kopioimaan kopioita ja piirustamaan toisia jo valmiita piirustuksia. Tahdon, että hänellä olisi silmiensä edessä itse piirustettava esine eikä sitä esittävä kuva. Hänen tulee piirustaa talo todellinen talo mallinaan, samoin puu ja ihminen, niin että tottuu tarkoin havaitsemaan esineitä ja niiden havainnollista ulkomuotoa ja ettei opi pitämään vääriä ja sovinuaisia kuvia oikeina piirustuksina. Lisäksi olen estävä häntä mitään piirustamasta muistista ja esinettään näkemättä; sillä täten olisi se vaara tarjona, että hän esineiden todellisen muodon asemesta piirtäisi outoja ja haaveellisia kuvioita ja menettäisi käsityksensä tasasuhtaisuudesta ja arvonannon luonnon kauneuteen.

Tiedän varsin hyvin, että hän tällä tavoin on töhrivä paljon paperia, aikaansaamatta mitään sellaista esineen kuvaa, jota voisi oikeaksi tuntea, ja että hän vasta pitkän ajan kuluttua on oppiva piirustamaan yhtä hienosti ja pehmeäviivaisesti kuin varsinaiset piirustajat; ehkäpä hän ei koskaan ole saavuttava taitoa arvostella oikeita maalaustaiteellisiä vaikuttavaisuuksia. Mutta sen sijaan hän on kehittävä katseensa tarkemmaksi, kätensä varmemmaksi ja on saavuttava tiedon eläinten, kasvien ja luonnossa olevien esineiden keskinäisistä suuruus- ja muoto-suhteista ja varmemman käsityksen perspektiivi-omituisuuksista. Tähän olenkin tähdännyt; olen vähemmin tavoitellut sitä, että hän osaisi kuvata esineitä, kuin sitä, että hän oppisi ne tuntemaan. Tahdon kernaammin, että hän osaa minulle näyttää akantuskasvin, kuin että hän osaisi piirustaa pilarin päähän kuvatut akantuksenlehden kuviot.

Muuten en vaadi, että oppilaani tätä taidetta tai muita taiteita harjottaessaan yksin nauttii sen tarjoamaa huvia. Tahdon tehdä sen hänelle vielä miellyttävämmäksi siten, että aina itse otan siihen osaa. En tahdo että hänellä olisi muuta kilpailijaa kuin minä, mutta vaikka olenkin häneen alituinen kilpailijansa, ei hänellä siitä ole mitään vahinkoa. Tämä vaan kohottaa hänen toimintaintoansa synnyttämättä meidän välillämme kateutta. Tartun piirustuskyyneen hänen tapaansa ja käytän sitä alussa yhtä taitamattomasti kuin hän. Vaikka olisin yhtä taitava kuin Apelles, menettelisin kuin mitä typerin tuhrija. Aluksi piirustaisin miehen kuvan samoin kuin palvelijat sen piirustavat seinään; viiva kuvaisi kumpaakin kättä, samoin suora viiva kumpaakin jalkaa, ja sormet piirtäisin käsivartta paksummiksi. Paljoa myöhemmin kumpikin meistä huomaisi tämän epäsuhtaisuuden; tekisimme sen havainnon, että säärellä on määrätty paksuutensa, ettei se joka paikasta ole yhtä paksu ja että käsivarren pituus suhtautuu ruumiin pituuteen, j. n. e. Tässä edistyskulussa minä enintään pysyn hänen rinnallansa, tai menen hänestä niin vähän edelle, että hänen aina on helppo minut saavuttaa, vieläpä voittaakin. Meillä tulee olemaan värejä ja siveltimiä; koetamme jäljitellä esineiden värejä ja koko niiden ulkomuotoa ja ääripiirteitä. Väritämme, maalaamme ja tuhrimme; mutta kaikessa tässä tuhrimisessamme emme herkeä tutkien tarkastamasta luontoa; emme koskaan tee mitään ilman tämän mestarin opastusta.

Olimme epätietoiset miten koristaisimme huonettamme; nyt olemme löytäneet sopivat koristeet.

Teetän kehykset piirustuksillemme; annan peittää ne somilla laseilla, jotta ei niihin voisi enää koskea ja että kumpikin karttasi piirustuksensa hutiloimista, kun näkee niiden pysyvän alkuperäisessä kunnossaan. Ripustan ne määrättyyn järjestykseen huoneen seinille, kukin aihe kahdenkymmenen, jopa kolmenkymmenen eri piirustuksen muodossa ja siten, että jokainen piirustus osottaa tekijänsä edistymistä, alkaen siitä, joka esittää taloa vaan melkein muodottomana nelikulmiona, ja päättyen siihen, jossa sen pitkäpuoli, sen pääty, sen suuruussuhteet ja sen varjot on kuvattu aivan tarkkaan todellisuuden mukaan. Nämä eri asteet tietysti lakkaamatta tarjoavat meille mieltäkiinnostavia, toisille omituisia tauluja, ja ovat omansa aina kiihottamaan kilpailuamme. Ensimmäisiin ja kömpelöimpiin näistä piirustuksista teetän hyvin loistavat ja kullatut kehykset, jotka niitä kohottavat. Mutta kun kuva on uskollisempi ja piirustus todella hyvä, annan sille vain hyvin yksinkertaisen mustan kehyksen. Se ei enää tarvitse muuta koristusta, kuin mitä siinä itsessään on, ja olisi vahinko, jos kehys saisi osakseen sen huomion, jonka itse taulu ansaitsee. Siten kumpikin meistä pyrkii saamaan kuvallisen koruttoman kehyksen. Ja kun jompikumpi tahtoo moittia toisen piirustusta, hän tuomitsee sen pantavaksi kullattuun kehykseen. Ehkä nämä kullatut kehykset vielä kerran meidän kesken antavat aihetta sananlaskuun, ja tulemme ihmettelemään kuinka nuoni ihminen saavuttaa oikean palkkansa kehystämällä taulunsa tällä tavoin.

Olen sanonut etteivät lapset kykene käsittämään geometriaa; mutta tämä on meidän oma vikamme.

Emme näet huomaa, ettei heidän metodinsa ole sama kuin meidän, ja että sen, mikä meillä on päättelemistaitoa, heillä tulee olla pelkkä taito nähdä. Sen sijaan että annamme heille oman metodimme, tekisimme paremmin omaksumalla heidän metodinsa. Sillä meidän tapamme oppia geometriaa riippuu yhtä paljon mielikuvituksesta kuin ymmärryksen toiminnasta. Kun väittämä on lausuttu, tulee mielikuvituksen avulla keksiä todistus, nimittäin ottaa selville, mistä jo todistetusta väitteestä se johtuu ja kaikista tuon väitteen seurauksista valita juuri se, josta on kysymys.

Näin ollen terävinkin ajattelijaa jää neuvottomaksi, ellei ole kekseliäs. Mikä tästä seuraa? Siitä seuraa se, ettei meitä kehitetä keksimään todistuksia, vaan että nämä meille sanellaan; ja ettei opettaja opeta meitä itseämme tekemään johtopäätöksiämme, vaan että hän tekee sen meidän puolestamme ja kehittää täten ainoastaan muistiamme.

Piirtäkää tarkkoja kuvioita, verratkaa niitä toisiinsa, asettakaa ne päälletysten, tutkikaa niiden keskinäisiä suhteita, ja täten olette löytävä koko alkeisgeometrian siirtyen huomiosta toiseen, ilman että on kysymys määritelmistä tai problemeista tai mistään muusta todistusmuodosta kuin kuvioiden asettamisesta päälletysten, Minä puolestani en ollenkaan aio opettaa Émilelle geometriaa; hän päinvastoin on sitä minulle opettava. Minä olen etsivä eri suhteita, ja hän ne löytää; sillä etsin niitä sillä tavoin, että hän ne löytää. Niinpä esim. en käytä harppia piirtääkseni ympyrää, vaan teen tämän käyttämällä langan päähän kiinnitettyä ja kiintokohdan ympärillä kääntyvää lyijykynää. Kun tämän tehtyäni yritän

verrata toisiinsa ympyrän säteitä, Émile on naurava minulle ja on huomauttava, ettei sama rihma, joka koko ajan on pingotettuna, salli kynän piirtää viivaa, jonka eri pisteet olisivat eri etäisyydessä keskipisteestä.

Jos tahdon mitata kuudenkymmenen asteen suuruista kulmaa, piirrän tämän kulman huippu keskipisteenä koko ympyrän enkä pelkkää kaarta; lapsia opettaessa näet ei saa olettaa mitään, sitä mainitsematta. Huomaan nyt, että kulman kylkien välillä oleva kaari on kuudes osa koko ympyrän kaarta. Sitten piirrän, pitäen samaa kulmahuippua keskipisteinä, suuremman ympyrän ja luulen että täten saatu toinen kaari niinikään on kuudes osa ympyränsä kehää. Piirrän kolmannen konsentrisen ympyrän, josta lausun saman havainnon, ja näin jatkan tällaisten ympyröiden piirustamista, kunnes Émile, hämmästyen typeryyttäni huomauttaa että jokainen kaari, suuri tai pieni, joka vastaa samaa kulmaa, on aina oleva kuudes osa ympyränsä kehää, j. n. e. Täten voimme heti ruveta käyttämään kulmamittaria.

Jos tahdotaan todistaa, että oikokulma on yhtä suuri kuin kaksi suoraa kulmaa, piirretään ympyrä. Minä taaskin menettelen siten, että Émile tämän itse huomaa ensin ympyrää tarkastamalla, ja sitten sanon: jos ympyrä poistetaan ja suorat viivat jätetään paikoilleen, muuttuuko siitä kulmien suuruus? j. n. e.

Tavallisesti laiminlyödään kuvioiden tarkkuus ja pannaan pääpaino todistamiseen. Meidän kesken päinvastoin ei koskaan tule olemaan kysymystä todistamisesta. Meidän tärkein tehtävämme tulee olemaan hyvin suorien, täsmällisten ja yhtäsuurten

viivojen piirtäminen, täydellisen nelikulmion ja hyvin pyöreän ympyrän kuvaaminen. Tutkiaksemme onko kuvio oikea, tulemme tarkastamaan kaikkia sen havainnollisia ominaisuuksia, ja tämä on antava meille tilaisuuden löytää siitä joka päivä yhä uusia. Taitamme paperin ympyrän halkaisijaa pitkin ja neliön lävistäjää pitkin ja vertaamme sitten näitä kuvionpuoliskoja toisiinsa, katsoen minkä kuvion puoliskojen ääriviivat parhaiten käyvät yhteen ja mikä niistä siis on parhaiten tehty. Tutkimme, voiko samoin tasan jakaa kahtia suunnikasta ja puolisuunnikasta, j. n. e., joskus koetamme edeltäpäin arvata kokeilumme tuloksen ja löytää syyt siihen j. n. e.

Geometria ei ole minun oppilaalleni muuta kuin taito hyvin käyttää viivoitinta ja harppia; sitä ei hänen ollessaan pidä sekoittaa piirustukseen, missä hän ei käytä kumpaakaan välikappaletta. Viivoitin ja harppi suljetaan lukon taakse, ja hänelle sallitaan niiden käyttäminen ainoastaan harvoin ja vähäksi aikaa, jotta hän ei totuisi tuhrimaan. Mutta saatamme joskus kävelyillemme ottaa mukaamme kuviomme ja puhella siitä, minkä olemme tehneet ja mitä aiomme tehdä.

En koskaan unhota miten Torinossa näin nuorukaisen, jolle lapsena oli opetettu ääriviivojen ja tasapintojen keskinäiset suhteet siten, että hänen valittavakseen joka päivä annettiin kaikenlaisten geometrillisten kuvioden muotoisia leivoksia, jotka olivat isoperimetrisiä¹. Tuo pieni herkkusuu oli syventynyt Arkimedeksen taitoon, tietääkseen, missä leivoksuviossa oli enimmin syötävää.

¹ = yhdenlaajuisia.

Kun lapsi heittelee höyhenpalloa, se harjottaa silmäänsä ja käsivarttaan tarkaksi; kun se piiskalla pyörittää hyrrää, se tosin sen kautta lisää voimiaan, mutta ei opi mitään. Olen joskus kysynyt, miksi ei lapsille anneta samoja taitavuutta kysyviä pelejä kuin aikaihmisille, nimittäin pallo-, puupallo-, biljardi-, jousiammunta-, ilmapallo-peliä ja soittimien käyttämistä. Minulle on vastattu, että muutamat näistä peleistä käyvät yli lasten voimien ja etteivät lasten jäsenet ja elimet ole kyllin kehittyneet toisia niistä harjottamaan. Minun mielestäni nämä syyt ovat epäpätevät. Lapsella ei tosin ole miehen vartaloa, mutta sillä on kuitenkin samankuosisen puku kuin miehellä. En tietysti tarkoita, että lapsi pelaisi aikaihmissen biljardisauvalla kolmen jalan korkuisella biljardipöydällä, en tahdo että se kävisi meidän pallohuoneissamme ja että se väsyttäisi pientä kättänsä pallo-mestarin verkolla, vaan että se heittää palloa salissa, jonka ikkunat on turvattu. Annettakoon sille aluksi pehmeitä palloja; olkoot sen ensi palloviskelimet puusta, sitten pergamentista ja viimein suolikielistä, jotka pingotetaan niin vahvasti kuin lapsen voimat sallivat. Te pidätte höyhenpalloa parempana, se kun väsyttää vähemmin ja on vaaraton. Te olette väärässä kahdesta syystä. Höyhenpallo-peli on naisten peli; ette kuitenkaan näe ainoatakaan naista, joka ei lähtisi pakoon kun pallo lentää häntä kohti. Heidän valkea ihonsa ei siedä mustelmia eikä kovettumia. Mutta me miehet, jotka olemme luodut vahvoiksi kehittymään, luulemmeko siksi tulevamme vaivatta? Ja kykenemmekö koskaan puolustautumaan, ellei meitä koskaan ahdisteta? Se, joka pelissä voi vaaratta olla

taitamaton, pelaa aina veltosti. Putoava höyhenpallo ei satuta ketään; mutta ei mikään tee käsivarsia notkeammiksi kuin pakko käsin suojella päättään, eikä mikään tee katsetta niin tarkaksi kuin täytymys suojella silmiään. Hypähtäminen salin toisesta päästä toiseen, vielä ilmassa olevan pallon kulun laskeminen ja pallon heittäminen voimakkaasti ja varmasti — sellaiset pelit ovat enemmän omiaan kehittämään nuorukaisista miehiä, kuin ne soveltuvat jo varttuneille miehille.

Lapsen jäntereet ovat liian pehmeät, näin sanotaan. Tosin ne ovat vähemmän jäntevät, mutta sen sijaan notkeammat; lapsen käsivarsi on heikko, mutta se on kuitenkin käsivarsi. Suhteellisesti sen tulee voida tehdä kaikki se, minkä toinen samanlainen välikappale aikaansaa. Lasten käsillä ei ole taitavuutta; senvuoksi tahdon että sitä niille annetaan; miehellä, joka olisi harjottanut itseään yhtä vähän kuin ne, olisi yhtä vähä taitoa. Emme voi tuntea elimiemme kelpaavaisuutta, ennenkuin olemme niitä käyttäneet. Ainoastaan pitkällinen kokemus opettaa meitä itsestämme noutamaan hyötyämme, ja tämän kokemuksen saavuttaminen on päämäärä, jota tavoittelemaan meitä ei voida liian aikaisin totuttaa.

Kaikki mikä tapahtuu, on toteutettavissa. Ei mikään ole tavallisempaa kuin se, että näkee taitavia ja hyvin kehittyneitä lapsia, joiden jäsenet ovat yhtä notkeat kuin aikaihmisillä. Melkein kaikilla markkinoilla näkee lapsia, jotka tekevät voimistelutemppeja, kävelevät käsillään, hyppivät ja tanssivat köydellä. Kuinka monena vuotena lapsiseurueet baletti-tansseillaan ovat vetäneet katsojia italialaisiin teattereihin!

Kuka ei Saksassa ja Italiassa olisi kuullut puhuttavan kuuluisan Niccolinin pantomiimista?¹ Kuka on koskaan näillä lapsilla huomannut vähemmän kehittyneitä liikkeitä, vähemmän sulavia asentoja, vähemmän tarkkaa korvaa ja vähemmän kevyttä tanssia kuin jo täysin kehittyneillä tanssijoilla? Joskohta lapsilla aluksi onkin paksut, lyhyet ja kömpelöt sormet, pulleat ja tarttumiseen taitamattomat kädet, ei tämä estä useita lapsia osaamasta kirjoittaa ja piirustaa iässä, jolloin toiset eivät vielä osaa pitää kädessään lyijy- eikä teräskynää. Koko Parisi muistelee vielä pientä englantilaista tyttöä, joka kymmenvuotiaana pianolla teki ihmeitä.² Erään virkamiehen perheessä olen nähnyt miten hänen kahdeksanvuotias poikansa pantiin seisomaan pöydälle keskelle lautasia jälkiruokaa syöäessä ja miten hän siinä soitti viulua, joka oli melkein yhtä suuri kuin hän itse, tehden sen niin hyvin, että hänen soittonsa hämmästytti taiteilijoitakin.

Kaikki nämä esimerkit ja lukemattomat muut todistavat mielestäni, että lasten kykenemättömyys meidän ruumiinharjotuksiin on kuviteltua, ja että jos ne eivät ole onnistuneet joitakin suorittamaan, tämä riippuu siitä, ettei niitä koskaan ole tarpeeksi harjotettu.

Huomautetaan kenties minun tässä lankeavan siihen erehdykseen, että suositan lasten ruumiiseen nähden ennaikuista kehitystä, jota niiden henkeen

---

¹ = elenäytelmästä.

Suoment. huom.

² Seitsenvuotias poika on tämän jälkeen tehnyt vielä suurempia ihmeitä tässä suhteessa.

nähdän moitin. Mutta ero on hyvin suuri, sillä toinen näistä edistyksistä on vaan näennäinen, toinen taas todellinen. Olen näyttänyt, ettei heillä itse teossa ole niitä henkisiä kykyjä, joita näyttävät omistavan, jotavastoin ne todella tekevät kaiken, mitä näyttävät tekevän. Muuten tulee aina ottaa huomioon, ettei kaikki tämä ole eikä saa olla mutua kuin leikkiä, luonnon niiltä vaatimaa helpposuuntaista ja vapaaehtoista liikettä, taitoa vaihdella niiden huveja ja saattaa ne niille miellyttävämiksi, ilman että mikään pakko koskaan muuttaa ne työksi. Sillä mikä seikka onkaan lasten hovin esineenä, jota en voisi saattaa niille opin esineeksi? Ja ellen voisikaan sitä tehdä, kunhan ne vaan vahingotta huvittelevat itseään ja aika kuluu, ei ole väliä siitä edistyvätkö missään suhteessa tässä alkuiässään. Jos sitävastoin pakollisesti pitää opettaa niille sitä tai tätä, niin meneteltäköön miten tahansa, on mahdotonta saavuttaa tarkoitustaan ilman väkinäisyyttä, harmia ja ikävyöksiä.

Se, minkä olen sanonut niiden kahden aistin kehittämisestä, joiden käyttäminen useimmiten tulee kysymykseen ja on tärkein, voi kelvata esimerkiksi muidenkin aistien kehittämisestä. Näkö ja tunto kiinnostävät huomionsa sekä lepo- että liiketilassa oleviin esineisiin; mutta koska ainoastaan ilman värjäminen voi panna kuuloaistin toimimaan, synnyttää ainoastaan liiketilassa oleva esine melua tai ääntä, ja jos kaikki olisi lepotilassa, emme koskaan kuulisi mitään. Yöllä siis, jolloin me liikumme ainoastaan niin paljon kuin meitä haluttaa, ja jolloin meidän ei tarvitse pelätä muita kuin liikkuvia esineitä ja olentoja, on tär-

keätä, että korvamme pysyy valppaana, jotta kuulemastamme äänestä voimme päättää, onko sen aiheuttaja suuri vai pieni, etäinen vai läheinen, onko sen väräjäminen raju vai heikko. Värähtelevä ilma kohtaa esteitä, jotka palauttavat äänen ja synnyttävät kaikua, mikä toistaa kuuloaistimuksen, ja jotka vaikuttavat, että ääni tuntuu lähtevän toisesta paikasta kuin mistä se todella lähtee. Jos tasangolla tai laaksossa kallistamme korvamme maan tasalle, kuulemme ihmisäänen ja hevoscavioiden kopseen paljon kauempaa kuin pysyessämme pystyssä.

Samoin kuin olemme verranneet näköä kosketukseen, sopii sitä myös verrata kuuloon ja tietää kumpi näiden molempien aistien välittämistä aistimuksista pikemmin saapuu elimeen, jos ne samaan aikaan lähtevät samasta esineestä. Kun näkee kanuunan tullen, on vielä aikaa väistää kuulaa; mutta niin pian kuin laukaus kuuluu, ei siihen enää ole aikaa, silloin kuula jo on perillä. Saatamme päättää kuinka kaukana ukkonen on, siitä ajasta, joka kuluu salamasta jyrähdykseen. Opettakaa lapselle kaikki nämä kokemukset; ottakoon hän selvän niistä, jotka ovat hänelle tarjona ja perehtyköön muihin johtopäätösten avulla. Mielestäni on kuitenkin monta vertaa parempi, että lapsi kokonaan on tietämättä nämä seikat, kuin että aikaihminen pelkillä sanoilla ne sille selittää.

Meillä on elin, joka vastaa kuuloa, nimittäin puhe-elin; meillä ei ole näköä vastaavaa elintä, emmekä voi värejä ilmaista samoin kuin ääniä synnyttämme. Tämä on lisäsy, joka aiheuttaa meitä kehiti-

tämään edellistä elintä ja antaa aktiivisen ja passiivisen elimen keskinäisesti tointaan harjottaa.

Ihmisellä on kolmenlaista ääntä, nimittäin puheääni, lauluääni ja intoinen eli korollinen ääni, joka ilmaisee mielenliikutuksia ja joka eläyttää laulua ja puhetta. Lapsella on nämä kolme äänen lajia, samoin kuin miehellä, jos kohta se ei osaa niitä samalla tavoin yhdistää. Lapsi osaa, kuten aikaihmiset, nauraa, huutaa, valittaa, huudahtaa, mutta se ei osaa niihin sekoittaa kahden muun äänen lajin soinnunvaihdosta. Täydellinen musiikki on se, joka paraiten yhdistää nämä kolme äänen lajia. Lapset eivät kykene sellaista musiikkia harjottamaan, eikä niiden laulussa ole sielua. Niiden puheäänikään ei ole sointuvasti painotettua; lapset huutavat, mutta eivät oikein painota sanoja. Ja samoin kuin niiden puheessa on vähä painokkuutta, niiden äänessä on vähä pontevuutta. Meidän oppilaamme on puhuva vielä värittömämmin ja yksinkertaisemmin, hänessä kun eivät intohimot vielä ole heränneet, joten ne eivät voi sekoittaa väreitään hänen ääneensä. Älkää siis vaatiko, että hänen pitäisi lausua osia murhe- ja huvinäytelmistä, älkääkään myöskään yrittäkö hänelle opettaa niin sanottua deklamointia. Hän on oleva liian järkevä lausuakseen painottamalla seikkoja, joita hän ei kykene ymmärtämään, ja lausetapoja ja tunteita, joita hän ei koskaan ennen ole kuullut ja kokenut.

Opettakaa häntä puhumaan yksinkertaisesti ja selvästi, hyvin muodostamaan puheäänteensä, ääntämään tarkasti ja teeskentelemättä, tuntemaan ja noudattamaan paino- ja laajuusuhteita, aina lausumaan niin kovalla äänellä, että se kuuluu, mutta välttämään

liian äänekästä lausumista; tämä on tavallinen vika kouluissa kasvatetuilla lapsilla. Vältettäköön kaikessa liiallisuutta.

Saattakaa samoin hänen lauluäänensä tarkaksi, tasaiseksi ja sointuvaksi ja hänen korvansa herkäksi tahdille ja harmonialle, mutta tämä riittääkään. Jäljittelevä sekä teattereissa esitetty musiikki ei ole hänen iälleen sovelias; enpä edes tahtoisi että hänen lauluunsa liittyisi sanoja. Jos hän taas tahtoisi laulaa tällaisia lauluja, koettaisin sepittää lauluja varta vasten hänelle, nimittäin sellaisia, jotka huvittaisivat hänen ikäistänsä, ja yhtä yksinkertaisia kuin hänen ajatusmaailmansa.

On luonnollista että minä, joka en ollenkaan pidä kiirettä opettaakseni häntä kirjoitettua lukemaan, en myöskään jouduta hänen nuottien oppimistaan. Pitäkäämme kaukana hänen aivoistaan kaikki seikat, jotka vaativat vaivalloista tarkkaavaisuutta, ja älkäämme kiirehtikö hänen huomionsa kiinnittämistä sovinnaisiin merkkeihin. Myönnän että tämä seikka näyttää kohtaavan vaikeuksia. Sillä vaikka nuottien tunteminen aluksi ei näytä olevan tärkeämpi laulutaitoa varten kuin kirjainten osaaminen puhumista varten, on kuitenkin eroa siinä, että puhuessamme lausumme omia ajatuksiamme, mutta laulaessamme ainoastaan toisen ajatuksia. Ja jotta näitä voisi ilmaista, täytyy osata niitä lukea.

Mutta ensiksikin voi niitä kuulla, sen sijaan että niitä lukisi, ja laulun opimme korvan avulla vielä helpommin kuin silmän. Lisäksi, jotta hyvin ymmärtäisi musiikkia, ei riitä, että sitä ainoastaan esittää, tulee myöskin osata säveltää; toinen

näistä on opittava toisen avulla, muuten emme koskaan hyvin perehdy musiikkiin. Harjottakaa pientä musiikin harrastajanne ensin säveltämään hyvin säännöllisiä ja tarkkatahtisia säkeitä ja sitten liittämään ne yhteen hyvin yksinkertaisella modulatsioonilla ja lopuksi osottamaan niiden eri suhteita oikealla jaoituksella, mikä tapahtuu oikean rytmin ja oikeiden paussien valitsemisella. Ennen kaikkea tulee välttää teeskenneltyjä, intohimoisia ja liian tunteellisia lauluja. Olkoon melodia aina laulava ja yksinkertainen, johtukoon se aina äänilajin pääsävelistä ja kaikukoon siitä aina perussävel niin selvästi, että pikku laulaja sen kuulee ja että hän vaivatta voi sitä säestää. On näet tärkeätä että hän, kehittääkseen äänensä ja korvansa tarkaksi, aina laulaa pianon säestyksellä.

Voidakseen panna painoa säveliin, ne äännetään selvästi esitettäessä; siitä on johtunut se tapa, että laulaessa nuotit merkitään erityisillä tavuilla. Jotta voitaisiin erottaa eri sävelet, tulee antaa erityiset nimet niille ja niiden välisille ääniaskelille. Siitä johtuvat intervallien nimet ja pianon koskettimien ja skaalan nuottien niminä käytetyt kirjaimet. C ja A osottavat määrättyjä, muuttumattomia ja aina samojen koskettimien synnyttämiä säveliä. *Ut* ja *la*¹ nimien laita on toisin. *Ut* on säännöllisesti duur-skaalan toonika tai moll-skaalan mediantti. *La* on säännöllisesti moll-skaalan toonika tai duurskaalan kuudes sävel. Siis kirjaimet osottavat musiikki-järjestelmämme sävelsuhteiden muuttumattomia rajoja, tavuut eri äänilajien samanlaatuisten sävelsuhteiden

¹ Ranskalaisia nuottien nimiä.

vastaavia rajapisteitä. Kirjaimet ilmaisevat pianon koskettimia ja tavuut äänilajin ääniaskeleita. Ranskalaiset säveltaiteilijat ovat eriskummaisella tavalla sekoittaneet nämä eri käsitteet; he ovat sekoittaneet tavuiden merkityksen kirjainten merkitykseen ja turhaan antaen koskettimille kaksinkertaiset merkit, eivät ole jättäneet mitään merkkejä, jotka osottaisivat skaalan säveliä. Heistä siis *ut* ja *c* aina on sama seikka, mikä on väärin, sillä mikä merkitys siis olisi *c*:llä? Tämän vuoksi heidän solfezhin harjoittamisensa on äärettömän vaikeata, olematta samalla hyödyllinen ja antamatta mitään selvää käsitystä ymmärrykselle; tämän metodin mukaan näet esim. tavuut *ut* ja *mi* voivat yhtä hyvin ilmaista suurta, pientä, ylinousevaa tai vähennettyä terssiä. Mikähän surkea sallimus on säättänyt että juuri siinä maassa, jossa kirjoitetaan kauneimmat musiikkia käsittelevät teokset, sitä on kaikkein vaikein oppia.

Noudattakaamme oppilaamme kanssa yksinkertaisempaa ja selvempää menettelyä; hänen ei tarvitse tuntea muuta kuin kaksi äänilajia, joiden sävelsuhteet aina ovat samat ja samojen tavuiden nimiset. Joko hän laulaa tai soittaa, tulee hänen aina osata jokaisesta kahdestatoista sävelestä, joita hän voi pitää perussävelenä, muodostaa äänilaji; ja moduleeratkoon hän sitten *d*:stä, *c*:stä tai *g*:stä j. n. e., tulee loppusävelen aina olla *ut* tai *la*, riippuen äänilajista. Tällä tavoin menettelemällä aina saatte oppilaanne ymmärtämään; äänilajin oleelliset sävelsuhteet sekä mitä lauluun että soittoon tulee, ovat aina hänelle ilmeisen selvät, hänen esittämisensä on oleva täsmällisempää ja hänen edistymisensä nopeampi. Ei ole

mitään hullunkurisempaa kuin se, mitä ranskalaiset sanovat luonnonmukaiseksi solfeesiksi; tämä näet estää oikean käsityksen itse asiasta ja tarjoaa sen sijaan oudon käsityksen, joka vaan on omansa viemään harhaan. Ei mikään ole luonnollisempaa kuin solfesoiminen äänilajia muuttamalla, niin pian kuin äänilaji on transponeerattu. Mutta onpa tässä jo liiaksikin puhuttu musiikista. Opetettakoon sitä miten tahansa, kunhan se vaan aina pysyy pelkkänä huvina.

Olemme nyt siis hyvin oppineet tuntemaan vierasten esineiden ominaisuudet meidän ruumiiseemme nähden, niiden painon, muodon, värit, tiiviyden, suuruuden, etäisyyden, lämpötilan, lepo- ja liiketilan. Tiedämme mitkä niistä ovat senlaatuiset, että meidän sopii niitä lähestyä tai niistä poistua, miten meidän tulee menetellä voittaaksemme niiden vastustusvoiman tai asettaaksemme niitä vastaan sellaisen voiman, joka meitä suojelee niiden vahingolliselta vaikutukselta. Mutta tämä ei riitä; meidän oma ruumiimme kuluu lakkaamatta ja sen voimat ovat siis alati uudistettavat. Joskohta ruumiillamme on kyky muuttaa toisia aineita niiksi aineiksi, joista ruumiimme on kokoonpantu, ei näiden aineiden valinta ole yhdentekevä. Kaikki aineet eivät tarjoa ihmiselle ravintoa; ja ravinnoksi kelpaavista aineista ovat toiset ihmiselle soveliaampia ja toiset sopimattomampia, riippuen hänen suvustaan, siitä ilmanalasta, jossa hän asuu, hänen erityisestä ruumiinlaadustaan ja hänen yhteiskunnallisen asemansa määräämästä elintavasta.

Kuolisimme nälkään tai myrkytykseen, jos meidän, valitaksemme sopivat ravintoaineet, täytyisi odot-

taa kunnes kokemus olisi opettanut meitä niitä tuntemaan ja valitsemaan. Mutta kaikkiihyvä kaitselmus, joka on järjestänyt niin, että tuntevien olentojen mielihyvätunteet edistävät heidän itsesuojelemistaan, ilmoittaa meille sen avulla, mikä on mieluista makuaistillemme, mikä sopii ravinnoksi vatsallemme. Ihmisellä ei olekaan luonnontilassa luotettavampaa lääkäriä kuin hänen oma ruokahalunsa; enkä epäile hetkeäkään että ihmisen pysyessä luonnontilassa ne ravintoaineet, joita hän piti hyvänmakuisimpina, myöskin olivat hänelle terveellisimmät.

Tämän lisäksi Luoja ei ainoastaan tyydytä niitä tarpeita, jotka hän on meille antanut, vaan myös niitä jotka itse itsellemme hankimme. Ja antaakseen halumme aina käydä tarpeidemme rinnalla hän on säätänyt, että makumme vaihtelee ja muuttuu elintapojemme mukana. Kuta enemmän poistumme luonnontilasta, sitä enemmän menetämme luonnollista makuamme; tai tottumus muuttuu meille toiseksi luonnoksi, joka meissä siihen määrään astuu alkuperäisen sijaan, ettei yksikään meistä enää sitä tunne.

Tästä seuraa että luonnollisin maku välttämättömästi myöskin on yksinkertaisin; sillä se helppomiten muuttuu; jos se sitävastoin hienostuu ja kiihottuu mielikuvituksemme vaikutuksesta, se kehittyy muuttumattomaksi. Ihminen, joka ei pysyvästi asu missään maassa, tottuu vaivatta minkä maan tapoihin tahansa; mutta yhteen maahan kiintynyt ihminen ei enää voi tottua toisiin maihin.

Tämä näyttää minusta todelta joka suhteessa, mutta erittäinkin mitä varsinaiseen makuun tulee.

Ensimmäinen ravintoaineemme on maito; vasta vähitellen totumme karkeampimakuisiin ruokiin, jotka alussa ovat meille vastenmieliset. Hedelmät, vihannekset, yrtit ja lopuksi vähän höysteetöntä, paistettua lihaa muodostivat ensimmäisten ihmisten juhla-ateriat.¹ Kun villi ihminen ensi kerran juo viiniä, hän vetää suunsa väärään ja työntää viinilasin luotaan; meidänkään parissa ei kukaan, joka on elänyt kahdenkymmenen vuotiaaksi maistamatta käyneitä juomia, voi niihin tottua; olisimme kaikki ehdottomasti raittiita, ellei meille nuoruudessamme olisi annettu viiniä. Kuta yksinkertaisempi makumme on, sitä yleisempi se on; yleisimmin tunnetaan vastenmielisyyttä eri aineista sekoitettuja ruokalajeja kohtaan. Onko koskaan nähty kenenkään ihmisen inhoavan leipää ja vettä? Siinä on luonnon viittaus, se on myös meidän ojennusnuoramme. Säilyttäkäämme lapsessa sen alkuperäinen maku mikäli mahdollista; olkoon lapsen ravinto tavallista ja yksinkertaista, ja tottukoon sen kitalaki ainoastaan vähäisessä määrin höystettyihin ruokiin, älköönkään se muodostako itselleen omaa omi-
tuista makua.

En tässä tutki onko tämä elintapa terveellisempi vai ei; sillä tämä seikka ei yhdy tässä noudattamaani tarkoitukseen. Minulle riittää pitääkseni sitä muita parempana että se on enimmin luonnon mukainen ja että se helpoimmin saattaa mukautua toiseen elintapaan. Ne, jotka väittävät että tulee totuttaa lapset sellaisiin ruokiin, joita ne suurina tulevat nauttimaan, eivät mielestäni puhu järkevästi. Miksi pitäisi niiden

¹ Vertaa: *Pausanias*, Arkadia; katso myöskin alempana mainittua kohtaa Plutarkoksesta.

ravinnon olla sama, kun niiden elintapa on niin erilainen? Mies, joka on väsynyt työstä, huolista ja vaivoista, tarvitsee voimakasta ruokaa, joka antaa hänen aivoilleen uutta elinvoimaa. Lapsi, joka on iloisesti temmeltänyt ja jonka ruumis yhä vielä kasvaa, tarvitsee ainoastaan runsaasti ruokaa, mistä siihen syntyy paljo ravinto-mehua. Muuten täysi-ikäisellä miehellä on jo asemansa, virkansa ja kotiusa; mutta kuka voi varmasti sanoa mitä kohtalo tarjoaa lapselle? Älkäämme missään suhteessa totuttako sitä niin määrättyihin muotoihin, että sen on ylen vaikeata tarpeen vaatiessa niistä vapautua. Älkäämme menetelkø niin, että lapsi kuolee nälkään toisissa maissa, ellei se laahaa mukanaan ranskalaista keittiömestaria ja että se jonakin päivänä sanoo ainoastaan Ranskassa osattavan syödä hyvää ruokaa. Ohimennen sanoen, mikä epäilyttävä ylistely! Minä päinvastoin sanoisin, että ranskalaiset yksin eivät osaa syödä, he kun tarvitsevat erityistä keittiötaitoa, jotta ruoat heille kelpaisivat.

Kaikista eri aistimuksistamme maku yleensä vaikuttaa meihin välittömimmin. Meille onkin paljon tärkeämpää hyvin tuntea ja arvostella niitä aineita, joiden tulee muodostaa osa omasta ruumiistamme, kuin niitä aineita, jotka ainoastaan sitä ympäröivät. Tuhannet seikat ovat yhdentekevät kosketukselle, kuulolle ja näölle; mutta ei ole juuri mitään välintämätöntä maulle. Lisäksi tämän aistin toiminta on vallan fyysillinen ja aineellinen, se on ainoa aisti, joka ei pane mielikuvitusta toimimaan tai johon mielikuvitus ainakin vähimmin yhtyy, jotavastoin jäljittely ja mielikuvitus usein sekoittavat henkisyyttä kaikkien muiden aistien toimintaan. Yleensä herkkä-

sydämiset ja heikulliset ja intohimoiset ja todella tunteelliset luonteet, joita muut aistit helposti kiihottavat, ovat jotenkin kylmät maun vaikutuksille. Mutta juuri sen kokemuksen nojalla, joka näyttää asettavan makuaistin muita alemmaksi ja tekevän sen orjuuteen joutumisen niin halveksittavaksi, minä puolestani teen sen johtopäätöksen, että sopivin keino hallita lapsia on ohjata niitä sen avulla, mikä niille maistuu hyvin. Jos tahdomme käyttää ulkonaista vaikutinta, on parempi antaa valtaa niiden herkuttelevaisuudelle kuin turhamielisyydelle, sillä edellinen on luonnollinen vietti, joka välittömästi johtuu makuaistista, jotavastoin jälkimäinen johtuu mielikuvituksesta ja on ihmis-oikkujen ja kaikenlaisten väärinkäytösten alainen. Herkuttelevaisuus on lapsuuden intohimo; mutta se ei voi vastustaa ainoatakaan toista intohimoa, vaan haihtuu niin pian kuin muita kiihottimia ilmaantuu. Ja uskokaa minua: lapsi on varsin pian lakkaava ajattelemasta sitä, mitä se syö, ja kun sen sydän kiintyy muuhun, ei se enää ajattele sellaista, mikä hivelee sen kitalakea. Kun se varttuu suureksi, tuhannet raivokkaat tunteet syrjäyttävät herkuttelevaisuuden ja kiihottavat turhamielistä itserakkautta: sillä viimeainittu intohimo kehittyy kaikkien muiden intohimojen kustannuksella ja valtaa lopulta ne kaikki. Olen joskus tarkannut sellaisia ihmisiä, jotka panevat hyvin suurta arvoa herkullisiin ruokiin ja jotka aamulla herätessään ajattelivat mitä tulisivat syömään päivän kuluessa ja kuvailivat ateriaa tarkemmin kuin Polybius on kuvannut taistelua. Minusta kaikki nämä niin sanotut miehet eivät ole olleet muuta kuin neljäkymmenvuotiaita lapsia, vailla voimaa ja lujuuatta, *fruges*

*consumere nati.*¹ Herkuttelevaisuus on sellaisten sydänten pahe, joilla ei ole mitään ryhdikästä vakavuutta. Herkkusuun sielu piilee kokonaan hänen kitalaessaan, eikä hän ole luotu muuta varten kuin syömään. Ollen typerä ja kyvytön on hän oikealla paikallaan ainoastaan ruokapöydässä, eikä hän osaa arvostella muuta kuin ruokalajeja. Suokaamme hänelle kadehtimatta tämä virka; se näet on hänelle sopivin kaikista, onneksi meille ja hänelle itselleen.

Se osottaa suurta kokemattomuutta, joka pelkää herkuttelevaisuuden voivan juurtua kyvykkääseen lapseen. Lapsena emme tosin ajattele muuta kuin syömistä; nuoruuden iässä emme sitä enää ajattele, kaikki meille kelpaa ja meillä on paljo muuta tehtävää. En kuitenkaan neuvo varomattomasti käyttämään niin alhaista kiihotinta enkä herkkupalojen muodossa kehottamaan lapsia kauniin teon tuottamaa kunniaa tavoittelemaan. Mutta en huomaa miksi ei puhtaasti ruumiillisia harjotuksia voisi rohkaista aineellisilla ja makua hivelevillä palkinnoilla, koska lapsuus ei ole tai koska sen ainakaan ei pitäisi olla muuta kuin leikkiä ja reipasta huvia. Kun joku Mallorca-saaren poikasista näkee puun latvassa riippuvan korin ja lingollaan heittää sen siitä alas, on kaiketi vallan oikein, että hän taitavuudestaan saa palkan ja että hyvä aamiainen korvaa ne voimat, jotka hän on käyttänyt sitä hankkiakseen.² Kun

¹ Horatius, Ep. I: 2, 27 (syntyneet ainoastaan syömään maan hedelmiä).

Suoment. huom.

² Tosin on siitä jo monta vuosisataa kulunut, kun Mallorcan asujamilla oli tämä tapa; se oli yleinen niinä aikoina, jolloin he olivat kuuluisia linkoojina.

spartalainen nuorukainen alttiina vaaralle saada sata raipanlyöntiä, taitavasti hiipii kyökkiin, mistä varastaa elävän revonpoikasen, kun hän kätkee sen nuttuunsa viedäkseen sen pois ja kun se häntä raapii ja puree verille, ja kun tuo poika, peläten yllätyksen tuottamaa häpeää, silmiä räpäyttämättä antaa repiä sisälmyksiään päästämättä ainoatakaan tuskan ääntä, on vallan oikein ja kohtuullista, että hän lopuksi hyötty saaliistaan ja saa syödä sen, sittenkuin se melkein on syönyt hänet. Älköön hyvää ateriaa koskaan tarjotako palkkana, mutta miksi se ei voisi olla niiden vaivojen tulos, joita on nähty sitä hankittaessa; Émile ei suinkaan ole pitävä kivelle panemaani kakkua palkkana siitä, että hän on hyvin juossut; hän ainoastaan tietää, että ainoa keino saada tuo leivos on se, että hän saa sen käteensä ennen toisia.

Tämä ei ollenkaan vastusta niitä mielipiteitä, jotka äsken lausuin ruokalajien yksinkertaisuuden puolesta. Ei näet vedotessaan lasten ruokahaluun tarvitse kiihottaa niiden aistillisuutta, vaan tulee ainoastaan tyydyttää luonnontarvetta. Ja tämä saavutetaan mitä yksinkertaisimmilla keinoilla, ellei tahallansa koeteta hienostaa lasten makua. Niiden alituinen ruokahalu, jonka niissä nostaa varttumisen tarve, on varma höyste, joka korvaa monen muun. Hedelmät, maitoruuat, joku leivos, joka on tavallista leipää maukkaampi, ja etenkin taito sopivan suuruisina annoksina jaella tätä kaikkea — siinä on meille keino johtaa kokonaisia lapsijoukkoja maailman ääriin, ilman että on tarpeellista niissä herättää makua kitakea hiveleviin ruokiin tai turmella niiden maku-aistia.

Seikka, joka todistaa, ettei mieltymys lihaan ole ihmiselle luonnollinen, on se, että lapset ovat välipitämättömät tämän ruokalajin suhteen ja että ne kaikki enemmän pitävät kasviruuista, maitoliemistä, leivoksista, hedelmistä, j. n. e. On hyvin tärkeätä, ettei tätä alkuperäistä makua johdeta harhaan ja ettei lapsia tehdä liharuokia himoitseviksi. Ellei niiden terveys tästä kärsikään, niiden luonne siitä kärsii. Miten tahansa tätä kokemusta selitettäneenkin, on varma, että suuret lihansyöjät yleensä ovat julmemmat ja raaemmat kuin kaikki muut ihmiset. Tämä huomio on tehty kaikilla seuduilla ja kaikkina aikoina. Englantilaisten raakuus on tunnettu.¹ Persialaiset tulenpalvelijat ovat mitä lempeimpiä ihmisiä.² Kaikki villit ovat julmia; mutta heidän tapansa eivät tätä julmuutta aiheuta, vaan heidän ravintonsa. He menevät sotaan samoin kuin menisivät metsästysretkelle ja kohtelevat ihmisiä kuin karhuja. Englannissa eivät teurastajat kelpaa todistajiksi³, eivätkä edes kirurgit. Suuret pahantekijät karkaisevat itseään murhatekojaan

¹ Tiedän että englantilaiset suuresti kehuvat kansansa inhimillisyyttä ja hyvää luonnetta; he sanovatkin kansaansa *Good natured people*'ksi (hyvänluonteiseksi kansaksi). Mutta turhaan he tätä huutavat, minkä jaksavat, ei kukaan sitä toista heidän jälkeensä.

² Banianit, jotka pidättäytyvät kaikesta lihansyönnistä vielä ankarammin kuin tulenpalvelijat, ovat melkein yhtä lempeät kuin nämä. Mutta kun heidän siveellisyytensä ei ole yhtä puhdas ja kun heidän jumalanpalveluksensa ei ole yhtä järkevä, eivät he ole heidän kuntoisiaan.

³ Toinen niistä henkilöistä, jotka ovat kääntäneet tämän kirjan englannin kielelle, huomauttaa minun tässä koh-

varten juomalla verta. Homeros kuvaa kyklooppeja, jotka olivat lihansyöjiä, kauheiksi ihmisiksi ja lotofaageja niin ystävälliseksi ja rakastettavaksi kansaksi, että jokainen, joka oli tullut kosketukseen heidän kanssaan, unhotti oman isänmaansa ja jäi asumaan heidän pariinsa.

»Kysyt minulta», sanoi Plutarkos, »miksi Pythagoras pidättäytyi syömästä eläinten lihaa, mutta minä päinvastoin kysyn sinulta: miten rohkea oli se ihminen, joka ensiksi pani suuhunsa teurastetun eläimen lihaa, joka hampaillaan mursersi äsken tapetun elukan luita, joka antoi kantaa eteensä pöytään kuolleita ruumiita ja upotti vatsaansa niiden eläinten jäseniä ja elimiä, jotka muutama hetki sitä ennen määkivät, mylvivät, astuivat ja näkivät? Miten hänen kätensä saattoi pistää rauta-asetta tuntevan olennon sydämeen? Miten hänen silmänsä saattoivat kestää murhan näkyä? Miten hän saattoi nähdä tuota eläinparkaa teurastettavan, nyljettävän ja kappaleiksi leikeltävän? Miten saattoi hän katsella vielä vavahtelevia lihapalasia? Kuinka niiden haju ei pannut häntä voimaan pahoin? Eikö hän tuntenut inhoa, vastenmielisyyttä ja kauhua kosketellessaan näiden haavojen likaa ja pestessään pois mustaa hyytynyttä verta joka niitä peitti.»

»Nyljetty vuota se matavi maassa,
Liha jo mylvivi vartahassa.

---

den erehtyneeni, ja molemmat ovat korjanneet erehdykseni. Sekä teurastajat että kirurgit kelpaavat todistajiksi, mutta edellisiä ei hyväksytä valamiehistöön eikä rikostuomareiksi; kirurgit taas näihin toimiin hyväksytään.

Syödä sitt' ei voi ihminen vapisematta,
Eikä sen valitushuutoa kuuntelematta.»

»Tuollaiset epäilemättä olivat hänen tunteensa kun hän ensi kerran voitti luonnon syödäkseen tämän kamalan aterian, kun hän tahtoi tyydyttää nälkänsä elävän eläimen lihalla, eläimen, joka vielä kävi laiturilla, ja kun hän epärii, miten piti teurastaa, leikellä palasiksi ja paistaa karitsa, joka nuoleskeli hänen käsiään. On syytä oudoksua niitä, jotka panivat alkuun tällaiset ateriat, eikä niitä, jotka niistä pidättäytyvät. Edelliset voisivat vielä puolustaa raakalaisuuttaan syiden avulla, jotka puuttuvat meiltä, joten me olemme sata kertaa suurempia raakalaisia kuin he.»

»Te onnelliset kuolevaiset, jumalien lemmikit — voisivat meille sanoa nuo ensimmäiset ihmiset — ver- ratkaa aikoja toisiinsa ja huomataku kuinka onnellisessa asemassa te olette, ja kuinka kurjassa tilassa me olimme! Täyttä kehitystään saavuttamaton maa ja sumujen täyttämä ilma eivät vielä olleet vuodenaikojen vaikutuksen alaisina. Jokien säännötön virtaus uursi rantoja joka taholta. Lammet, järvet, syvät suot peittivät tulvien kolme neljänestä maan pinnasta; jäljellä oleva neljännes oli pienten metsikköjen tai hedelmättömien metsien peittämänä. Maa ei tuottanut mitään hyviä hedelmiä. Meillä ei ollut mitään kyntöaseita, emme tunteneet sellaisten käyttämistä, ja kun emme olleet mitään kylväneet, ei meillä ollut odotettavissa mitään elonkorjuuta. Nälkä ei siis ollenkaan hellittänyt. Talvella sammal ja puiden kaarna olivat tavallisia ravintoaineitamme. Jotkut

vihreät juolasheinän ja kanervan juuret tarjosivat meille juhla-aterian, ja kun ihmiset olivat löytäneet pähkinöitä, tammen tai pyökinterhoja, he tanssivat riemuiten tammen tai pyökin ympärillä laulaen maa-laissävelmää, mainiten maata imettäjäkseen ja äidikseen. Tämä oli heidän ainoa juhlanga ja ainoa huvinsa. Kaikki muu heidän elämässään oli pelkkää surua, vaivaa ja kurjuutta.»

»Kun viimein hävitetty ja alaston maa ei enää tarjonnut meille mitään, oli meidän pakko solvaista luontoa, ylläpitääksemme henkeämme, ja me söimme onnettomuustovereitamme ennemmin kuin itse kuolimme heidän kanssaan. Mutta kuka pakottaa teitä, julmat ihmiset, vuodattamaan verta? Katsokaa mikä onnellisuuden yltäkylläisyys teitä ympäröi! Kuinka paljon hedelmiä maa teille tuottaa! Kuinka paljon rikkauksia pellot ja viinitarhat teille antavat! Kuinka monet eläimet tarjoavat teille maitonsa ravinnoksenne, villansa pukimiksenne! Mitä enempiä te niiltä vaa-ditte, ja mikä raivo saattaa teidät tekemään niin monta murhaa, vaikka teillä on yllin kyllin omaisuutta ja ravintoaineita! Miksi valehtelette maaemollemme syyttäen sitä siitä, ettei se muka voi teitä elättää? Miksi teette syntiä Cerestä, pyhien lakien keksijää ja suopeata Bakhosta, ihmisten lohduttajaa kohtaan, ikäänkuin heidän tuhlailevat lahjansa eivät riittäisi ylläpitämään ihmissukua? Miten on teillä sydäntä kantaa heidän makeiden hedelmiensä sekaan pöydälle eläinten luita ja juoda maitoa ja samalla niiden eläinten verta, jotka ovat teille tuon maidon antaneet? Pantterit ja jalopeurat, joita sanotte raateleviksi pedoiksi, seuraavat vaistoaan pakosta, tappaen

toisia eläimiä elääkseen. Mutta te olette sata kertaa niitä julmenmat, poljette pakotta oikean vaistonne antautuaksenne veriseen herkullisuuteenne. Ne eläimet, joita te syötte, eivät ole sellaisia, jotka syövät muita eläimiä. Raatelevia eläimiä ette syö, vaan matkittte niitä. Te himotsette ainoastaan viattomien ja lempeiden eläinten lihaa, jotka eivät tee pahaa kellekään, jotka kiintyvät teihin ja palvelevat teitä, ja jotka te ahmitte suuhunne palkaksi niiden palveluksesta.»

»Oi sinä luonnoton murhaaja, jos itsepäisesti väität luonnon tehneen sinut ahmien syömään kaltaisiasi, olentoja, jotka ovat lihaa ja luuta, tunteellisia, ja elolliset kuten sinä itse, niin tukahuta ainakin se kauhu, jonka se sinussa herättää näitä kamaloita aterioita kohtaan. Tapa nuo eläimet itse omin käsin, ilman rauta-asetta; leikkele ne kappaleiksi kynsilläsi, kuten jalopeurat ja karhut tekevät. Pure tuota härkää ja raatele se kappaleiksi, paina kyntesi sen nahkaan. Syö tuo karitsa elävältä, syö sen liha vallan lämpimänä ja juo sen sielu sen veren mukana. Vapiset, et rohkene tuntea hampaattesi välissä vielä elävän lihan vavahdusta. Mikä kurja olento oletkaan! Ensin tapat eläimen ja sitten syöt sen, ikäänkuin kuollettaaksesi sen kaksi kertaa. Mutta tämäkään ei vielä riitä; kuollut liha on sinulle vastenmielistä, sisälmyksesi eivät sitä kestä, se on muutettava tulen avulla, se on keitettävä, paistettava ja valmistettava höysteillä, jotka salaavat sen alkuperäisen maun. Sinä tarvitset makkarakauppiaita, keittäjiä ja paistajia, sanalla sanoen henkilöitä, jotka poistavat murhan kauhun ja verhoavat kuolleet ruumiit, jotta ei näiden

muuttelujen peittävä makuaisti pitäisi vastenmielisenä sitä, mikä sille on outoa, ja jotta se pitäisi hyvänmakuisina kuolleita ruumiita, joiden näkyä silmä vain voim kestäisi.»

Joskohta tämä pala on vieras aineelleni, en ole voinut vastustaa haluani julkaista sitä tässä, ja luulen että harvat lukijoistani minua siitä ovat moittivat.

Muuten, minkä elintavan määrännetekin lapsillenne, kunhan vaan totutatte ne yleisiin ja yksinkertaisiin ruokiin, niin antakaa niiden syödä, juosta ja leikkiä niin paljon kuin niitä haluttaa. Voitte olla varmat siitä, etteivät ne koskaan syö liiaksi ja etteivät ne saa vatsakipuja. Mutta jos puolet päivästä annatte niiden kärsiä nälkää, ja jos ne sitten pääsevät välttämään valvontaanne, hankkivat ne itselleen tarmon takaa korvausta ja syövät vatsansa piloille, jopa niinkin paljon, että halkeavat. Ruokahalumme muuttuu kohtuuttoman suureksi ainoastaan sentähden, että tahdomme antaa sille muuta sääntöjä kuin mitkä luonto on määrännyt. Kun alati sovittelemme, määräämme, lisäämme ja vähennämme, emme toisin sanoin hellitä vaakaa kädestämme. Mutta tämän vaa'an mittana ei ole vatsamme, vaan mielihoiteemme. Mutta palaan esimerkkeihini. Talonpojilla on leipäkaappi ja hedelmä-aitta alati auki. Eivätkä heidän lapsensa ja aikaihmisensä tunne vatsakipuja.

Jos kuitenkin sattuisi niin, että joku lapsi söisi liiaksi, mitä en luule mahdolliseksi, jos seurataan minun metodiani, niin on helppo huvittaa sitä sille mieluisilla seikoilla siihen määrin, että se huomamattaan voisi nälästä uupua. Kuinka monet tällaiset

varmat ja helpot keinot jäävät kaikilta kasvattajilta käyttämättä; Herodotos kertoo että lydialaiset äärimäisen nälänhädän ahdistamina saivat päähänsä panna toimeen leikkejä ja muita huvituksia, jotka saattoivat heidät unhottamaan nälkensä, joten viettivät päivä-kausia ajattelematta syömistä.¹ Oppineet kasvattajanne ovat ehkä lukeneet sata kertaa tämän kertomuksen, huomaamatta millä tavoin sitä voi käyttää lasten kasvattamisessa. Joku heistä kenties huomauttaa minulle ettei lapsi kernaasti hylkää päivällistään mennäkseen lukemaan läksyänsä. Arvoisa opettaja! siinä olet oikeassa; minä en ajatellutkaan moista huvia.

Hajuaisti suhtautuu makuun samoin kuin näkökosketukseen. Haju ilmoittaa maulle edeltäpäin millä tavoin se tai se aine on siihen vaikuttava ja panee joko sitä pakenemaan tai tavoittelemaan, riippuen tuosta edeltäpäin saadusta vaikutuksesta. Olen kuulut sanottavan, että villeillä on vallan toisin toimiva hajuaisti kuin meillä ja että heidän mieliteensä hyvästä ja huonosta hajusta on vallan erilainen kuin meillä. Minä puolestani sen hyvin uskon. Hajuaistimukset ovat itsessään heikkoja aisti-

---

¹ Vanhojen historioitsijain teokset ovat täynnä näkökohtia, joita voisi käyttää hyväkseen, joskin ne tapahtumat, joihin niiden sanotaan perustuvan, olisivat epätodet. Valitettavasti emme osaa hankkia itsellemme mitään oikeata hyötyä historian luvusta. Oppinut kritiikki nielee kaiken; ja kuitenkin ei ole ollenkaan tärkeätä, että joku seikka todella on tapahtunut, kunhan siitä vaan saa hyödyllisen opetuksen. Järkevien ihmisten tulee pitää historiaa tarusarjana, jonka moraalii on hyvin ihmissydämen mukainen.

muksia. Ne kiihottavat enemmän mielikuvitusta kuin aisteja, eivätkä vaikuta niin paljoa sillä, minkä ne todella tarjoavat, kuin sillä, mitä panevat odottamaan. Jos tämä on totta, on selvää, että toisten ihmisten maku, joka heidän elintapansa kautta on muuttunut paljoa erilaisemmaksi kuin toisin elävien ihmisten, saattaa heidät tuntemaan vallan toisin maun edelläkävijää, hajua. Tattari varmaankin yhtä halukkaasti haistelee hevosraadon reittä, kuin joku meidän metsästäjistä puoleksi mädännyttä peltopyyää.

Puhtaasti ulkonaiset aistimukset, kuten esim. se, että sieraimissa tuntuu kukkalavan tuoksu, varmaankin jäävät kokematta sellaisilta ihmisiltä, jotka astuvat liiaksi, pitääkseen kävelemistä hauskana, tai sellaisilta, jotka eivät tee tarpeeksi työtä, jotta lepo tuntuisi heistä suloiselta. Alati nälkäiset ihmiset eivät luultavasti suuresti nauttisi tuoksuista, jotka eivät ilmaise mitään syötävää.

Haju on mielikuvituksen aisti. Koska se saattaa hermot kovempaan ponnistukseen, se varmaankin hyvin tuntuvasti vaikuttaa aivoihin. Tämän vuoksi se hetkeksi elähyttää, mutta väsyttää ajan pitkään. Sen vaikutukset lemmen alalla ovat jotenkin tunnetut. Naisen pukuhuoneen hieno tuoksu ei ole mikään heikko ansa. Enkä tiedä, pitääkö onnitella vai surkutella sitä viisasta miestä, joka on niin vähässä määrin hyvien tuoksujen vaikutukselle altis, etteivät hänen lemmittynsä povellet kiinnitettyt kukat koskaan ole saaneet hänen sydäntään nopeammin sykkimään.

Hajuaisti ei liene alkuiässä varsin vahva; silloin näet mielikuvitus, jota vasta harvat intohimot ovat vilkastuttaneet, tuskin vielä on kiihotuksille altis, ja

silloin ei vielä ole tarpeeksi kokemusta arvata toisen aistin nojalla, mitä toinen lupaa. Tämän johtopäätöksen osottaa kokemus vallan oikeaksi; ja on varma että tämä aisti vielä on epäselvä ja melkein tylsä useimmilla lapsilla. Tosin lasten aistimuskkyky on yhtä hieno, ehkäpä hienompikin kuin aikaihmisillä. Mutta ne kun eivät siihen yhdistä mitään muuta käsitystä, eivät ne helposti siitä tunne mielihyvää eivätkä mielihäviötä, joten haju ei vaikuta niihin miellyttävästi eikä vastenmielisesti, kuten meihin. Luulen että pitämättä kiinni tästä järjestelmästä ja tarvitsematta turvautua eri sukupuolien vertailevaan anantomiaan, voi helposti löytää syyt siihen, miksi naiset yleensä tuntevat vahvempaa vaikutusta hajuista kuin miehet.

Sanotaan Kanadan villien nuoruudestaan alkaen kehittävän hajunsa niin tarkaksi, että he, vaikka heillä onkin metsäkoirat, eivät huoli niitä käyttää metsästäessään, vaan tekevät itse metsäkoiran virkaa. Mielestäni on selvää, että voisi kehittää lasten haju-aistia yhtä tarkaksi, jos totuttaisi ne vainuten löytämään ateriansa, samoin kuin koira vainullaan löytää saaliinsa. Mutta en huomaa, mitä hyötyä niillä itse teossa olisi siitä, paitsi että oppisivat tuntemaan hajuja makuaistin keskinäistä suhdetta. Luonto on pitänyt huolta siitä, että meidän on pakko tuntea tämä suhde. Se on saattanut viimeainitun aistin toiminnan melkein erottamattomaksi edellisen toiminnasta asettamalla niiden elimet vieretysten ja sijoittamalla niille suuhun suoranaisen välittäjän, niin ettemme tunne minkään aineen makua samalla tuntematta sen hajua. Soisin vaan, ettei sekoitettaisi tätä luonno-

lista suhdetta siten, että lapselle annetaan lääketä jonka pahaa makua on koitettu lieventää jollakin hyvänhajuksella aineella, sillä molempien eri aistimusten ristiriita on liian suuri, jotta lasta voisi pettää. Kun näet toiminnaltaan vahvempi aisti hävittää toisen aistin vaikutuksen, lapsi nielee lääkkeen yhtä vastenmielisesti. Tämä vastenmielisyys ulottuu kaikkiin samanaikuisiin aistimuksiin. Niin pian kuin heikoin niistä jälleen herää, mielikuviutus palauttaa toisenkin niistä. Täten tuollainen itsessään sangen hyvä haju on hänestä peräti vastenmielinen, ja näin varomaton huolenpitomme vaan lisää epämieluisen aistimusten lukua miellyttävien kstannuksella.

Seuraavissa kirjoissa aion puhua kuudennen aistin, niin sanotun yleisaistin (sens commun) kehityksestä, vähemmän sentähden, että se on yhteinen kaikille ihmisille kuin sentähden, että se on tulos muiden aistien hyvin järjestetystä kehittymisestä ja että se ilmaisee meille olioiden luonnon, yhdistämällä niiden kaikki ulkonaiset ominaisuudet. Tällä kuudennella aistilla ei siis ole mitään erityistä elintä. Se sijaitsee vaan aivoissa ja sen puhtaasti älyperäisiä aistimuksia sanotaan mielteiksi tai mielikuviksi. Näiden mielikuviemme lukuisuuden mukaan mitataan tietojemme laajuus. Niiden selvyys ja tarkkuus muodostaa ymmärryksen terävyyden. Taitoa verrata niitä toisiinsa sanotaan inhimilliseksi järjeksi. Siis se, mitä olen sanonut aistimukselliseksi tai lapselliseksi järjeksi, on siinä, että muodostetaan yksinkertaisia mielikuvia useiden aistimusten avulla, ja se mitä sanon äylliseksi eli inhimilliseksi järjeksi on siinä,

että mnodostetaan kokoonpantuja mielikuvia useiden yksinkertaisten mielteiden avulla.

Jos oletamme, että minun metodini on luonnonmukainen ja etten ole erehtynyt sen käyttämisen suhteen, olemme siis johtaneet oppilastamme aistimusten maailman läpi aina nuoruuden iän järkevyyden rajoille. Ensimmäinen askel, minkä tästä astumme eteenpäin, on oleva miehen askel. Mutta ennenkuin siirrymme tähän uuteen kehitysjakoon, luokaamme vielä lyhyt katse jättämäämme kauteen. Kullakin iällä ja säädyllyä elämässä on oma omituinen kehitystäydellisyytensä ja kypsymistilansa. Olemme usein kuulleet puhuttavan täysin kehittyneestä miehestä, mutta tarkastakaamme myöskin täysin kehittynyttä lasta. Tämä tarkastus on tarjoava meille jotakin uutta, ja ehkei ollenkaan vähemmin mieltäkiinnittävää.

Äärellisten olentojen olemassaolo on niin köyhä ja rajoitettu, ettei mielemme koskaan helly, jos havaitsemme ainoastaan olevata. Mielikuvitus kaunistaa olioita, ja ellei se luo viehätystä havaitsemaamme, supistuu tämän tarjoama tehoton mielihyvä pelkkään aistimukseen ja jättää aina sydämen kylmäksi. Syksyn aarteiden koristama maa levittää eteemme rikkauksia, joita silmä ihailee, mutta tämä ihailu ei saata meitä helytymään. Se johtuu enemmän harkinnasta kuin tunteesta. Keväällä melkein alaston maaseutu kaipaa kaikkea koristusta; metsät eivät levitä siimestä ja ruoho vasta alkaa puhjeta maille; kuitenkin sydän heltyy tätä nähdessämme. Nähdessämme luonnon näin uudelleen elpyvän, tunnemme oman mielemme virkoavan; ilon leima meitä ympäröi kaikkialla. Nuo viehkeiden tunteiden seuralaiset, ilokyyneleet,

jotka ovat valmiit liittymään jokaiseen hellään mielenliikutukseen, ilmestyvät jo silmäripsillemme. Vaikka sitävastoin elonkorjuun aika onkin vilkas, eloisa ja hupaisa, katselemme sitä kuitenkin aina kuivin silmin.

Mistä johtuu tämä ero? Siitä, että mielikuvi- tus yhdistää kevään kuvaan sitä seuraavien vuoden- aikojen kuvan. Noihin hentoihin nuppuihin silmä lisää kukkia, hedelmiä, varjoja ja joskus näiden verhoamia salaperäisyyksiä. Se yhdistää yhteen kohtaan tulevia aikoja, eikä näe esineitä sellaisina kuin ne to- della tulevat esiintymään, vaan sellaisina, joiksi itse ne toivoo, sillä riippuu mielikuvituksesta itsestään va- lita ne. Syksyllä taas emme voi nähdä muuta kuin tosi-oloja. Jos ajatuksissa tahdomme siirtyä kevää- seen, talvi meidät pysäyttää, ja jähmettynyt mieli- kuvitus kuolee hallaan ja lumikinoksiin.

Tästä johtuu se viehätys, jota tunnemme tarkas- taessamme kaunista lapsuudenikää, viehätys, joka on paljon suurempi kuin mitä varttuneen iän kehitys- kypsyyden tarkastaminen tarjoaa. Milloinka tun- nemme todellista mielihyvää nähdessämme edessämme varttuneen miehen? Epäilemättä silloin, kun hänen elämäntyönsä antaa aihetta luomaan silmäyksen hänen aikaisempaan elämäänsä ja kun tämän silmäyksen luo- minen ikäänkuin nuorentaa hänet meidän silmissämme. Jos meidän tulee tarkastaa häntä sellaisena kuin hän on tai kuvaila häntä sellaiseksi kuin hän tulee ole- maan vanhuudessaan, on riutumisen ajatus karkot- tava kaiken mielihyvätunteen. Ei näet ole mitään iloa siitä, että ajattelemme ihmisen suurin askelin rientävän hautaansa kohti; kuolon kuva rumentaa kaikki.

Mutta kun kuvittelen kymmen- tai kaksitoista vuotiasta lasta, joka on voimakas ja ikäisekseen hyvin kehittynyt, niin ei se minussa herätä yhtään epämieluisia ajatusta, ei nykyajan eikä tulevaisuuden suhteen. Näen sen edessäni telmivänä, vilkkaana, iloisena, ilman kalvavia huolia ja pitkällistä ja vaivalloista varokeinojen noudattamista. Se elää kokonaan hetkeä varten ja nauttii elämän täyteläisyyttä, joka näyttää pyrkivän laajenemaan ulkopuolelle itseään. Kuvittelen mielessäni millainen se on oleva varttuneemmassa iässä, kun se saavuttaa arvostelukykyä ja älykkäisyyttä, kun sen voimat päivä päivältä lisääntyvät ja kun siinä hetki hetkeltä ilmenee tästä merkkejä. Näen sen edessäni pienokaisena, ja se minua miellyttää; näen sen edessäni miehenä, ja se miellyttää minua vielä enemmän. Sen hehkuva veri tuntuu lämmittävän minun vertani. Luulen eläväni sen elämää, ja sen vilkkaus nuorentaa minua.

Kello lyö; mikä muutos! Heti paikalla pienokaisen silmä himmenee, sen hilpeys haihtuu. Hyvästi ilo, hyvästi vallattomat leikit! Ankara ja äkäinen mies tarttuu hänen käteensä, sanoo hänelle: menkäämme, poikaseni, ja vie hänet pois. Siinä huoneessa, johon he astuvat, näen kirjojen haamottavan. Kirjoja! Mikä surullinen huoneenkoristus hänen ikäiselleen. Lapsi parka antaa johtaa itsensä lukuhuoneeseensa, katselee surullisena kaikkea, mikä sitä ympäröi, vaikenee, ja lähtee työhönsä, silmät täynnä kyyneleitä, joita se ei uskalla vuodattaa ja sydän täynnä huokauksia, joita ei uskalla ilmoille päästää.

Sinä, jonka ei tarvitse pelätä mitään tämänkaltaista, sinä, jolle ei yksikään elämän aika ole tar-

joava pakkoa ja ikävää, sinä, joka levollisena näet päivän lähestyvän ja kärsivällisenä yön tulevan ja joka luet hetkiä ainoastaan huvituksiesi mukaan, tule, onnellinen ja siivo oppilaani, läsnäolollasi lohduttamaan meitä tuon poloisen poistumisesta, tule jou-tuin... hän tuleeekin jo, ja minä tunnen hänen lähes-tyessään iloa, jonka näen hänenkin jakavan kaussani. Tuleehan hän ystävänsä, toverinsa ja leikkikumppa-ninsa luo. Hän on nähdessään minut varma siitä, ettei kauan ole pysyvä vailla hupaisaa ajanvietettä. Me emme koskaan ole riippuvaiset toisistamme, mutta tulemme aina hyvin toimeen, emmekä viihdy kenen-kään muun seurassa niin hyvin kuin kahden kesken toistemme kanssa.

Hänen kasvonsa, pukunsa ja ryhtinsä ilmaisevat varmuutta ja tyytyväisyyttä. Terveys loistaa hänen kasvoistaan. Hänen varmat askeleensa ilmaisevat jäntevyyttä. Hänen kasvovärisään, joka tosin vielä on hieno, olematta silti kivulloinen, ei ole mitään naisellisen hemmoteltua; ilma ja aurinko ovat jo siihen painaneet hänen sukupuolensa kunniakkaan lei-man. Hänen vielä pyöreät lihaksensa päästävät jo näkyviin säännöllisen muodon. Hänen silmissään, joita ei tunteen tuli vielä vilkastuta, on ainakin koko synnyynnäinen kirkkaus. Pitkälliset surut eivät ole niitä himmentäneet, eivätkä loppumattomat kyyneleet ole murtaneet hänen poskiansa. Huomatkaa hänen ripeissä, mutta varmoissa liikkeissään hänen ikänsä vilkkautta, riippumattomuuden tuottamaa lujuuutta ja hänen toistuneiden harjotustensa hankkimaa koke-musta. Hän on avomielisen ja vapaan näköinen

siltä olematta röyhkeä tai turhamielinen. Hänen kasvonsa, joita ei ole liimattu kiinni kirjoihin, eivät riipu alas rinnalle. Hänelle ei tarvitse sanoa: *nosta pääsi pystyyn*, sillä ei häpeä eikä pelko ole koskaan saattanut häntä painamaan sitä alas.

Antakaamme hänen tulla seurapiiriin. Tutkikaa häntä ja tehkää hänelle luottamusta osottavia kysymyksiä. Älkää pelätkö hänen tungetelevaisuuttaan, lörpötyksiään ja varomattomia kysymyksiään. Älkää pelätkö, että hän kokonaan saattaa teidät valtaansa tai vaatii, että kääntäisitte huomionne yksistään häneen niin, ettette enää pääsisi vapaaksi hänestä.

Älkää liioin odottako häneltä miellyttävää puhetta tai että hän teille laskettelisi sitä, mitä olen hänelle opettanut. Häneltä ei voi odottaa muuta kuin teeskentelemätöntä ja yksinkertaista totuutta, joka on vapaa koristuksista, keinotekoisuudesta ja turhamielisyydestä. Hän on kertova teille sen pahan, minkä on tehnyt tai mitä ajattelee, yhtä vapaasti kuin hyvänkin, ollenkaan huolimatta siitä, minkä vaikutuksen hänen puheensa teihin tekee. Hän käyttää sanoja niiden alkuperäisessä yksinkertaisessa merkityksessä.

Lapsista muodostetaan aina kernaasti edullinen mielipide ja ollaan siis pahoillaan niistä monista tyhmyyksistä, jotka aina tekevät tyhjiksi ne toiveet, mitkä aiheutuvat jostakin sattumalta niiden kielelle eksyneestä älykkäästä sanasta. Joskin minun oppilaani harvoin antaa aihetta sellaisiin toiveisiin, ei hän ainakaan koskaan aiheuta tuollaista pettymystä. Hän näet ei koskaan sano turhaa sanaa eikä väsytä itseään lörpötyksillä, joita ei kukaan

kuuntele. Hänen aatteensa ja mielipiteensä ovat rajoitetut, mutta selvät. Vaikkei hän osaa paljoa ulkoa, hän osaa paljon kokemuksesta. Vaikka hän lukee kirjoja huonommin kuin muut lapset, hän lukee paremmin luonnon kirjaa. Hänen älynsä ei piile kielellä, vaan hänen päässään. Hänellä on vähemmän muistia kuin arvostelukykyä. Hän osaa puhua yhtä ainoaa kieltä, mutta hän ymmärtää mitä puhuu, ja jos ei hän osaakaan ilmaista ajatuksiaan yhtä sujuvasti kuin muut, hän sen sijaan toimii paremmin kuin he.

Hän ei tiedä mitä tottumus ja tapa on. Se, minkä hän teki eilen ei ollenkaan vaikuta siihen, mitä hän tänään tekee.¹ Hän ei koskaan seuraa mitään kaavaa, ei noudata auktoriteettia eikä esimerkkiä, vaan toimii ja puhuu niin kuin hänelle sopii. Älkää siis häneltä odottako opittuja puheita ja tutkittua menettelytapaa, sillä hän lausuu aina uskollisesti mitä ajattelee ja toimii aina taipumustensa mukaan.

---

¹ Tottumuksen valta johtuu ihmiselle olennaisesta veltoudesta, joka lisääntyy, kuta enempi antaudutaan siihen. Osataan helpommin se, mikä jo kerran on tehty; kun tie kerran on raivattu, on sitä helppo kulkea. Niinpä huomaamme tottumuksen vallan olevan hyvin suuren vanhuksiin ja velttoihin nähden, hyviin pienen nuorisoon ja vilkkaisiin ihmisiin nähden. Sen vaikutus soveltuu ainoastaan heikoille sieluille, jotka se päivä päivältä saattaa yhä heikommiksi. Ainoa tottumus, joka on lapsille hyödyllinen, on se että ne vaikeudetta mukautuvat olojen välttämättömyyteen, ja ainoa aikaihmisille hyödyllinen tottumus on se, että he vaikeudetta mukautuvat järjen vaatimuksiin. Jokainen muu piintynyt tottumus on ilmeinen epäkohta.

Huomaatte hänellä olevan ainoastaan muutamia moraalisia käsitteitä, jotka koskevat hänen nykyistä tilaansa, mutta ette ainoatakaan, joka koskisi ihmisiä. Mitä nämä häntä hyödyttäisivätkään, kun lapsi näet ei vielä ole mikään toimiva yhteiskunnan jäsen? Jos puhutte hänelle vapaudesta, omistusoikeudesta, jopa sopimuksestakin, niin hän saattaa ymmärtää nämä käsitteet. Hän tietää miksi hänen omansa on hänelle kuuluvata ja miksi muiden omaisuus ei ole hänen omaansa. Jos menette pitemmälle, ei hän enää tiedä mitään. Jos puhutte hänelle velvollisuudesta, kuuliaisuudesta, ei hän puhettanne ymmärrä. Jos käskette häntä tekemään jotakin, ei hän ole teitä totteleva. Mutta sanokaa hänelle: jos nyt teet minulle mieliksi, olen toiste tekevä sinun mieliksesi. Heti paikalla hän on oleva halukas teitä palvelemaan. Hän näet ei mitään hartaammin toivo, kuin että saa vaikutus-alansa laajennetuksi ja että teihin nähden saa oikeuksia, joiden tietää olevan rikkomattomia. Ehkäpä hän myös on oleva mielissään siitä, että hänet huomataan, että hänetkin otetaan lukuun ja tunnustetaan joksikin. Mutta jos viimeainittu vaikutin häntä johtaa, on hän jo poikennut luonnosta, ettekä ole tarpeeksi edeltäkäsän tukkineet turhamielisyyden ovia.

Hän puolestaan tarvitsee apua, ja tätä hän on valitsematta pyytävä ensimmäiseltä vastaantulijalta, yhtä hyvin kuninkaalta kuin palvelijaltaan. Kaikki ihmiset ovat yhdenarvoisia hänen silmissään. Hänen kasvojensa ilmeestä hänen pyytäessään huomaatte, ettei hän pidä teitä velvollisena häntä auttamaan. Hän tietää, että hänen pyyntönsä täyttäminen johtuu hyväntahtoisuudesta ja hän tietää myös että ihmiset

ovat taipuvaiset sitä osottamaan. Hänen lausetapansa on yksinkertaista ja lyhyttä. Hänen äänensä, katseensa ja liikkensä osottavat, että hän on yhtä paljon tottunut myöntävyyteen kuin kieltäytymiseen. Hänessä ei ilmene orjan mateleva ja alamainen nöyryys eikä valtiaan käskevä äänenpaino, vaan vaatimaton luottamus lähimäiseensä, vapaan, mutta tunteellisen ja heikon olennon liikuttava lempeämielisyys, olennon, joka rukoilee apua toiselta niinikään vapaalta, mutta vahvalta ja hyväntekeväiseltä olennolta. Jos täytätte hänen pyyntönsä, ei hän teitä siitä ole kiittävä, mutta hän tuntee ottaneensa velan. Jos kieltäydytte häntä auttamasta, ei hän sitä valita eikä toista pyyntöään, tietäen että se olisi turhaa. Hän ei ole ajatteleva: pyyntöni on hylätty, vaan on ajatteleva: sitä ei voitu hyväksyä. Ja kuten olen jo sanonut, ei ihminen napise välttämättömyyttä vastaan, jonka keran on huomannut järkähtämättä vallitsevaksi.

Jättäkää hänet yksin vapauteensa ja antakaa hänen toimia mitään sanomatta hänelle. Katselkaa vaan syrjästä mitä hän tekee ja miten hän menettelee. Kun hänen ei tarvitse itselleen todistaa että on vapaa, hän ei koskaan tee mitään kevytmielisesti ja yksinomaan osottaakseen toimintavapauttaan. Tietäähän hän aina olevansa oma herransa. Hän on hilpeä, nopealiikkeinen ja notkeajäseninen. Hänen liikkeissään ilmenee hänen ikänsä koko vilkkaus, mutta ette ole huomaava ainoatakaan tarkoituksetonta liikettä. Yrittäköön hän mitä tahansa, ei hän koskaan ryhdy mihinkään sellaiseen, joka käy yli hänen voimiansa, sillä näitä hän on hyvin koetellut, joten hän ne tuntee. Hänen keinonsa ovat aina hänen tarkoi-

tustensa mukaiset, ja harvoin hän toimii olematta varma onnistumisesta. Hänen silmänsä on oleva tarkkaavainen ja punnitseva. Hän ei ole typerän neuvottomana kyselevä toisilta miten on kaiken sen laita, minkä näkee, vaan on itse sitä tutkiva ja näkee ensin suurta vaivaa ottaakseen selville, minkä tahtoo tietää, ennenkuin kysyy muilta. Jos hän joutuu odottamattomaan pulaan, hän hämmästyä vähemmän kuin muut. Esiintyvät vaaratkin häntä vähemmän pelottavat. Kun hänen mielikuvituksensa vielä lepää, sitä hän ei vielä ole millään tavoin elvytetty, näkee hän kaikki sellaisena kuin se on, arvostelee vaaroja niiden todellisen vaarallisuuden mukaan ja säilyttää aina kylmäverisyytensä. Välttämättömyys laskeutuu liian usein painokkaana hänen hartioilleen, jotta hän kapinoisi sitä vastaan. Onhan hän kantanut sen iestä syntymästään asti, ollen siis siihen totunut. Hän on sentähden aina valmis kaikkien mahdollisten tapahtumien varalle.

Olkoon hän työssä tai huvitelkoon, molemmat ovat hänelle yhdenarvoisia; hänen leikkinsä ovat hänen toimiaan, ei hän näissä huomaa mitään eroa. Kaikessa, mitä hän tekee, hän osottaa harrastusta, joka saattaa meidät hymyilemään, sekä miellyttävää vapautta, samalla ilmaisten älynsä laatua ja tietojensa ulottuvaisuutta. Onhan tämän iän tarjoama näky viehättävä ja suloinen, kun nimittäin huomaa soman lapsen, silmä vilkkaana ja iloisena, kasvot tyytyväisinä ja kirkkaina, avomielisenä ja hymyilevänä leikkien toimittavan mitä vakavimpia asioita, tai mitä vakavimmin häärivän mitä vähäpätöisimmissä leikeissä.

Jos nyt tahdotte arvostella häntä vertaamalla muihin lapsiin, niin päästäkää hänet heidän pariinsa ja antakaa hänen siinä liikkua vapaasti. Pian huomaa kuka heistä on todella parhaiten kehittynyt, kuka enimmin lähenee tämän iän täydellisyyttä. Kaupungin lapsista ei yksikään ole häntä taitavampi, hän puolestaan on heitä kaikkia vahvempi. Nuorten maalaislapsien joukossa hän on yhtä vahva kuin he, mutta heitä taitavampi. Kaikkea, mitä lapsi voi ymmärtää, hän arvostelee ja punnitsee sekä arvaa edeltäpäin paremmin kuin he kaikki. Jos tulee toimia, hypätä, siirtää raskaita esineitä, nostaa painoja, silmämitalla arvata etäisyyksiä, keksiä leikkejä ja saada palkintoja, luulisi luonnon olevan hänelle kuullaisen, niin helposti kaikki taipuu hänen tahtonsa mukaan. Hän on omansa ohjaamaan ja hallitsemaan vertaisiaan. Kyky ja kokemus ovat hänessä oikeuden ja auktoriteetin veroiset. Antakaa hänelle mikä puku tai mikä nimi tahansa, hän on kaikkialla kohoava muiden johtajaksi, ja nämä ovat aina tuntevat hänen etevämmyytensä. Tahtomatta käskä hän on oleva muiden valtias, ja muut tottelevat häntä, sitä ollenkaan huomaamatta.

Hän on saavuttanut kypsyneen lapsuudenien, hän on elänyt lapsen elämää, eikä hän ole ostanut kehitystään onnensa kaupalla; päinvastoin ne molemmat ovat tukeneet ja täydentäneet toinen toistaan. Sillä välin kuin hänen henkiset kykynsä ovat saavuttaneet hänen iälleen mahdollisen kehityksen, hän on ollut niin onnellinen ja vapaa kuin hänen asemansa suinkin on sallinut. Jos surma niittäisi ne

toiveidemme kukat, joiden olemme nähneet hänessä versovan, ei meidän samalla kertaa tarvitse itkeä hänen elämäänsä ja kuolemaansa, eikä suruumme ole sekaantuva katkeruutta siitä, että olisimme hänelle tuottaneet surua. Saatamme sanoa: hän on ainakin nauttinut lapsuudestaan, emmekä me ole saattaneet häntä menettämään mitään siitä, mitä luonto hänelle oli antanut.

Epäkohta tässä alkukasvatuksessa on se, että ainoastaan tarkkanäköiset ihmiset huomaavat sen hyödyllisyyden. Tavalliset silmät sitävastoin pitävät näin huolellisesti kasvatettua lasta tietämättömänä nulikkana. Opettaja ajattelee omaa etuansa enemmän kuin oppilaansa etua. Hänen silmämääränään on osottaa, ettei hän hukkaa aikaansa turhaan, vaan että hän hyvin on ansainnut ne rahat, jotka hänelle maksetaan. Hän hankkii oppilaalleen varaston kevyttä korutavaraa, jota tarvittaessa voi panna nähtäviin. Hän ei ollenkaan välitä siitä, onko hänen opettamansa hyödyllistä, kun se vaan helposti huomataan. Hän sulloo erotuksetta ja valikoimatta senkin seitsemän tyhmyyttä oppilaansa päähän. Kun vaaditaan tutkimaan hänen oppilastaan, tämän käsketään levittää tavaransa, sen hän tekee, ollaan tyytyväisiä, sitten hän käärii tavaransa jälleen myttyyu ja poistuu. Minun oppilaani ei ole niin rikas, hänellä ei ole mitään korutavaramyttyä aukaistavana, hänellä ei ole mitään muuta näytettävää kuin hän itse. Muuten ei lasta, samoin kuin ei aikaihmistäkään, osaa ensi silmäyksellä arvostella. Missä ovatkaan ne havaitsijat, jotka ensi katseella voisivat löytää lapsen kehityskannalle

olennaiset piirteet? Niitä tosin on olemassa, mutta hyvin vähän, eikä sadasta tuhannesta isästä yksikään ainoa kuulu niiden lukuun.

Liian lukuisat kysymykset ikävystyttävät ja väsyttävät lapsia. Jonkun hetken kuluttua niiden tarkkaavaisuus uupuu, ne eivät enää kuuntele mitä itsepäinen kyselijä puhuu, eivätkä vastaa muuten kuin umpimähkään. Tämä tapa kysellä niiltä on tehoton ja turhan tarkka. Usein sattumalta lausuttu sana paremmin kuvailee niiden arvostelukykyä ja älyä, kuin mitä pitkät puheet voisivat tehdä. Mutta tulee tarkata, ettei tuo sana ole niille opetettu eikä umpimähkäinen. Sillä, joka tahtoo arvostella lapsen kehitystasetta, tulee itsellään olla paljo arvostelukykyä.

Olen kuullut lordi Hyde-vainajan kertovan miten muudan hänen ystävästään palattuaan Italiasta kolmen vuoden poissaolon jälkeen tahtoi tutkia yhdeksän- tai kymmen-vuotiaan poikansa edistystä. Isä ja poika ynnä mainittu lordi menivät eräänä iltapäivänä pojan kasvattajan seurassa kävelemään kentälle, missä koulupojat huvittelivat päästämällä ilmaan paperileijoja. Kulkiessaan leikkijöiden ohi isä sanoi pojilleen: missä liitelee se paperileija, jonka varjon näet tuossa? Epäröimättä ja päätään nostamatta sanoi poika: valtatie yläpuolella ilmassa. Ja todella, lisäsi lordi, valtatie oli auringon ja meidän välillämme. Kuultuaan nämä sanat isä syleili poikaansa, lopetti kuulustelunsa ja poistui mitään sanomatta. Seuraavana päivänä hän lähetti kasvattajalle asiapaperin, jossa lupasi hänelle elinkautisen eläkkeen palkan lisäksi.

Mikä mies, tuo isä, ja mitä toiveita herätti tuo poika!¹ Yllämainittu kysymys on tietysti lapsen iän mukainen, ja vastaus sangen yksinkertainen. Mutta huomattavaa on, mitä lapsen arvostelukyvyn selvyyttä se edellyttää! Siten Aristoleen oppilas kesytti tuon ratsun, jota ei yksikään ratsumies ollut voinut hillitä.

---

¹ Tämä isä oli Belle-Islen marsalkka, ja hänen poikansa Gisors'in kreivi.

Suoment. huom.
